

Sirpa Kokkonen & Marko Mehtälä (toim.)

Lapin etäopetuksen tukipalvelut

Omalla tyylillä, samoilla välineillä, kohti yhteistä maalia

Lapin etäopetuksen tukipalvelut

Sirpa Kokkonen & Marko Mehtälä (toim.)

Lapin etäopetuksen tukipalvelut

Omalla tyylillä, samoilla välineillä, kohti yhteistä maalia

Sarja B. Raportit ja selvitykset 4/2011

© Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu ja tekijät

ISBN 978-952-5897-13-5 (nid.)

ISBN 978-952-5897-14-2 (pdf)

ISSN-L 1799-2834

ISSN 1799-2834 (painettu)

ISSN 1799-831X (verkkajulkaisu)

Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun julkaisuja
sarja B. Raportit ja selvitykset 4/2011

Rahoittajat: Vipuvoimaa EU:lta 2007-2013,
Euroopan sosiaalirahasto,
Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus

Toimittajat: Sirpa Kokkonen & Marko Mehtälä

Kannen kuva: eOppimiskeskus

Taitto: VIM, koulutuskuntayhtymä Lappia

Uniprint, Oulu 2011

Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu

PL 505

94101 Kemi

Puh. 010 353 50

www.tokem.fi/kirjasto/julkaisut

Lapin korkeakoulukonserni LUC
on yliopiston ja kahden ammattikor-
keakoulun strateginen yhteenliitty-
mä. Konserniin
kuuluvat Lapin yliopisto, Kemi-
Tornion ammattikorkeakoulu ja
Rovaniemen ammattikorkeakoulu.

www.luc.fi

Sisällys

Marko Mehtälä

ALUSSA OLI VAIN SUO, KUOKKA JA... MITEN JA MIKSI LATU –HANKKEESEEN PÄÄDYTTIIN?	7
---	---

Eeva-Liisa Rasmus & Ellen Pautamo

ETÄOPETUS KIELELLISTEN JA KULTTUURISTEN IHMISOIKEUKSIEN TOTEUTUMISEN MAHDOLLISTAJANA	11
---	----

Leena Ylävaara

OPPITUNNILLE VAIKKA MERTEN TAKAA	23
--	----

Paula Uusitalo

ILINC KERÄÄ OPISKELIJAT SAMALLE OPPITUNNILLE LÄHELTÄ JA KAUKAA	25
---	----

Henna Järvi

ALOITTELEVAN OPETTAJAN KOKEMUKSIA SULAUTETUSTA OPETUKSESTA	27
---	----

Mirja Lampela

LAPIN ETÄOPETUKSEN TUKIPALVELUT -HANKE ITÄ-LAPISSA	29
--	----

Kyllikki Alajärvi

VIISAS NURKKA JA KOKOUKSIA ILMAN KAHVIA	33
---	----

Jyrki Niskanen

ETÄOPETUS LAPIN AMMATTIOPISTOSSA	39
--	----

Seppo Karkkola

TIETO- JA VIESTINTÄTEKNIIKAN VERKKOPAINOTTEINEN OPETUS	41
--	----

Riitta Tammenoksa

ETÄOPETUS TEKSTIILIHUOLTAJAN KOULUTUKSESSA.	43
---	----

Esa Säkkinen

KOKEMUKSIA OPTIMAN JA ILINCIN HYÖDYNTÄMISESTÄ
LUONTO- JA YMPÄRISTÖALAN KOULUTUKSESSA 45

Kaisa Räisänen

LAPIN OPIN OVI -PROJEKTIN ETÄTYÖSKENTELEY 47

Jyrki Niskanen

ETÄOPETUKSEN JA TUEN VAKIINNUTTAMINEN AMMATTIOPISTOSSA. 49

Kristiina Anttila & Anu Pruikkonen

OPETTAJAKONKARIT KERTO VAT –
ETÄ- JA VERKKO-OPETUKSEN LAATUTEKIJÄT JA HYVÄT KÄYTÄNNÖT 51

Sirpa Purtilo-Nieminen

OPISKELIJAT LÄHELLÄ JA KAUKANA,
AVOIN YLIOPISTO VERKKO-OPINTOJEN JÄRJESTÄJÄNÄ 61

Kristiina Anttila & Sirpa Kokkonen

TUKIPALVELUIDEN PUHEENVUORO 69

Pekka Pelttari

ETÄOPETUKSEN LAPPILAINEN MALLI VERKOSTOI LAPIN LUKIOT 75

Marko Mehtälä

ETÄOPETUKSEN TOIMINNOT TALOUDELLISESTI TARKASTELTUNA 79

Marko Mehtälä & Anu Pruikkonen

KUOKASTA KUULOKKEISIIN – SYNTYIKÖ SATOA? 85

KIRJOITTAJAT 91

Alussa oli vain suo, kuokka ja... miten ja miksi LATU – hankkeeseen päädyttiin?

Lapissa etäopetuksen juuret ovat syvällä lappilaisessa maaperässä. Lappia on pidetty hedelmällisenä etäopetuksen maaperänä johtuen pitkistä välimatkoista. Siitä syystä teknologia-avusteisen etäopetuksen historiankirjoihin on tehty merkintöjä aina 80-luvulta lähtien. Voidaankin siis helposti olettaa, että lappilaiset koulutusorganisaatiot ovat hallinneet etäopetukseen liittyvät salat ja niksit. Näin ei kuitenkaan ole aina ollut. Teknologia-avusteisessa etäopetuksessa on historian valossa erotettavissa muutamia eri ajanjaksoja, jotka eroavat toisistaan toteutuksen suhteen. Toki käytettävä teknologiaakin on muuttunut aikojen saatossa ja se on myös osaltaan ollut määrittelyssä etäopetuksen toteutuksen muotoa. Suurimman onnistumisen tai epäonnistumisen mahdollisuuden on luonut kuitenkin käytettävä toteutustapa, ei niinkään käytössä oleva teknologia.

ETÄOPETUKSEN TOTEUTUKSELLISET JA TEKNOLOGISET VAIHEET; MIKÄ ONKAAN ETÄOPETUKSEN ITSEISARVO?

Lapin etäopetuksessa on havaittavissa muutamia päävaiheita, joissa käytettävät teknologiat ovat antaneet toimintakehyksen etäopetuksen toteutukselle. Tämän hetken tietoon nähden tarkasteltuna olemme tehneet tietynlaisen kierroksen toteutustavan suhteen. Olemmeko siis olleet eksyksissä ja kiertäneet kehää? Tuskinpa, mutta yleinen teknologian kehityskaari ei ole aina toiminut etäopetuksen toteutusta palvelevasti. Mitä on tapahtunut vuosikymmenten aikana?

80-luvulla maakunnassa ei ollut vakiintunut minkäänlaista etäopetuksen toteutusmallia. Vuosikymmentä voidaankin pitää hyvien kokeilujen vuosikymmenenä. Tornion liiketalouden- ja tietotekniikan instituutti oli aikansa edelläkävijä lappilaisessa etäopetuksessa. Etäopetuksessa hyödynnettiin monenlaisia välineitä, jopa pakkettiautoa eli niin kutsuttua mikrobussia, jolla koulu vietiin koteihin. Ensimmäiset videopuhelimet olivat käytössä, osattiin hyödyntää Audiografiikka -järjestelmää, joka oli nykyisten työasemilta käytettävien etäopetusohjelmien, kuten iLincin, ”esi-isä”. Käytettiin telefaxeja ja neuvottelupuhelinlinjoja, jopa tarpeettomaksi jäänyttä Joulupukin pulinaboksia. 80-luku oli siis innovatiivista aikaa, käytössä olevaa teknologiaa oli rajallisesti, mutta monesti toteutukset saattoivat olla nykyaikanakin tarkasteltaessa moderneja.

Etäopetuksen itseisarvo ei ole etäopetus. Mielestäni etäopetuksen itseisarvo on opiskelu. Kuinka opiskelu voidaan suorittaa oikeasti etänä, opiskelijan omasta kodista tai työpaikalta, hänen luonnollisesta ympäristöstään? Oikeanlaisella toteutuksella tähän päästiin, tai ainakin hyvin lähelle sitä jo 80-luvulla. Mihin hukkasimme tämän ajatuksen? 90-luvulle tultaessa videoneuvottelulaitteistot alkoivat yleistyä. Uusi teknologia ja videokuvan siirtäminen televisiosta toiseen loivat mielikuvan, että tästä tulisi etäopetuksen uusi ”standardi”. Nyt saatiin välitettyä ääntä, videokuva, dokumenttikameran kuvaa ja tietokoneruudun kuvaa kahden tai useamman paikan välillä.

Videoneuvotteluteknologia ja sen käyttäminen oli kallista, joten maakuntaan syntyi ”pisteitä”, jonne opiskelijat kokoontuivat opiskelemaan. Tässä vaiheessa toteutuksessa ja jopa pedagogiikassa otettiin takapakkia. Toteutuksellisesti ei enää tarjottukaan opetusta koteihin tai työpaikoille, missä oltiin jo onnistuttu edellisellä vuosikymmenellä. Pedagogisesti etäopiskelijat saattoivat jäädä helposti statistin osaan, jossa yksilötason osallistuminen saattoi olla vieras käsite, kuten myös etäopiskelijapisteiden keskinäinen vuorovaikutus. Videoneuvotteluajakauden hyvänä puolena täytyy pitää käytönaikaisen tuen syntymistä. Käytettävään teknologiaan liittyi monia riskitekijöitä. Hyvin pian havaittiin asiantuntevan tuen tarve, mikäli opetuksessa haluttiin onnistua. Näin oli syntynyt etäopetuksen tuen ”esiaste”. Tuki oli teknistä tukea, jota hoitivat esimerkiksi vahtimestarit, mikrotukihenkilöt tai mahdollisesti ulkopuolelta ostetut henkilöt.

2000-luvulle tultaessa etäopetukseen liittyivät niin sanotut virtuaaliset asynkroniset (eriaikaiset) oppimisalustat, kuten WebCT, Moodle ja Optima. Näin saatiin etäopetukseen välineitä, joilla oikein käytettynä oli mahdollisuus tehostaa oppimista ja koko etäopetuksen prosessia. Aluksi näitä ympäristöjä pidettiin usein kurssiin liittyvän materiaalin säilytyspaikkoina. Vähitellen verkkopedagogiikka kehittyi oppimisalustojen hyödyntämisessä, jolloin myös oppimista tukevia vuorovaikutteisia toimintoja opittiin hyödyntämään. Näin opittiin rakentamaan ensimmäisiä itsenäisesti opiskeltavia sisältöjä ja tukemaan näiden sisältöjen käyttöä asynkronisissa välineissä. Nämä välineet eivät kuitenkaan yksin onnistuneet nostamaan etäopetuksen suosiota. Pelkkään kirjoittamiseen perustuva laajempien kokonaisuuksien opiskelu ei ollut mielekästä. Tarvittiin edelleen synkronista (samanaikaista) toimintaa, eikä siihen ollut käytössä muuta mahdollisuutta kuin videoneuvotteluteknologia. Videoneuvotteluteknologia teki kuitenkin opiskelusta edelleen paikkariippuvaista. Tietyiltä osin etäopetuksen tila oli heikoimmillaan 2000-luvun alussa. Usko etäopetuksen toteutukseen oli sammumassa.

Käännekohtaksi muodostui vuosi 2003. Tällöin Kemi-Tornion ammattikorkeakoulussa haluttiin löytää uusi etäopetuksen toteutustapa. Toteutuksessa haluttiin palata takaisin ”itseisarvoon”. Koulun piti mennä koteihin ja työpaikoille. Lähdettiin etsimään välineitä, joilla tämä voitaisiin toteuttaa. Syntyi ensimmäinen Euroopan sosiaalirahaston rahoittama (ESR) hanke vuosille 2003–2007: ”Lapin etäopetuksen kehittäminen tieto- ja viestintäteknikkaa hyödyntäen” (tekstissä myöh. LearnLinc-hanke). Hankkeessa päädyttiin kehittämään etäopetusta, joka tapahtuisi tietokoneiden välityksellä, työasemalta työasemalle. Löydettiin videoneuvottelun ”korvaava”

tuote, LearnLinc (tekstissä myöh. iLinc), suunniteltiin ensimmäinen toteutusmalli ja rakennettiin toiminnalle tukimalli. LearnLinc-hankkeen aikana toimintamalli vakiintui kattamaan osan aikuiskoulutuksesta Kemi-Tornion ammattikorkeakoulussa. Kemian aikuislukiossa päätösvalta toteutusmallista annettiin opettajille. Jo ensimmäisen toimintavuoden aikana lukion etäopetus siirtyi videoneuvottelusta iLinciin. Aikuisklukiossa resursoitiin myös käytönaikaiseen toimintaan tukihenkilö, joka sai koulutusta ja tukea LearnLinc-hankkeen kautta.

Muissa Lapin oppilaitoksissa toiminta oli kokeiluluontoista eikä mitään pysyvää muualle syntynyt. Learnlinc -hankkeen loppupuolella oli käynyt selväksi, että etäopetuksen toimintaa ei voi vakiinnuttaa organisaatioihin ilman asiantuntevaa tukea. Näin syntyi idea toiseen vaiheeseen: ”Lapin etäopetuksen tukipalvelut (LATU)”-hankkeeseen.

LAPIN ETÄOPETUKSEN TUKIPALVELUT -HANKE (LATU)

Lapissa väestön väheneminen muuta maata nopeammin ja sen keskittyminen yhä enenevässä määrin suurtaajamien alueille oli aiheuttanut koulutusorganisaatioille haasteita. Jotta koulutuksen tarjonnassa ja toteutuksessa toteutuisi mahdollisimman tasa-
puolinen saavutettavuus koko Lapin alueella, tuli koulutusorganisaatioiden kehittää opetuksen toteutusmuotoja joustavan yksilölähtöisen opiskelun mahdollistavaksi.

Koulutuksesta kiinnostuneiden motivoituneiden aikuisten tavoittaminen oli nousut keskeiselle sijalle. Potentiaalisten opiskelijoiden vähentyessä mahdollisuudet saada riittävä opiskelijamäärä yhdeltä paikkakunnalta olivat heikentyneet. Näin ollen oli välttämätöntä laajentaa aikuiskoulutuksien opiskelijarekrytointi yhtä kuntaa ja sen lähialuetta laajemmalle alueelle. Toisen asteen koulutuksessa haasteena oli tasavertaisen opiskelumahdollisuuksien turvaaminen Lapin läänin toisen asteen opiskelijoille.

Hankkeella toteutettiin aidon etäopetuksen ja -koulutuksen kehittämistä alueen kehityksen luomien tarpeiden suuntaisesti hajautettuun yksilö- ja pienryhmämalliin. Etäopiskelupisteiden paikkariippumattomuus, opiskelumahdollisuuksien tuominen työpaikoille ja koteihin sekä reaaliaikaiset vuorovaikutteiset oppimistilanteet olivat etäopetuksen toteuttamisen lähtökohtia, joihin voitiin vastata käyttämällä hajaautun, reaaliaikaisen työskentelyn mahdollistavaa virtuaaliluokkaa.

Lapin etäopetuksen kehittäminen tieto- ja viestintäteknikkaan hyödyntäen -hankkeessa luotiin perustoimintaedellytyksiä synkroniselle etäopetukselle Lapin alueella ja hankkeen aikana toteutetuissa piloteissa havaittiin iLinc-virtuaaliluokan hyvä soveltuvuus synkroniseen etäopetukseen. Synkronisen etäopetusjärjestelmän tehokas käyttöönotto opetuksessa edellyttää suunnitelmallisuutta, käyttäjien koulutamista ja oikea-aikaista käytön tukea. LATU-hankkeen keskeinen tehtävä oli vahvistaa tukipalveluverkoston Lapin alueella sekä vakioita käytettyjä etäopetusjärjestelmiä ja niiden käyttömuotoja. Käytännössä ja eri projekteissa oli havaittu, että opetus-
henkilöstölle suunnatut käyttäjäkoulutukset ja tieto- ja viestintäteknikan opetuskäytön koulutukset ”massakoulutuksina” järjestettyinä eivät tuottaneet tavoiteltuja tuloksia. Tieto- ja viestintäteknikan opetuskäytön osaamisen (esim. synkroniset etä-

Kuva 1. Paikka-riippumatonta opiskelua

opetusjärjestelmät) kasvattamiseen tähtäävän koulutuksen ja tukipalveluiden oli ol-tava tarvelähtöistä ja oikea-aikaista.

Hankkeen kehittämistavoitteena oli Lapin etäopetuksen alueellisen tukipalvelu-verkoston luominen, tukipalveluklusterin toiminnan ja liiketoiminnan suunnittelu sekä toiminnan käynnistäminen. Lisäksi vakiinnutettaisiin toisen asteen ammatillisen ja yleissivistävän verkkokoulutuksen toimintamalli. Hankkeen tavoitteena oli kehittää etäopetuksen teknisiä ja pedagogisia tukipalveluita ja taata tukipalveluiden saata-vuus lappilaisissa koulutusorganisaatioissa ja Lapin alueella. Hankkeessa keskityttiin erityisesti synkronisen etäopetuksen tukipalveluiden kehittämiseen. Hankkeessa luotiin koulutusten rinnalle uudenlaisia tapoja ja toimintamalleja toteuttaa teknisiä ja pedagogisia tukipalveluja. Tukipalveluiden kehittäminen edesauttoi myös opetta-jien tieto- ja viestintätekniikan opetuskäytön osaamisen kasvua.

Lapin etäopetuksen tukipalvelut (LATU) -hanke toteutettiin yhdessä Ammatti-opisto Lappian, Lapin ammattiopiston, Itä-Lapin ammattiopiston, Saamelaisalueen koulutuskeskuksen, kaikkien Lapin kuntien lukiodien, Kemi-Tornion ammattikor-keakoulun, Rovaniemen ammattikorkeakoulun sekä Lapin yliopiston kanssa.

Lapin etäopetuksen tukipalvelut -hankkeen toiminnallinen ajanjakso oli 1.9.2008–31.5.2011. Hankkeen kokonaisbudjetti oli noin miljoona euroa ja hanke rahoitettiin Suomen valtion, Euroopan sosiaalirahaston (ESR) sekä osatoteuttajien omarahoituk-sen avulla.

Tämän julkaisun artikkelit kuvaavat Lapin etäopetuksen tukipalvelut -hankkeen avulla tuettua etäopetuksen toimintaa Lapin läänin oppilaitoksissa. Artikkelien kir-joittajia pyydettiin kirjoittamaan ”tarinoita elävästä elämästä”, eli oman työn ja orga-nisaationsa kautta nähtynä hankkeen vaikuttavuutta vaikkapa opettajuuden muuttu-miseen tai opiskelijan uudennlaisiin mahdollisuuksiin.

Etäopetus kielellisten ja kulttuuristen ihmisoikeuksien toteutumisen mahdollistajana

ETÄOPETUKSEN KÄYTÄNNÖN TOTEUTUSPROSESSI SAAMELAISALUEEN KOULUTUSKESKUKSESSA

JOHDANTO

Saamelaisalueen koulutuskeskus on ollut mukana Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun koordinoimassa Lapin etäopetuksen tukipalvelut -hankkeessa. Hankealue on ollut maantieteellisesti laaja, oppilaitoksemme tukialueena olivat Inarin ja Utsjoen kunnat, mutta käytännössä hankkeessa tuettiin koko Suomen alueella olevia opettajia ja oppilaita. Yksittäisiä opiskelijoita tuettiin myös ulkomaille.

Saamelaisalueen koulutuskeskuksen keskeisenä lakisääteisenä tehtävänä on saamen kielen ja kulttuurin säilyttäminen ja kehittäminen. Etäopetuksen kehittäminen on ollut tärkeä oppilaitoksen tehtävän toteuttamisessa. Tämä kehitystyö on ollut merkittävää myös siksi, että saamenkielen opettajien määrä on valtakunnallisesti vähäinen ja jopa saamelaisalueellakin heitä tarvitaan enemmän. Etäopetus tasa-arvoistaa pienistä kylistä, saamelaisalueen ulkopuolelta ja jopa ulkomailta olevien opiskelijoiden mahdollisuuksia osallistua opintoihin.

Saamelaisalueen koulutuskeskuksen tarjoama virtuaaliopetus käsittää oppimisympäristön, joka rakentuu reaaliaikaisista iLinc-oppitunneista, Moodle-oppimisympäristöllä työskentelystä sekä erilaisista yhteisöllisistä työskentelyvälineistä ja -tavoista. Opetukseen sisältyy myös lähikokoontumisia. Verkko-oppimista tulisi arvioida sen mukaan, millaisia osallistumisen mahdollisuuksia se tarjoaa (Hakkarainen 2001, 21). Virtuaalikoulussa oppimisprosessi on paljon muutakin kuin mieleen painamista ja tiedon vastaanottamista. Opetuksessa on kiinnitetty huomiota mm. opiskelijoiden aktiiviseen osallistumiseen, opiskelijoiden väliseen vuorovaikutukseen ja yhteisöllisyyteen. Palautteen keräämisen kautta opiskelijat voivat vaikuttaa opetuksen suunnitteluun ja toteutukseen. Saamelaisalueen koulutuskeskuksen tavoitteena on antaa laadukasta etä- ja virtuaaliopetusta, ja myös tältä osin vaikuttaa saamen kielen ja kulttuurin elinmahdollisuuksiin.

Opiskelijoiden ääni tässä artikkelissa on Virtuaalikoulun puolivuositain kerättävästä opiskelijapalautteista. Palautteessa opiskelijoita on pyydetty arvioimaan tukipalvelun toimivuutta, tiedotuksen tehokkuutta ja opetuksen toteutumista. Samalla on selvitetty sitä, miksi opiskelijat ovat halunneet opiskella saamen kieltä ja kulttuuria juuri etäopiskeluna ja olisivatko he toivoneet, että etäopetusta olisi toteutettu jotenkin muuten. Opiskelijoilta on kysytty myös heidän ennakkokäsityksiään etäopiskelusta

ja näkemyksiään siitä, millaista teknistä osaamista etäopiskelu edellyttää. Heiltä on kysytty myös henkilökohtaisista tavoitteista ja pyydetty arvioimaan oman opiskelunsa lisäksi opiskelijaryhmän yhteishenkeä. Lopuksi heitä on pyydetty arvioimaan sitä, mikä merkitys virtuaalikoululla on saamen kielen ja kulttuurin säilyttäjänä ja mitä kieli ja kulttuuri heille merkitsevät. Virtuaalikoulun opiskelijat ovat pääosin aikuisopiskelijoita, joiden joukossa on myös opetusalan ammattilaisia.

ETÄOPETUS SAAMELAISALUEEN KOULUTUSKESKUKSESSA

Saamelaisalueen koulutuskeskuksessa on kehitetty virtuaalikoulua elokuusta 2004 lähtien. Etäopetuksen kehittäminen nähtiin saamelaisalueen näkökulmasta ennen kaikkea tärkeänä yhdenvertaistavana tekijänä. Matkan varrella kuitenkin todettiin, että virtuaalikoulun toimintakentän tulee olla yhtä laaja kuin se alue, jolla saamelaiset nykyään asuvat, eli valtakunnallinen. Virtuaalikoulu nähdäänkin yhtenä merkittävänä mahdollisuutena elvyttää, säilyttää ja kehittää saamen kieliä ja kulttuuria: opintoihin osallistuminen on mahdollista lähes mistä tahansa.

Saamelaisalueen koulutuskeskuksessa on tarvittava organisaatio etäopetuksen toteuttamiseen; henkilöt, jotka vastaavat kehittämisestä, organisoinnista ja tukipalveluista sekä opettajat, jotka kehittävät etäopetuksen menetelmiä. Kehittämistyötä on tehty ja tehdään edelleen myös hankerahoituksella. Eräs kehittämismahdollisuus on ollut muun muassa Lapin etäopetuksen tukipalvelut -hanke, jonka kautta Saamelaisalueen koulutuskeskuksessa on ollut puolikkaan henkilötyövuoden resurssi etäopetuksen tukipalveluihin syksystä 2008 alkaen. Tällä hetkellä merkittävä kehittämismahdollisuus on ESR:n ja Lapin Elinkeino-, liikenne-, ja ympäristökeskuksen rahoittama valtakunnallinen Saamen kielen ja kulttuurin virtuaalinen kehittämis- ja oppimisympäristö projekti –Sápmi Miehtá (1.1.2011–31.12.2013).

Saamen kielen ja kulttuurin etäopetusta on annettu iLinc-virtuaaliluokkaa käyttäen syksystä 2006 alkaen. Etäopetusta on annettu keväeseen 2011 mennessä noin 500 opiskelijalle 16 opettajan toimesta ja lähes 4 000 tuntia. Kiinnostus saamen kielen ja kulttuurin etäopetusta kohtaan on ollut hyvin suurta. Kurseille on lähes aina ollut enemmän hakijoita kuin opiskelupaikkoja. Etäopetuksen lisäresursoinnille olisi siis tarvetta.

SAAMELAISET, SAAMEN KIELET JA SAAMELAISKULTTUURI – KAIKKI TARVITSEVAT ETÄOPETUSTA

Saamen kielten ja saamenkielinen opetus on perus- ja lukio-opetuksessa mahdollista järjestää saamelaisten kotiseutualueella, joskin opetuksen järjestämisessä on sielläkin vielä paljon haasteita (ks. Pautamo 2010). Saamelaiskäräjälaissa määriteltyyn saamelaisten kotiseutualueeseen kuuluvat Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnat sekä Sodankylän kunnan pohjoisosa (Lapin paliskunnan alue). Saamelaiskäräjien vuoden 2007 Saamelaiskäräjävaalien yhteydessä laaditun tilaston mukaan yli puolet (54,9 %) saamelaisista ja yli 70 % alle 10-vuotiaista saamelaisista asuu kyseisen alueen ulkopuolella.

Kuva 2. Lapissa etäisyydet ovat suuria. Kaapin Jounin tilalla. Kuva: Ulla Isotalo.

Saamelaiskäräjien Oktavuolta-verkkolehden mukaan Suomessa on 9 300–10 000 saamelaista.

Saamen kielten ja saamelaiskulttuurin säilymisen kannalta opetusta on järjestettävä myös saamelaisalueen ulkopuolella. Tällä hetkellä vain noin 30 % tulevaisuuden saamen kielen puhujista on lainsäädännöllisesti omakielisen opetuksen piirissä. Onko Suomeen kasvamassa jälleen 2000-luvulla sukupolvia, jotka eivät osaa lukea tai kirjoittaa omaa kieltään? Toistaako historia itseään? Näinhän kävi myös nykyisten isovanhempien sukupolvelle ja sama tapahtuu nyt, mikäli saamen kielten opetusta ei systemaattisesti tarjota koko Suomessa. Tässä erään opiskelijamme omakohtainen kertomus:

”Asun kaukana saamelaisista sukulaisistani ja kokonaan suomenkielisessä kieliympäristössä, joten arjessa ei ole mahdollisuutta hankkia tai pitää yllä saamen kieltä. 40-luvulla syntynyttä äitiäni on silloisen ajan hengen mukaisesti varjeltu oppimasta saamea, ja tämän vuoksi pidän erityisen tärkeänä oppia kieltä ja säilyttää sen kautta yhteyden sukuuni. Olen opiskellut saamea itsenäisesti, mutta tulokset ovat tietysti vaihtelevia, koska kukaan ei korjaa minua tai vastaa kysymyksiini. Siksi olinkin iloinen huomattessani, että etäopiskelukin on mahdollista.”

Saamelaisilla on asuinpaikasta riippumatta yhtäläinen perustuslaillinen oikeus omaan kieleensä ja kulttuuriinsa. Saamelaiset ovat Suomessa paitsi kielellinen ja kulttuurinen vähemmistö, myös alkuperäiskansa, jonka kielelliset oikeudet ovat muita kielellisiä vähemmistöjä laajemmat. Suomen koululainsäädäntö ei kuitenkaan takaa yhtäläistä oikeutta saamen kielen opetukseen koko maassa. Tämä on lasten yhdenver-

taisen kohtelun ja alkuperäiskansan kielen ja kulttuurin tukemisen kannalta keskeinen ongelma.

Saamelaisia on noin 230 Suomen kunnassa. Helsingissä ja sen lähialueella asuu lähes 1 000 saamelaista, Oulun alueella noin 600, Rovaniemen alueella noin 550, Tampereen alueella noin 150, Kemi-Tornio-alueella noin 110 ja Turun kaupungissa vajaat 100 saamelaista. Tilanteeseen tuo lisähaastetta myös se, että koulutettujen saamen kielen opettajien saatavuus saamelaisalueen ulkopuolella on heikko, opetusta tarvitsevat lapset asuvat hajallaan eri puolilla Suomea, eri puolella kaupunkeja sekä maakuntia ja opetuksessa olevien lasten kielellinen tausta on hyvin heterogeeninen. Tästä syystä virtuaaliopetus on varteenotettava ratkaisu saamen kielen opetuksen saatavuuden parantamisessa. Saamelaisalueen koulutuskeskuksen lakiuudistuksen yhteydessä (2010) koulutuskeskukselle pyrittiin saamaan oikeus perusopetuksen toteuttamiseen, jolloin etäopetusmallia olisi voitu soveltaa ja kehittää myös lapsille ja nuorille. Lakiuudistuksessa tätä mahdollisuutta ei suotu. Lähiopetusmahdollisuutta on kuitenkin pidettävä ensisijaisena tavoitteena kaikille saamen oppilaille.

Saamelaiskäräjät on tehnyt opetusministeriölle ja eduskunnan valiokunnille esityksiä, joissa saamelaisopetusta on pyydetty käsittelemään kokonaisuutena, joka kattaa niin kotiseutualueen kuin sen ulkopuolella sijaitsevat paikkakunnat (Saamelaiskäräjät 2009, 23).

Samalla, kun saamen kielen taidottomia ja saamelaisen identiteettinsä menettäviä sukupolvia syntyy, elvytetään aikuisväestön kielitaitoa etäopetuksen keinoin. Hirvonen (1999, 127) mainitsee, että Pohjoismaiden virallisissa saamelaismääritelmissä ensisijainen saamelaisuutta osoittava kriteeri on kieli. Ongelmalliseksi määritelmän kokevat muun muassa ne saamelaiset, jotka eivät puhu saamea, vaikka sukutaustaan katsoen he ovat saamelaisia. Kielitaito on myös työväline ja merkittävä osa saamelaisidentiteettiä:

”Voin omassa opetuksessani välittää tietoa saamelaisuudesta paremmin kun pystyn lukemaan myös saamenkielisiä tekstejä. Tunnetasolla asia on minulle vielä paljon tärkeämpi. Menetin saamen kielen asuntolavuosina ja koen valtion korjauksen asian, kun voin opiskella kieltä etelässäkin. Tosin esim. pohjoissaamen kursseille oli todella vaikea päästä, koska etusija ilmeisesti annettiin heille, jotka tarvitsevat kieltä työssään päivittäin.”

Opiskelijapalautteesta käy ilmi myös se, että mahdollisuus menetetyin tai saavuttamattoman kielitaidon opiskeluun on ollut kielen oppimisen lisäksi toisenlainen prosessi. Se on ollut muun muassa paluuta omille juurille, menneiden suremista, oman identiteetin läpi käymistä ja henkistä eheytymistä. Eräällä kurssilla todettiin, että opettajan lisäksi tunneille tarvittaisiin psykologi; niin suuresta ja merkittävästä asiasta on kysymys.

Myös äidinkielliset ovat opiskelleet saamea. Heidän opintonsa ovat tähdänneet kirjoitustaidon lisäksi ammatillisen pätevyyden vahvistamiseen (kieli- ja kulttuurityöntekijät). Äidinkielliset tarvitsevat myös virallisen todistuksen kielitaidostaan. Saamea

opiskellaan virtuaalikoulussa muutenkin kuin saamelaisen taustan vuoksi. Saamelaisalueella asuvat tarvitsevat kieltä työssään ja vapaa-ajallaan. Osa saa työnantajalta saamen kielen kielilisiä. Joidenkin tavoitteena on työllistyä saamelaisalueella, jolloin kielitaidosta arvellaan olevan hyötyä. Osa opiskelijoista hyödyntää saamenkielen opintoja muiden opintojen yhteydessä. Saamelaisalueen koulutuskeskus tekee yhteistyötä Oulun yliopiston Giellagas-instituutin kanssa muun muassa siten, että koulutuskeskuksen pohjoissaamen kielen opinnot vastaavat Giellagas-instituutin 'saame vieraana kielenä' -opintoja. Virtuaalikoulun pohjoissaamen kielen ja kulttuurin perus- ja keskitason 10 opintoviikon koulutukset ovat sisällöltään yliopisto-opintoja ja näin muun muassa yliopisto-opiskelijat hyötyvät Virtuaalikoulussa suorite- tuista opinnoista. Joidenkin opiskelijoiden motiivina on kiinnostus Lappia, saame- laiskulttuuria ja saamen kieltä kohtaan.

”Minulla ei ole todistusta siitä, että osaan pohjois-saamea äidinkielenäni, joten virtuaalikoulun tarjoama mahdollisuus oli sopiva vaihtoehto minulle opiskella kieltä lisää ja saada dokumentti taidoistani”

”Minulle saamen kieli on tarpeellinen työssä ja on tietenkin mukava ymmärtää muulloinkin, mitä saameksi ympärillä puhutaan, kun kuulen sitä miltei päivittäin. (. . .) Etäopiskelu antaa mahdollisuuden opiskella kieltä niillekin, jotka eivät muuten pysty sitä opiskelemaan.”

”Sain vasta myöhemmin tietää, että saan hyväksiluettua opintopisteitä tutkintooni virtuaalikoulun opinnoista. Hyväksilukumahdollisuus ei siis vaikuttanut opiskeluhalukkuuteeni”.

Etäopiskelu on siis tuonut mahdollisuuden opiskella saamen kieliä ja kulttuuria paikasta riippumatta, mutta se on opiskelijapalautteen mukaan usein myös ainoa mahdollisuus osallistua opintoihin. Opinnot järjestetään pääsääntöisesti ilta-aikaan ja osallistuminen on mahdollista kotoa käsin.

”Utsjoella tarvii työssään saamen kieltä eikä nyt ollut muuta mahdollisuutta sitä opiskella kuin kotoa käsin.”

ETÄOPETUS – MITEN SE KÄYTÄNNÖSSÄ TOTEUTUU JA MITÄ MIELTÄ SIITÄ OLLAAN?

Opintojen rakentuminen

Saamelaisalueen koulutuskeskuksen toteuttamalle etäopetukselle on siis suuri tarve ja etäopetuksen järjestäminen on merkittävää työtä monella tasolla. Mutta miten tämä käytännössä tehdään? Nyt raotetaan kulisseeja niin, että lukija pääsee tutustumaan toisaalta tapaan, jolla etäopetusta toteutetaan. Ja toisaalta kuulemaan opiskelijan kokemuksia etäopiskelusta.

Opiskelijoiden antama palaute on pääsääntöisesti positiivista. Etäoppitunneille kokoonnutaan lähiopetuksen tapaan sovittuna aikana, mutta oppitunteja voidaan kuunnella joustavasti myös tallenteista. Opiskelijat kokevat oppitunnit monipuolisiksi. Opetuskeskusteluiden lisäksi oppitunneilla tehdään pari- ja ryhmätöitä sekä käsitellään opiskelijoiden ennalta valmistelemia tehtäviä. Oppituntien aikana ja niiden ulkopuolella hyödynnetään Internetin mahdollisuuksia monipuolisesti: sosiaalisen median välineet tarjoavat paitsi aineistoa, mahdollistavat myös yhteisöllisen prosessoimisen, tuottamisen ja oppimisen. Tiedottaminen sekä aineiston ja oppimistehtävien jakaminen ja palautus tapahtuvat oppimisalustalla. Selkeästi jäsenneytyssä ympäristössä jaetaan myös oppituntien nauhoitteet. Oppijan kannalta on merkityksellistä, miten oppimistehtävät, materiaalit ja keskustelut tuodaan esille verkko-oppimisympäristössä (Silander 2003, 102). Oppimisympäristö kokonaisuudessaan on pyritty rakentamaan opiskelijälähtöisesti.

Tukipalvelut ja tiedotus

Pedagogisesti hyvin suunniteltua kokonaisuutta täydentävät toimiva ja erinomaista opiskelijapalautetta saanut tukipalvelu sekä ajantasainen tiedotus. Käytännössä olemme tulleet samaan johtopäätökseen kuin Kiviniemi (2001, 80): tukipalvelulla on merkittävä rooli etäopetuksen onnistumisen kannalta. Hyvin rakennettu ja suunniteltu toteutus voi kaataa verkkoympäristössä tukipalvelun puutteeseen. Opiskelijan on saatava opastusta työskentelymenetelmiin ja -välineisiin, ja Saamelaisalueen koulutuskeskuksessa olemmekin ottaneet käyttöömme toimintamallin, jossa jokainen opiskelija perehdytetään ennen opetuksen käynnistymistä ja heidän koneensa asetukset säädetään toimintakuntoon. Ensimmäisellä etäoppitunnilla tekniikka käydään vielä pääpiirteissään läpi koko ryhmän kesken. Tuolloin kerrataan myös ennakoon tiedotetut opiskelukäytännöt. Tämän jälkeen tukipalvelut on kirjautuneena oppitunnille päivystäen tilanteen mukaan ainakin ensimmäiset oppitunnit virtuaali-luokassa.

Kun tukihenkilö on aina kirjautuneena luokkaan, apu saadaan ongelmatilanteissa nopeasti. Luokassa päivystämisestä on käyty periaatteellista keskustelua; olemmeko aina luokassa ”kuulolla” vai opetetaanko opiskelijat toimintakulttuuriin, jossa apua tarvitessaan tulee olla itse aktiivinen ja pyytää sitä. Ratkaisu, johon on päädytty, on ollut käytännössä toimivin ja saanut hyvää palautetta opiskelijoiden lisäksi opettajilta; olemme määritelleet sen puoliaktiiviseksi päivystämiseksi. Opiskelijoille tulee myös muistuttaa säännöllisesti, että ongelmatilanteissa tulee pyytää apua.

”Toimivat tukipalvelut on erittäin tärkeä osa verkkokoulutuksen toimivuutta.”

”Hyvin asiantuntevaa ja vastuullista toimintaa.”

”Mukavaa, että aina tietää saavansa apua kun sitä tarvitsee.”

”Tukipalvelu on varmasti hyvän maineensa ansainnut.”

”Poikkeuksellisen paljon teknistä apua saatavilla verrattuna ”tavalliseen” opiskeluun.”

Tukihenkilön työtehtävien määrittely on onnistunut silloin, kun hänen työpanostaan ei ole jaettu mihinkään muuhun aikaan ja paikkaan sitovaan työtehtävään.

”Tukipalvelua on aina saanut kun on tarvinnut, joten ei moittimista.”

”En ole monesti joutunut käyttämään, mutta aina on ollut saatavilla...ja asiantuntevaa tukipalvelua (. . .).”

Hakkaraisen (2001, 27–28) mukaan verkko toimintaympäristönä on aikuisopiskelijalle uutta toimintakulttuuria vaativana haastava. Muun muassa tästä syystä se vaatii aikuisopiskelijan kohdalla opettajalta vahvasti ohjaavaa roolia. Saamelaisalueen koulutuskeskuksessa on todettu, että myös muun opetuksen toteutuksesta vastaavan henkilökunnan ohjauspanosta tarvitaan: tiedotusvastuuta on jaettu tiedotusaiheen mukaan. Tämän on koettu vahvistavan asioiden sujuvuutta. Tiedotus on saanut yksittäisiä kommentteja lukuun ottamatta erinomaista palautetta ja opiskelijat ovat ymmärtäneet toimivassa tiedotuksessa myös oman vastuunsa.

”Tiedotus on mielestäni ainakin nopeaa ja suhteellisen selkeätä.” ”Tiedotus kyllä toimii moitteettomasti ja jos niin käy ettei toimi niin syy on kyllä taatusti silloin tämän koneen takana.”

Käsityksiä ja kokemuksia etäopinnoista

Opiskelijapalautteessa yllättävää oli se, millaisia ennakkokäsityksiä etäopiskelusta oli. Etäopiskelu miellettiin videoneuvottelun tapaisena opetuksena, jossa opettaja kirjoittaa taululle plaraten oppikirjan sivuja. Opiskelijat olivat kuitenkin yllättyneet positii-visesti etäopetuksen todellisuudesta.

”En oikeastaan osannut kuvitella, kuinka helppoa tämä on”

”(. .) Pitkään olin sitä mieltä, että vain lähiopetus on oikeaa opetusta ja minkä takia pitää opetuksesta tehdä teknisesti niin vaikeata. (. .) näkemykseni etäopetuksesta ja etäopiskelusta on täysin muuttunut”

”Olin valmistautunut paljon suurempiin teknisiin ongelmiin (. .) Tehtävätyypit ja tehtävänannot oli monipuolisempia kuin olin kuvitellut.”

”Kamatat ennakkokäsitykset. Ja ne muuttuivat jo ennen kurssin alkua, kun äärimmäisen erinomaisen loistava it-henkilö ohjasi minua käytännön asioissa. Myös se, että it-tuki oli tunneilla läsnä, oli erinomaista ja sekä se, että hänelle sai soittaa myös päiväsaikaan muulloin kuin tuntien aikana.”

”En osannut oikein kuvitella siitä mitään, mutta heti alusta lähtien olen pitänyt tästä opiskelutavasta. Koen sen aika tehokkaana, vaikka aika aikaa vievänä ja haasteellisena”

Opiskelijoiden kokemukset vaihtelivat sen suhteen, millaista teknistä osaamista etäopiskelu vaatii.

”Tekstinkäsittelyohjelman hallintaa. Avointa mieltä”

”Ei mitään.”

”Hyvää peruskäytön hallintaa, oman opiskelukoneen tuntemusta. Mitään erityistaitoja virtuaaliopiskelu ei mielestäni vaadi, mutta esimerkiksi sellaiset ongelmat kuin ”en tiedä, onko koneessani word-tekstinkäsittelyohjelmaa, enkä tiedä, miten saisin asian selville”, tulisi osata ratkaista – tai ainakin kysyä neuvoa teknisestä tuesta jo hyvissä ajoin. (. . .) teknistä osaamista tärkeämpää on rohkeus kysyä, jos ei osaa.”

Osa opiskelijoista oli sitä mieltä, että etäopiskelu kokonaisuudessaan vaatii opiskelijalta hyviä teknisiä valmiuksia. Osa taas totesi, että tukipalvelut toimii niin hyvin, ettei erityisosaamista tarvita. Olemme päätyneet tulevaisuuden osalta ratkaisuun, jossa laajempiin koulutuskokonaisuuksiin liittyen opiskelijoille pidetään pienimuotoinen koulutus varsinaisen opetuksen lisäksi muihin opiskelussa tarvittaviin ohjelmistoihin, kuten toimisto-ohjelmiin.

Opiskelijalle tarjoiltava virtuaalinen koulutuspaketti on tiimityön tulosta, kuitenkin niin, että oppituntikohtaisen suunnittelun tekee opettaja. Koulutuksen suunnitteluvaiheessa käydään jatkuvaa dialogia erilaisista toteutusmahdollisuuksista ja ideoidaan yhdessä. Ideointia tehdään erilaisissa tiimeissä, usein koko virtuaalikoulun voimin. Opetuksen toteutusta suunnitellaan esimerkiksi menetelmien, ympäristöjen, välineiden, tehtävätyyppien ja ohjaustilanteiden osalta. Taustalla on näkemys, jonka mukaan työskentelymuodot ja valitut menetelmät muodostavat keskeisen osan oppimisprosessia, ja näin voidaan vaikuttaa siihen, millaiseksi oppimisprosessi muodostuu (Koli & Silander 2002, 10). Juntunen (2007, 45) pitää tärkeänä sitä, että oppilaitoksissa olisi verkko-opetuksen pedagoginen tuki, jossa yhdistyy pedagogisen osaamisen lisäksi ymmärrys oppimisesta, opetuksesta, ohjauksesta ja koulutussuunnittelusta sekä etäopetuksessa käytettävistä teknologioista rajoituksineen ja mahdollisuuksineen. Virtuaalikoulu toimii näiden periaatteiden mukaan myös siksi, että kyseinen työskentelytapa on käytännössä hyväksi havaittu ja siitä syystä, että virtuaalikoulu on kehittämisyksikkönä pieni. Tämä mahdollistaa tiiviin yhteistyön opetushenkilöstön kanssa, mutta toisaalta vaatii monialaisuutta työntekijöiltä.

Yhteisen suunnitteluprosessin myötä selviävät opettajan koulutustarpeet. Opetusta rakennettaessa ”täsmäkoulutetaan” opettajaa työvälineiden hallintaan.

”Opettaja on kiva ja hyvä ja opettaa monipuolisesti ja modernisti.”

”Opettaja on taitava, innostunut (. . .) selvästi omalla alallaan”.

”Monipuolista, mielenkiintoista, oppilaiden lähtökohdat hienosti huomioon ottavaa.”

”On kyllä tosi hyvin käytetty hyödyksi erilaisia menetelmiä, mukava kun on vaihtelua että joskus luetaan ääneen, välillä on ryhmätehtäviä, välillä tehhään ittekseen, välillä kuunnellaan laulua ja tehhään sen pohjalta tehtäviä, voi viitata, kirjoittaa, pyytää puheenvuoroa jnejne.

”Onpa todella mukava ja monipuolinen kurssi sisältöineen. Yllätyin teknologian mahdollisuuksista jopa ryhmätöihin.”

Lähiopetusjaksoja on toteutettu kokeilumielessä vapaaehtoisina ryhmäytymis-, opintoihin sitouttamis- ja opiskelutilanteina. Opiskelijapalaute ja kokemukset niistä ovat olleet niin positiivisia, että ne on päätetty ottaa säännölliseksi osaksi opetusohjelmaa. Lähijaksot sijoitetaan sellaiseen ajankohtaan, jolloin opiskelijoilla on mahdollisuus osallistua saamelaiskulttuuritapahtumiin ja käyttää kieltä arkipäivän kielenkäyttötilanteissa, esimerkkeinä Ijahis Idja -alkuperäiskansojen musiikkitapahtuma ja Skábmagovat-filmifestivaali.

”Lisää lähiopetusjaksoja, koska ne motivoivat oikein toden teolla. (. . .)”

Miksi opiskelijat sitten ovat valinneet juuri etäopiskelun?

”Hakeuduin virtuaalikouluun, koska minulla ei ollut (töiden ja muiden opintojen vuoksi) mahdollisuutta osallistua saamen kielen lähiopetukseen.”

”Asun Rovaniemellä, työskentelen Oulussa, opiskelen Turussa ja joudun työni vuoksi matkustamaan ympäri Suomen (=moderni jutaava saamelainen). Etäopiskelu oli ainoa vaihtoehto; toki olisin kaivannut myös lähiopetuspäiviä.”

”Olen äitiyslomalla, joten pienen vauvan äitinä olisi ollut vaikeaa opiskella muuten kuin etänä. Erittäin hyvin on toiminut näin, kun opiskelu on joustavaa.”

Opiskelijat ovat valinneet etäopetuksen pääasiallisesti siksi, että se on sopinut parhaiten heidän elämäntilanteeseensa. Osan kohdalla kyseessä on ollut ainoa mahdollisuus opiskella saamen kieltä. Joistakin vastauksista kuitenkin pystyy päättelemään, että opiskelijat ovat varta vasten etsineet mahdollisuutta etäopiskeluun.

”Opetustyöstä eläkkeelle jäätyäni olen tietoisesti pyrkinyt eroon koulutyön pakoista ja joskus kaavoihin kangistuneista käytännöistä. Etäopiskelu väljemmin aikataulutettuna ja uusia muotoja etsivänä on mielenkiintoista.”

”Itsenäinen opiskelu sopii minulle parhaiten, ja pelkässä kontaktiopetuksessa ryhmässä turhaudun helposti (. . .) Se (etäopiskelu) sopii parhaiten sellaisten asioiden opiskeluun, joiden oppimiseen on todellista motivaatiota.”

”Minulle parasta on opiskelun vaivattomuus, teknisesti, saa opiskella kotoa käsin (. . .)”

Tiivistähtistä etäopiskelua

Suurin osa kritiikistä on kohdistunut tiiviiseen opiskelutahtiin. Pääsääntöisesti aikataulutukseen on oltu tyytyväisiä, vaikka yleisen mielipiteen mukaan se on ollut esimerkiksi 10 opintoviikon koulutuksissa työn ohessa opiskelevalle vaativa. Esimerkiksi pohjoissaamen kielen ja kulttuurin perustason koulutuksessa (23.8.2010–27.5.2011) kokoontumisia oli kaksi - kolme kertaa viikossa, kolme oppituntia kerrallaan. Tämän lisäksi koulutus sisälsi opetusta vastaavan määrän opiskelijan itsenäistä työskentelyä, johon sai ohjausta tarvittaessa.

”Olen ollut positiivisesti yllätynyt kurssista kaiken kaikkiaan. Vain omat resurssit tulevat vastaan ja ehtiminen on tiukoilla. Kaksi kertaa viikossa oppimisen kannalta hyvä, mutta itsellä aika meinaa loppua kesken. Yksi lisäpäivä viikkokokoonantumisten väliin auttaisi paljon, esim. että ehtisi tehdä kotitehtäviä paremmin. Opetuspäivät esim. ma ja to.”

Opintojen vaatima työmäärä on yllättänyt jotkut opiskelijat siitäkin huolimatta, että koulutusten lukujärjestykset ja opetussuunnitelmat ovat olleet hakijoiden tiedossa ja he ovat voineet jo etukäteen suunnitella mahdollisuutensa osallistumiseen. Kokonaisuuden suunnittelussa ei pystytä aina ottamaan yksittäisiä mielipiteitä huomioon, mutta palautteet ovat olleet arvokkaita. Niiden pohjalta kokonaisuutta on pyritty hahmottamaan uudelleen aina, kun siihen on ollut mahdollisuus. Täytyy kuitenkin muistaa reunaehdot, joiden puitteissa koulutuksen järjestäjä operoi.

LOPPUSANAT

Mielenkiinto saamen kielten ja kulttuurin opintoja kohtaan ja positiivinen opiskelijapalaute ovat vahvistaneet käsitystämme siitä, että Saamelaisalueen koulutuskeskuksessa on tehty oikeita strategisia päätöksiä siitä, miten etäopetusta toteutetaan. Resurssointi Virtuaalikouluun ja erilaiset kehittämishankkeet, kuten Lapin etäopetuksen tukipalvelut -hanke, ovat varmistaneet mm. etäopetuksen teknisen ja pedagogisen tuen. Nämä tekijät ovat etäopetuksen laatuun suoraan vaikuttavia tekijöitä. Tämän lisäksi opettajilla on ollut mahdollisuus ottaa työvälitteet haltuun ja kehittää verkko-pedagogista ajatteluaan opetukseen sisältyvän suunnitteluresurssin avulla.

Etäopetuksen teknologioista voidaan todeta, että ne ovat hyvin hallinnassa ja tekniikka pelaa moitteettomasti, harvinaisia yksittäistapauksia lukuun ottamatta. Käytännössä Virtuaaliskoulumme tukipalvelu uskaltaa luvata, että kaikki tekniikkaan liittyvät ongelmat ovat ratkaistavissa. Haastavammissa ongelmatilanteissa on mahdollisuus ratkoa ongelmia Lapin etäopetuksen tukipalvelut -hankkeen kautta tutuksi tulleen tukihenkilöverkoston kesken.

LÄHTEET

- HAKKARAINEN, KAI 2001. Aikuisen oppiminen verkossa (16-52). Teoksessa SALLILA, PEKKA & KALLI, PEKKA (toim.) Verkot ja teknologia aikuisopiskelun tukena. Aikuiskasvatuksen 42. vuosikirja. Helsinki.
- HIRVONEN, V. 1999. Saamenmaan ääniä. Saamelaisen naisen tie kirjailijaksi. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 725. Pieksämäki: Kirjapaino Raamattutalo.
- JUNTUNEN, MERJA 2007. Verkkopedagogin rooli tietostrategian toteutuksessa (43-46). Teoksessa KOIVISTO, JUKKA, SUMKIN, TUULA, TUOMI, LAURI & TUULIAINEN, MIKA (toim.) Vaihtoehtoja valinnoille. Opetushallitus.
- KIVINIEMI, KARI 2001. Autonomian ja ohjauksen suhde verkko-opetuksessa (74-97). Teoksessa SALLILA, PEKKA & KALLI, PEKKA (toim.) Verkot ja teknologia aikuisopiskelun tukena. Aikuiskasvatuksen 42. vuosikirja. Helsinki.
- KOLI, HANNE & SILANDER, PASI 2002. Verkko-oppiminen. Oppimisprosessin suunnittelu ja ohjaus. Hämeen ammattikorkeakoulu. Julkaisu D:134.
- SAAMELAISKÄRÄJIEN LAUSUNTO (Dnro: 473/D.a.2/2010) Lasten hyvinvoinnin kansalliset indikaattorit -hankkeen raporttiluonnoksesta 12.10.2010.
- SAAMELAISKÄRÄJÄT 2009. Saamelaisopetus kotiseutualueen ulkopuolella. Saamelaiskäräjien koulutusraportti N:o 1. Teksti Ulla Aikio-Puoskari; työryhmä Petra Magga, Eeva-Liisa Rasmus, Ellen Näkkäljärvi & Rauna Rahko. Inari. Saamelaiskäräjät: Oktavuolta. Hakupäivä 25.5.2011. http://www.samediggi.fi/index.php?option=com_content&task=view&id=194&Itemid=236
- SAAMELAISKÄRÄJÄT 2007. Saamelaisten lukumäärä vuoden 2007 Saamelaiskäräjävaaleissa. Väestörekisterikeskus. http://www.samediggi.fi/index.php?option=com_docman&task=doc_details&gid=8&Itemid=20&lang=finnish
- PAUTAMO, ELLEN 2010. Saamenkielisten aineenopettajien koulutuksen nykytila ja kehittämistarpeet. Giellagas-instituutti, Oulun Yliopisto. Myös osoitteessa: http://www oulu.fi/giellagas/tiedostot/AJANKOHTAISTA/Aineenopettajakoulutus%20raportti_2010.pdf
- SILANDER, PASI 2003. Verkko-oppimisympäristöt ja opintokokonaisuuden rakenteen organisointi (102-110). Teoksessa SILANDER, PASI & KOLI, HANNE (toim.) Verkko-opetuksen työkalupakki. Oppimisaihioista oppimisprosessiin.

Oppitunnille vaikka merten takaa

Ruth Kocsis suoritti lukio-opinnot todella pitkän matkan takaa. Hänen kotinsa oli Yhdysvalloissa, Michiganissa ja koulu Kemissä. Hänen ei kuitenkaan tarvinnut huolestua pitkästä koulumatkasta, sillä iLinc-virtuaaliluokan avulla hän pääsi koulu-
luokkaan yhtä aikaa muiden kanssa reaaliajassa. Kolmen vuoden lukio-opintojen aikana Ruth tosin matkusti muutaman kerran Kemiin tutustuakseen kouluun ja opettajiin ja osallistuaan ylioppilaskirjoituksiin. Valkolakin hän painoi päähänsä keväällä 2009.

Ruthin kotikaupungin lähialueen koulut eivät tarjonneet sopivan korkealaatuista opetusta, ja yksityiskoulut ovat erittäin kalliita. Hänen suomalaissyntyinen äitinsä kuitenkin halusi, että Ruth jatkaisi kotikoulussa aloittamaansa suomen kielen opiskelua ja taitojensa kartuttamista, ja että hän saisi korkealaatuista lukio-opetusta. Suomeen muutto ei ollut mahdollinen, mutta onneksi Ruthille löytyi etäopiskelumahdollisuus Kemin aikuislukkiosta Internetin kautta.

Kun Ruthilta kysyttiin etäopiskelun hyötyjä ja haittoja, hän nosti plussapuolelle joustavan aikataulun ja rauhallisen opiskeluympäristön. Hän saattoi tehdä koulutöitä joko kotona tai missä tahansa muualla, kunhan hänellä oli nettiyhteys ja tietokone, kuulokkeet ja mikrofoni.

Haittojakin Ruth kuitenkin löysi. Sosiaalinen kanssakäyminen muiden opiskelijoiden tai opettajien kanssa oli erittäin vähäistä tai jopa olematonta lukuun ottamatta vuorovaikutusta opettajien kanssa etänä. Tunneilla tai Skypessä tuli välillä keskusteltua, mutta enimmäkseen vuorovaikutus kävi sähköpostin kautta parhaiten, koska tunnilla ei voi keskeyttää opetusta liikaa, jotta muut opiskelijat eivät häiriintyisi. Myös kokeiden tekeminen saattoi olla hiukan vaivalloista, koska niitä varten piti mennä johonkin kouluun tai muuhun valvottuun ympäristöön.

Ruthin mukaan etäopiskelijan täytyy ehdottomasti olla itse motivoitunut. Toisaalta etäopiskelu kasvattaa ja valmistaa jatko-opintoihin, mutta jos jää jälkeen tai jos on ongelmia opiskelujärjestelyissä, on vaikea etäältä hoitaa asioita. Etäopiskelijan on oltava myös joustava ja vastuullinen, ja hänen on osattava asettaa asiat tärkeysjärjestykseen. Etäopiskelijalta vaaditaan myös taitoa itsenäiseen työskentelyyn, koska lähellä ei ole ketään antamassa konkreettista apua.

Ruth osallistui oppitunnille virtuaalisessa luokkahuoneessa, kuten moni muukin etäopiskelija, mutta Kemissä luokassa oli myös lähiopiskelijoita. Hänen mielestään

Kuva 3. Kemin lukion etäopetusta sulautettuna luokkaopetukseen. Älytaulun kuva näkyy myös etäopiskelijoiden koneella.

opiskelu tuntui ”oikealta”, kun tiesi osan opiskelijoista istuvan luokassa ja opiskelevan samalla tavalla kuin hän itsekin teki.

Lopuksi Ruth kiteytti etäopiskelunsa ansiot seuraavasti: ”Etäopiskelun hyötypuolet ja opetuksen laatu ehdottomasti kartuttivat osaamistani ja taitoja. Haittapuolia ja ongelmatilanteita saattaa tulla eteen etäopiskelun aikana, mutta jos opiskelija oivaltaa mahdollisuutensa ja pysyy mukana ohjelmassa, on etäopiskelu erittäin hyvä vaihtoehto ja hyödyllinen opiskelutapa. Etäopiskelijan hankkimat taidot tukevat ja auttavat myös myöhemmin elämässä, ja itse voin sanoa olevani enemmän itseriittoinen ja motivoitunut jatko-opinnoissani ja työelämässä osaksi etäopiskelun ansiosta.”

Nyt Ruth opiskelee Kouvolassa Kymenlaakson ammattikorkeakoulussa kansainvälistä kauppaa englanniksi. Hän on opiskelijajärjestön sosiaalipoliittinen vastaava, kansainvälinen tutor ja on mukana koulun lehden julkaisussa ja kirjoituksessa sekä tekee välillä koululle käännöstyötä. Tällä hetkellä toukokuussa 2011 hän on Münchenissä työharjoittelussa markkinointihommissa.

iLinc kerää opiskelijat samalle oppitunnille läheltä ja kaukaa

Opiskelijalla ei ole aina mahdollisuutta osallistua oppitunneille tiettyyn kellonaikaan. Opiskelemisen esteenä voi olla aikaa vievä harrastus, kahden tutkinnon suorittaminen yhtä aikaa, ansiotyö tai pienten lasten hoitaminen. Myös pitkä koulumatka saattaa hyydyttää opiskeluhaltu.

Kemin lyseon lukion aikuisopiskelija voi unohtaa nämä esteet, sillä hän voi osallistua oppitunneille myös kotoa käsin haluamanaan ajankohtana. Tämän tekee mahdolliseksi iLinc-virtuaaliluokka. Opiskelija voi valita kaikissa lukion oppiaineissa, haluaako seurata opetusta perinteisesti lähiopiskelijana vai virtuaaliluokassa etäopiskelijana. Samalle oppitunnille sulautetaan opiskelijat kaukaa ja läheltä: lukiolla pulpeissaan opiskelevien lisäksi tunnilla ovat mukana myös etäopiskelijat virtuaalisessa luokkahuoneessa.

Myös nuorten lukiolaisten päiväopetukseen on sulautettu opiskelu hyvää vauhtia laajenemassa. Pitkän matematiikan opiskelijoista osa on kaksoistutkinnon suorittajia. He ovat joka toisen jakson lukiolla ja joka toisen jakson ammattiopistolla. Etäopiskelu auttaa heitä pysymään joka jaksolla etenevillä kursseilla mukana. Elämänkatsomustiedon tunneilla on lähiopiskelijoiden lisäksi etäopiskelijoita esimerkiksi Simosta, Tornioista ja Utsjoelta. Usein elämänkatsomustiedosta saadaankin ryhmä muodostetuksi vain keräämällä opiskelijoita yhteen useasta eri oppilaitoksesta. Myös kemiläisillä lukiolaisilla on mahdollisuus osallistua jonkin toisen lukion tarjoamille etäkursseille.

Opettajalle tällaisen sulautetun yhdistelmäoppitunnin pitäminen tietysti asettaa omat haasteensa: vaikka etäällä olisi vain yksi ryhmän opiskelijoista, hänet on muistettava ottaa oppitunnin keskusteluun mukaan. Etäopiskelija voi osallistua keskusteluun chatin avulla tai hänelle voi antaa puheenvuoron. Hän voi myös itse viitata ja siten osoittaa aktiivisuuttaan oppitunnilla.

Myös lähiopiskelijan on totuttava opettajaan, jolla on kuulokemikrofoni korvillan ja joka välillä keskustelee etäopiskelijoiden kanssa. Opiskelijat kyllä seuraavat valkokankaan tapahtumia hyvinkin tarkkaavaisesti, esimerkiksi chat-keskustelua kommentoiden ja välillä opettajaakin neuvoen. Jos opettajalla on käytössään konferenssimikrofoni tai langaton yhteys madonnamikrofoneineen, vuorovaikutus iLincissä ja luokassa olevien opiskelijoiden välillä sujuu jouhevasti.

Koska kaikki oppitunnit tallennetaan, ei oppitunnille tarvitse osallistua reaaliajassa, vaan opetusta voi seurata iltamyöhällä tai aikaisin aamulla – silloin kun itselle aika

on sopivin. Opiskelija voi päästä mukaan opetukseen myös esimerkiksi sairauden sattuessa kotonaan tai vaikkapa sairaalassa. Opiskelijat kuuntelevat nauhoituksia myös valmistautuessaan kokeeseen. Vaikean asian voi kuunnella niin monta kertaa, kuin on tarvetta. Tätä mahdollisuutta käyttävät hyväkseen niin etä- kuin lähiopiskelijatkin.

Etä- ja lähiopiskelijat on sulautettu samalle oppitunnille käytännön syistä. Aikuisopiskelijoiden määrä on harventunut niin, että tarpeeksi suuret ryhmät saadaan ainoastaan keräämällä samalle oppitunnille opiskelijat niin kaukaa kuin läheltäkin. Tärkeintä on kuitenkin, että sulautetut oppitunnit poistavat esteitä opiskelun tieltä ja antavat yhä useammalle mahdollisuuden painaa valkolakki päähänsä.

Aloittelevan opettajan kokemuksia sulautetusta opetuksesta

Sulautettua opetusta ei voi toteuttaa samalla tavalla kuin ”perinteisiä” oppitunteja. Opettajalta vaaditaan jonkin verran teknisiä taitoja, mutta ennen kaikkea halua kehittää itseään sekä opiskelijalähtöisiä ja vuorovaikutteisia verkko-opetusmenetelmiä. Ensimmäinen opettajan haaste on opetusmenetelmien käyttö. iLinc-virtuaaliluokassa on helppo sortua opettajajohtoiseen luennointiin, kun puheenvuorojen jakaminen tai esimerkiksi ryhmätöiden tekeminen ei tapahtu yhtä mutkattomasti kuin pelkkien lähiopiskelijoiden kanssa. iLinc tarjoaa kuitenkin runsaasti mahdollisuuksia vuorovaikutukseen, jos opettaja osaa niitä hyödyntää. Kun etäopiskelijoilla on mikrofonit käytössään, he voivat osallistua keskusteluun aivan kuten lähiopiskelijatkin. Opettaja voi jakaa puheenvuoroja tai antaa kaikkien osallistujien mikrofonien olla auki koko ajan. Ympäristössä voi myös esimerkiksi tehdä pari- ja ryhmätöitä ja järjestää videoneuvotteluja. Näiden työkalujen käyttöön opettajat tarvitsevat koulutusta, jotta opetuksessa saadaan irti kaikki iLinc-virtuaaliluokan tarjoama hyöty. Opiskelijoille vuorovaikutteinen opiskelu on varmasti mielekkäämpää kuin pelkkä passiivinen luennon seuraaminen.

iLinc asettaa opettajalle haasteita myös oppimateriaalin laadintaan. Koska tunnit tallennetaan, tekijänoikeusasiat estävät monen sellaisen materiaalin käytön, jota lähitunnilla voisi esittää. Opettajan tulee miettiä tarkasti, onko tunneilla jaettava materiaali laillista. Myös materiaalin luettavuutta täytyy miettiä tarkasti fonttikoosta alkaen, kun osa opiskelijoista seuraa opetusta kotikoneeltaan. Jos opetusta on vaikea seurata, opiskelu ei tunnu mielekkäältä.

Opiskelijan kannalta iLincin haaste piilee osallistumisessa. Miten rohkaista itseään puhumaan mikrofoniiin? Osa opiskelijoista vierastaa mikrofoniiin puhumista etenkin, kun tunnit tallennetaan. Entä miten motivoida itsensä seuraamaan ja osallistumaan aktiivisesti myös silloin, kun opiskelija on kotona opettajan katseen ulottumattomissa? Oppitunnista tulee helposti puuduttavan hidastempoinen, jos opiskelijoita on vähän ja he eivät rohkene puhua mikrofoneihin vaan vastaavat ainoastaan kirjoittamalla. Opiskelijat tarvitsevat opastusta, rohkaisua ja harjoitusta mikrofonin käyttöön. Tähän ongelmaan auttaa myös opettajien koulutus: jos opettaja hallitsee hyvin puheenvuorojen jaon ja keskustelun organisoinnin iLincissä, hän käyttäneen mahdollisuutta usein myös tunneilla.

Verkko-opetukseen liittyvät tekniset ongelmat turhauttavat useita etäopiskelijoita, joskus myös opettajaa. Välillä opettajan ääni ei tahdo kuulua tai useat aukinaiset mikrofonit aiheuttavat häiriötä linjoille. Ennen iLincin käyttöä on aina muistettava tehdä Audio Wizard eli äänten tarkistus. Niin opettajia kuin opiskelijoitakin on hyvä opastaa tavallisimpien ääniasetusten käyttöön, jotta tuntiaika ei kulu tekniikan kanssa tappeluun. iLinc ei myöskään toimi kunnolla harvinaisimmissa internetselaimissa. Opiskelijoita täytyy ohjata oikeanlaisen selaimen käyttöön.

Lapin etäopetuksen tukipalvelut -hanke Itä-Lapissa

JOHDANTO

Itä-Lapin ammattiopisto on mukana Lapin etäopetuksen tukipalvelut LATU -hankkeessa, jonka tavoitteena on edistää etäopetuksen käyttöä sekä sen teknisiä ja pedagogisia tukipalveluita Lapin alueella. Kehittämishaasteena Itä-Lapin ammattiopistolla on laaja maantieteellinen toiminta-alue, joka sisältää neljä kuntaa, noin viidenneksen koko Lapista. Tuon esille kokemuksia erilaisten etäopetusjärjestelmien ja verkko-pohjaisten oppimisympäristöjen toteuttamisesta opetukseen sekä oppilaitosten verkottumista ja opiskelijoiden kokemuksia verkko-oppimisesta.

LATU -hankkeessa Itä-Lapin alueella tukipalvelu tarjoaa verkko-oppimisympäristöjen Moodlen, Optiman ja iLincin pedagogista ja teknistä tukea opetushenkilöstölle ja opiskelijoille. Tukipalveluja ovat opetushenkilöstön ja opiskelijoiden koulutus, ohjaus ja neuvontapalvelut. Osa toiminnasta on oppilaitosten verkko-opetuksen toiminnan kehittämistä.

Teimme yhteistyötä Lapin maakuntakorkeakoulun ja Sallan kunnan kanssa. Sallassa järjestettiin hyvinvointivalmentajakoulutus, jonka toteutuksesta vastasivat edellä mainitut tahot. Koulutus toteutettiin monimuotokoulutuksena, jossa oli paljon lähiopetusta Sallassa, mutta myös opiskelua etäopetusvälineiden avulla. Osana Lapin etäopetuksen tukipalvelut -hanketta opiskelijat koulutettiin käyttämään verkko-oppimisen välineitä orientointipäivän lopussa. Itä-Lapin ammattiopisto vastasi Optiman oppimisympäristön ja iLinc-virtuaaliluokan käytön ohjauksesta ja tuesta.

Verkko-opetukseen liittyvässä yhteistyössä on kyse yksittäisten koulutuksen järjestäjien voimavarojen yhdistämisestä. Oppilaitosten yhteistyöllä on mahdollista saada aikaan synnergiaetuja koulutuksen järjestämisessä. Erityisesti maantieteellisesti kaukana oleville oppilaitoksille verkko tarjoaa toimivan ja kustannustehokkaan välineen yhteistyöhön. Sallan hyvinvointivalmentajakoulutuksen etäopettajat olivat Rovaniemellä, Helsingissä ja Sodankylässä, verkkotuki Kemijärvellä ja opiskelijat Sallassa.

OPISKELU VERKOSSA

Koulutukseen orientointi sisälsi perehtymistä hyvinvointivalmennusmalliin, koulutuksen toteuttamiseen ja sisältöihin sekä verkko-oppimisen välineisiin. Orientaatio kesti yhden päivän, josta etäopetusvälineiden opetukseen oli varattu aikaa neljä tuntia, mutta se ei toteutunutkaan, vaan aikaa jäi kaksi tuntia, mikä osoittautui liian ly-

hyeksi. Etäopetusvälineisiin tutustuttiin Sallan yläasteen atk-luokassa, mutta kaikki koneet eivät olleet teknisesti toimivia, mikä aiheutti ongelmia verkko-oppimisalustojen toimintaan. Myöhemmin pidettiin muutamia tunteja etäopetusvälineiden kokeilua iLincin kautta.

Opiskelijoiden palautteiden perusteella etäopiskeluvälineiden opettamiseen pitäisi varata enemmän aikaa. Opiskelijoiden palautteen mukaan verkkotyöskentelyn välit eivät toimineet aina ongelmitta, ja varsinkin alussa vaikeudet yhteyksissä häiritsevät etäopiskelua.

”Onhan uudet opetustavat (learnlinc ja optima) hyvä oppia, mutta turhan paljon teknistä oppimista heti aluksi.”

”Laitteet eivät toimineet kaikilla ja se aiheutti sekaannusta ja opetus meni osittain ohi. Häiritsi vaikka itsellä koneen ohjelma toimikin.”

”Ensin yhteydet ja ohjelmat kuntoon ja sitten vasta koulutustilanne.”

”Tietää ainakin kehen ottaa yhteyttä jos on ongelmia.”

Verkko-opiskelu ei vaadi tietoteknistä erikoisosaamista, mutta opiskelijoiden atk-aidot olisi pitänyt testata perehdyttämisympäristössä, mikä ei ollut mahdollista niukan aikaresurssin vuoksi. Hyvien perustaitojen hallinta antaa paremmat mahdollisuudet keskittyä itse opiskeluun. Opiskelijoilla oli suuriakin teknisiä ongelmia, vaikka ohjeet annettiin kirjallisena oppimisympäristöihin perehdyttämisen yhteydessä. Samat ongelmat toistuivat taas seuraavilla kerroilla.

Opettajat koulutettiin oppimisalustojen käyttöön iLincin välityksellä. Myös heillä iLinc oli vähän käytössä ollut työväline, joten työskentely ei sujunut aina hyvin senkään vuoksi. Kun olin seuraamassa ja nauhoittamassa verkko-opetusta, olin myös opettajien tukena. Osalla opettajista on vielä vähän verkko-opetuskokemusta.

”iLincin toteutus – harjoitusta opelta ja oppilailta.”

”Opettajan virtuaaliopetustaidot olivat hieman hukassa. Tuki joutui neuvomaan opettajaa iLincin käytössä luennon aikana.”

”iLincin toteutus tahtoo aina viivästyttää ja ontuu kun ei kaikilla koneet pelaa.”

Työn ohella opiskeleville on mahdollisesti helpompi suorittaa ainakin osa opinnoista verkossa kuin järjestää työaikojaan niin, että voi osallistua lähiopetukseen. Toiset taas haluavat nimenomaan kontaktiopetusta ja sitä, että voi olla kasvokkain vuorovaikutuksessa sekä opettajaan että opiskelutovereihin.

Kehittämishdoksina opiskelijat toivat esille toiveen saada henkilökohtaista palautetta tehtävästään. Tehtäviä käsiteltiin iLinc-istunnoissa, mutta se ei tuntunut riit-

tävältä. Opiskelijat toivoivat mahdollisuutta palata käsiteltäviin aiheisiin myöhemmin uudestaan, joten iLincin käytössä oli se hyvä puoli, että luennot ja ohjaustilanteet oli mahdollista kuunnella ja katsoa myöhemmin, jos ei päässyt itse osallistumaan luento- tai ohjaussessiota. Tätä mahdollisuutta käytettiin ahkerasti hyväksi.

Yhteyksien epävarmuus ja tekniset ongelmat iLincissä saivat myös miettimään ”olisiko iLinc-yhteydet olleet luennoille paras vaihtoehto ja tehtävät olisi käsitelty henkilökohtaisesti opettajan kanssa?”

”Tallennetut ilinc -luennot olivat hieno juttu, pystyi kuuntelemaan myöhemmin.” Pidettävät luennot iLinc-virtuaaliluokassa todettiin mielekkääksi sitten, kun yhteydet ja muu tekniikka saatiin toimimaan ja taidot karttuivat.

Optima-oppimisalusta todettiin toimivaksi ja hyödylliseksi; sinne tallennettiin myös linkit iLinc-luennoista, joita pääsi katsomaan jälkepäin. Myös opiskelumateriaaleille oli aiheittain kansiot. Optima-oppimisalusta oli koulutuksessa olevien mielestä hyvä työväline yhteydenpitoon, tiedostojen tallentamiseen, lukemiseen ja päiväkirjan kirjoittamiseen. Koulutuksen sisäinen viestintä keskitettiin tapahtuvaksi Optimassa. Yksittäinen opiskelija käytti Optimaa koulutusvuoden aikana 55–187 kertaa. Keskustelualueilla lähetettiin lähes 500 viestiä ja niitä luettiin yli 9 000 kertaa.

Koulutuksesta valmistui 19 sallalaista eri ammattiryhmiä edustavaa hyvinvointivalmentajaa. Ehdotuksessa hyvinvointivalmentajakoulutuksen järjestämiseksi tulevaisuudessa esitetään verkko-opintojen ohjaukseen ja harjoitteluun lisää aikaa.

KEHITTÄMISAJATUKSET

Verkkokurssin ohjaukseen on varattava opettajalle resursseja. Esimerkiksi tehtävien palautteen antaminen verkossa vie paljon enemmän aikaa kuin kontaktiopetuksessa. Kontaktiopetuksessa suullisesti kommentin pystyy antamaan nopeammin sekä reaktiot siihen näkee heti. Verkkoympäristössä täytyy miettiä tarkasti varsinkin kriittistä palautetta antaessa, koska silloin ollaan ryhmänä koolla. Samoin verkkokeskusteluissa opettajalla on tärkeä rooli.

Kun halutaan lisää verkkopohjaisia opintojaksoja, vaatii se opintojaksojen suunnitteluun ylimääräisiä resursseja ja opettajille mahdollisuutta perehtyä kunnolla verkkopedagogiikkaan ja käytettäviin oppimisalustoihin. Lisäksi verkkokurssien ohjauksen ja vuorovaikutuksen vaatiman ajan resursointiin pitää kiinnittää huomiota.

Opettajaa ja verkostoa kiinnostaa luonnollisesti oppiminen. Tarkasteleppa verkostoitumisen vaikutuksia yksittäisen opettajan tai yhteisön kannalta, voi verkoston todeta tarjoavan runsaammin mahdollisuuksia toimimiseen kuin yksin puurtaminen. Pienenkin tuen avulla molemmat voivat saavuttaa sellaista, mihin eivät yksin yltäisi. Vaadittavaa vuorovaikutusta puolestaan on sitä enemmän, mitä laajempi verkosto on ja miten paljon sidoksia sen toimijoilla on toisiinsa. Jaettavaa oppimateriaalia ja asiantuntijuutta on sitä enemmän, mitä monipuolisemmista yhteisöistä verkosto on muodostettu: tässä tapauksessa Itä-Lapin ammattiopistosta, Lapin maakuntakorkeakoulusta ja Sallan kansalaisopistosta.

Oli hyvä kokemus tutorina seurata opetusta ja asettua osittain opiskelijoiden asemaan. Sain tietoutta siitä, mihin minun tukihenkilönä ja opettajana opetus- ja ohjaustyössäni kannattaa kiinnittää huomiota. Näitä ovat muun muassa jaettava opetusmateriaali, miten asiat opetetaan (luento/verkko), miten aiheesta saadaan mielenkiintoinen, miten opiskelija saadaan refleктоimaan, miten opiskelijat oppivat parhaiten ja miten oppimistyyleihin kiinnitetään huomiota opetuksessa.

Viisas nurkka ja kokouksia ilman kahvia

VERKKO-OPETUKSEN JA HANKKEIDEN ARKEA AMMATTIOPISTO LAPPIASSA

Ammattiopisto Lappialla ja sen edeltäjillä on pitkät perinteet erilaisesta etä- ja monimuoto-opetuksesta puhelin- ja videoneuvotteluiden alkuajoista lähtien. Vuonna 2010 toteutettiin Tietokoneet kaikille -hanke, johon liittyi eOppimiskeskuksen suunnitelma n. 20 tunnin koulutus eri alojen opettajille. Lukuvuonna 2010–2011 kaikki aloittavat nuorisokoulutuksen opiskelijat saivat käyttöönsä kannettavan tietokoneen, ja tavoitteena on, että kaikkien opintojaksojen materiaali ja tehtävät olisivat Moodle-oppimisolustassa. Koulutusalojen tarpeet ja tottumukset ovat luonnollisesti erilaisia, esimerkiksi iLinc-virtuaaliluokkaopetusta ei ole kaikilla aloilla.

Olen kerännyt tähän artikkeliin kolmen ei-nettinatiivin lehtorin kokemuksia ja mietteitä verkko-opetuksesta ja -oppimisesta, vähän hanketyöstäkin. Muodostamme yhden Ammattiopisto Lappian liiketalouden alan työhuonekunnan. Olemme jo pitkään opettaneet iltaisin iLincissä vaihtelevia aikuisryhmiä ja lukuvuonna 2010–2011 myös päivisin Kolarin nuorisokoulutuksen merkonomiryhmää. Lisäksi olemme jokainen tehneet muutamia laajemmassakin käytössä olevia verkko-oppimateriaaleja ja osallistuneet hankkeisiin, joissa on erilaisia yhteistyövireityksiä iLinc-kokouksissa, Wikispacessä, Ningissä, WebCT:llä ja muilla oppimisolustoilla. Vietämme siis keväällä 2011 uutisoitujen tutkimustulosten mukaisesti monta tuntia päivittäisestä työajastamme luurit korvilla ja sormet näppäimistöllä netissä – meillä ei osoite vain yleensä ole Facebook, YouTube tai Iltalehti.

KOLARIN RYHMÄ EI OLEKAAN KOLARISSA

Verkko-opetus tarjoaa konkreetin esimerkin siitä, että maantiede menettää netissä merkitystään. Itse aloitin ensimmäisen tuntini Kolarin ryhmälle euroviisujen pisteiden jaon tapaan: ”Hyvää iltaa Kolariin. Kuuluuko ääneni kaikille?” Tässä vaiheessa opiskelijat vastasivat kiltisti äänestämällä tai kirjoittamalla tervehdyksen chattiin. Vasta illan neljän oppitunnin jälkeen olimme tulleet sen verran virtuaalitutuiksi, että ”heihein” perään ilmestyi Sallaa, Rovaniemeä, Enontekiötä, Torniota ja Kemiä. Minulle selvisi, että ainakaan sinä iltana kukaan Kolarin ryhmästä ei ollut Kolarista. Ryhmä on saanut nimensä hallinnointipaikan ja ryhmänohjaajan toimipaikan mukaan. Etäisyyksistä huolimatta opiskelijat näyttävät tuntevan toisensa hyvin, niin

hurttaa keskinäinen huumori välillä on. Kun opiskelija ei vastaa hänelle tauon jälkeen kohdistettuun kysymykseen, toiset kommentoivat peräpohjalaisittain: ”Se on kahvitunnilla.”

Etäopiskelumahdollisuutta alkaa arvostaa entistä enemmän, kun ottaa huomioon opiskelijoiden elämätilanteet. Moniko voisi opiskella tutkintoaan lähiopetuksena? Pienillä paikkakunnilla ammatillista koulutusta on hyvin rajallisesti tai ei ollenkaan, ja isompaan koulukaupunkiin on pitkä matka. Vastausvuorossa olevan taustalta saat-
taa kuulua lasten itkua – joskus jopa jotakin erehdyttävästi tiskausta muistuttavaa kilinää. Kuulokemikrofoni ei estä samanaikaista lastenhoitoa ja kotitöitä – äidit ovat tottuneet pitämään monta rautaa tulessa yhtä aikaa. Pitää myös muistaa, että keskityminen opiskeluisältöihin ei aina ole 100-prosenttista koulurakennuksessa istuval-
la päiväopiskelijallakaan. Kerrankos sitä on eksytty vääriin nettisivuille tai päiväunelmiin.

JOKU OPETTAA NURKKA

Yhdestä työhuoneemme nurkasta on jostakin syystä tullut kaikkien kolmen lempi-
paikka pitää iLinc-tunteja. Ehkä siinä on helppointa keskittyä opetukseen, kun on selin muihin. Yhteisessä työhuoneessa vaatii joskus todellista taikuruutta sulkea korvansa kaikelta muulta, kun yhdellä on verkko-opetus meneillään, toiselle tulee opiskelija hoitamaan jotakin asiaa ja kolmannella soi puhelin. Yleensä pyrimme kuitenkin läh-
temään evakkoon muihin tiloihin ja pyhittämään huoneen iLincissä opettavalle. Voi olla myös, että emme aina jaksaneet vaihtaa kuulokkeita koneesta toiseen, kun ensin huoneeseen saatiin vain yhdet kuuluvuutta parantavat USB-kuulokkeet. Nurkka on
joka tapauksessa ollut uskollisesti aina paikalla; se on mukisematta kuunnellut eng-
lannit ja ruotsit, kirjeviestinnät, asiakaspalvelut ja markkinoinnit. Vitsailimmekin, että se varmaan valmistuu merkonomiksi opiskelijaryhmän mukana.

ISTUMATYÖ LISÄÄNTYY JA SPONTAANIUS VÄHENE

Verkko-opetusta käsittelevässä tutkimuksessa ei ole kovin usein kiinnitetty huomiota siihen, että opettajan tai kouluttajan työ on etäopetusvälineiden myötä muuttunut fyysisesti staattisemmaksi. Luokasta toiseen siirtymisen ja opiskelijoita neuvomassa kiertelemisen sijasta istutaan pitkiä jaksoja koneen ääressä. Ennen opetusta tehdään tai päivitetään PowerPointit, Wordit ja Excelit, viedään materiaalit ja tehtävät Mood-
leen, avataan tarvittavat tiedostot iLinciin ja testataan kuuluvuus. Illassa on sen jäl-
keen yleensä 80 minuutin opetusjakso ja 10 minuutin tauon jälkeen toinen samanlai-
nen. Syksyn kävelykampanjan askelmittari paljasti muutoksen suorastaan dramaat-
tisesti. Pitkänkin työpäivän aikana saattoi kertyä vain 1000–2000 askelta, kun ennen ison talon pitkiltä käytäviltä ja 45 minuutin oppitunneilta niitä tuli moninkertainen määrä.

Myös opettajanhuoneen rentouttavat välituntikeskustelut ovat jääneet vähemmälle, kun iltaisin saattaa olla yksin koulurakennuksessa tai tekee työtä kotoa. Opettajilla työ on aina tullut kotiin tuntien suunnitteluna ja kokeiden korjaamisena, mutta nyt tuntejakin voi pitää kotoa, jos luottaa yhteyksien toimivuuteen. Koululla voi joutua olemaan yksin tyhjässä ja pimeässä talossa, joten kummituksia ja pimeyttä ei saa pelätä. Tuntien jälkeen on vielä talonmiehen tehtävien vuoro: pitää sammuttaa valot käytäviltä ja luokista sekä varmistaa, että ovet ovat lukossa.

Kokenutkin opettaja joutuu suunnittelemaan tunnit ja valmistelemaan materiaalit entistä tarkemmin – iLinciin ei voi mennä toimimaan samalla tavalla tilanpohjaisesti kuin joskus luokkaan. Spontaanisuus ja välitön reagoiminen vähenevät, kun opiskelijan ilmeet ja eleet eivät kerro, milloin asia jää epäselväksi. Toisilta ryhmiltä tulee verkossakin helposti kysymyksiä ja kertauspyyntöjä sekä suullisesti että kirjallisesti, mutta toisilta näkee vasta palautetuista tehtävistä tai tentistä, mikä kohta olisi vaatinut vielä kertausta. Haastetta lisää se, että verkko-opetus on usein jaksotettu lyhyeksi ajaksi – esimerkiksi yksi ilta neljänä peräkkäisenä viikkona – ja oppitunteja on vähän, joten asiat pitää omaksua nopeasti. Tentin jälkeen iLinc-tunteja ei enää sillä opintojaksolla ole, kaikki palaute jää kirjalliseksi.

VAIHTELEVAT OPETUSJÄRJESTELYT JA OHJAUS TARPEEN

Verkko-opetuksen opetusjärjestelyt onnistuvat parhaiten silloin, kun opettaja pääsee vaikuttamaan niihin. Hän on asiantuntija esittämään toiveita opintojaksonsa tuntien jaksotuksesta ja sopivasta määrästä yhdellä kerralla. Kaavamainen järjestely, esimerkiksi 8 tai 12 iLinc-tuntia opintoviikkoa kohti ja yksi ilta peräkkäisinä viikkoina, on hallinnollisesti helppo ratkaisu, mutta se ei ole pedagogisesti paras kaikkiin aineisiin ja opintojaksoihin. Toisissa kokonaisuuksissa oppiminen perustuu kirjallisten tehtävien tekemiseen ohjatusti, toisissa enemmän keskusteluun ja puhumiseen, mikä pitäisi ottaa huomioon. Kielten puhetaidon tai asiakaspalvelun opettajan pitää tosissaan panna kaikki keinonsa peliin, jotta saa hiljaisemmilta opiskelijoilta riittävästi näyttöä arvioinnin perustaksi. Luontevan keskustelun sijaan voi välillä joutua lypsämään vastauksia ja jakelemaan puheenvuoroja järjestyksessä vielä useammin kuin perinteisessä luokkaopetuksessa. Verkkotentit ovat käteviä toteuttaa, mutta niihin jää aina pieni mahdollisuus käyttää avustajaa.

Tunneilta poissaolot näkyvät verkko-opiskelussakin opiskelijan tehtävistä ja joskus jo siitäkin, että hän ei tahdo löytää niitä Moodlesta. Pahimmillaan tehtävät jäävät kokonaan tekemättä, ja samalla kynnyksen opiskelun keskeyttämiseen madaltuu. Onneksi tehokas ohjaaja ja riittävä tuki voivat pelastaa tilanteen. Opettajalle arvioitavaa tulee Moodleen ajoittain niin paljon, että näytöltä lukeminen alkaa rasittaa silmiä ja tehtäviä joutuu tulostamaan. Tarkastusta viivästyttävät myös tiedostomuodot ja pakkaukset, jotka eivät aukea ilman it-palveluja. Ongelmat eivät kuitenkaan ole este vaan hidaste. Lähes aina löytyy apua ja ratkaisu. Kyse on ajankäytöstä ja resursseista.

RYHMÄOPETUSTA JA VIERIHOITOA EOPPIMISKESKUKSESTA

Lappian eOppimiskeskuksen sivuilta löytyy kattavasti alan tietoa ja ilmoituksia erilaisista seminaareista ja tilaisuuksista verkko-opettajille. Ajankohtainen aihe viime vuosina on ollut esimerkiksi sosiaalisen median hyödyntäminen opetuksessa. Sivuille ilmestyy myös viikoittain jokin uusi vinkki välineiden käytöstä. Ongelma on vain tietotulva: nykypörytyksessä opettajalta ei tahdo liietä aikaa seurata näitä vinkkejä ja osallistua tilaisuuksiin. Aina ei taideta edes tietää, mistä uudesta ihmeestä on kyse.

Keväällä 2010 eOppimiskeskus urakoi nopealla aikataululla Ammattiopisto Lappian opettajakunnan perehdyttämisen Tietokoneet kaikille -hankkeen edellyttämiin taitoihin. Oppimistehtävänä oli jonkin oman opintojakson suunnittelu ja toteutus Moodleen syksyä varten. Koska koulutusalat ovat sisällöiltään ja toteutukseltaan hyvin erilaisia, yhteisen osan lisäksi mukana oli alakohtaisia osioita. Kokeilla, sähköasentajilla, lähihoitajilla tai merkonomeilla on omat tarpeensa ja tietolähteensä. Kertauskursseja on ollut pitkin lukuvuotta – ei sentään rästitenttejä. Opetus oli asiantuntevaa ja innostunutta. Joskus huomasi pienen kuilun eOppimiskeskuksen henkilöstön ja opettajien mahdollisuuksien ja välineiden välillä. Opettaja ei esimerkiksi ehkä koskaan uransa aikana pääse verkko-opetuksen konferensseihin tutustumaan uusiin virtauksiin, luokkien koneet ovat usein hitaita ja kaikkien opettajien työpöuhelimissa

Kuva 4. Päätösvaltainen kokous. Paikalla Palsun ohjausryhmän puheenjohtaja ja sihteeri. Kuva: Sirpa Kokkonen

ei ole kameraa, jolla napsia kuvia taulupiiirroksista verkkomateriaaleihin. Lappiassa välineistö on kuitenkin opettajan näkökulmasta katsottuna kokonaisuudessaan hyvässä kunnossa, ja asiantuntijoiden pitääkin olla muita edellä.

Itselläni oli ollut hanketyön vuoksi reilun vuoden tauko iLincin käytössä ja ohjelmasta oli sinä aikana tullut vaihteeksi uusi versio. Niinpä sain ensimmäiseksi opetusillaksi eOppimiskeskuksesta vuorossa olevan työntekijän vierihoitajaksi, jonka kanssa kerrattiin käyttö, avattiin oppimateriaalit valmiiksi ja testattiin kuuluvuus. Hän tuli työpaikalleni ja hoiti viereisestä luokasta samalla muiden sinä iltana linkissä opettavien tuen ja äänitykset. Illasta selvittiin pienillä mokilla. Uusi, kelluva läsnäololista oudoksutti ja onnistui välillä häipymään näkyvistä. Chat osoitti taas kerran tarpeellisuutensa! Siihen ilmestyi heti puolikymmentä viestiä, kun opettajan tiedostosta näkyi ”mustaa vaan”. Siinä voi myös ilmoittaa henkilökohtaisesti tukihenkilölle, että jonkun opiskelijan yhteys pätkii. Äänet kuuluivat välillä hiljaisina, joten sovittiin, että seuraavaksi kerraksi vaihdetaan USB-kuulokkeet, joilla äänen laatu saadaan paremmaksi. Seuraavalla kerralla sitten ääni olikin kunnossa ja tuki hoitui rutiinisti puhelimen ja viestien avulla.

ILINC-KOKOUKSISSA SÄÄSTYY LUONTOA, TYÖAIKAA JA MATKAKULUJA

Pääkaupunkiseudulla ei välttämättä aina ymmärretä, että erilaisten työelämän yhteistyöryhmien kokoon saaminen on Lapin selkosilla huomattavasti helpompaa verkossa kuin kasvokkain. Tunnin parin kokous vie helposti koko työpäivän, kun ainoa mahdollisuus on käyttää omaa autoa ja ajomatkaa kertyy satoja kilometrejä. Lapissa ei ole paikkakuntien välisiä lentoja eikä juuri junayhteyksiäkään, ja pitempien matkojen bussiaikataulut on suunniteltu matkailijoiden tarpeisiin. Kiireinen pienyrittäjä ja muu yritysmaailman edustaja ehtii kokoukseen, jos se hoituu käsiteltävien asioiden vaatimassa ajassa. Aika on tunnetusti rahaa. Samalla säästyy matkakuluja, ja lisäksi verkkokokoukset ovat ekologinen vaihtoehto varsinkin lentoliikenteeseen verrattuna. Sinänsä 400–500 kilometriä ei ole pohjoisessa matka eikä mikään, eikä liukkaus tai pakkanen lappilaista pirtissä pidä.

Viime vuosina olen jakanut työaikani suunnilleen tasan opetuksen ja Palsu-hankkeen (Palvelualan suomea maahanmuuttajille) käsikirjoittamisen ja projektipäällikkyyden kesken. Palsu kuuluu Opetushallituksen hallinnoimaan Euroopan sosiaalirahasto (ESR) -hankkeeseen Aikis, jossa tuotetaan verkko-opiskelumateriaalia suomi toisena kielenä opiskelijoille. Palsun ohjausryhmään jäsenet ovat eri puolilta Lappia ja Opetushallituksen edustaja on Helsingistä. Kerran vuodessa olemme tavanneet Kemissä tai Torniossa, mutta muut kokoukset on pidetty iLincissä. Useimmille sen käyttö oli tuttua muista yhteyksistä, ja ensimmäisen kokouksen jälkeen oli mahdollisuus saada opastusta sen saloihin.

Verkkokokoukset ovat sujuneet hyvin, ja ne on saatu ilman ongelmia päätösvaltaiseksi. Ensimmäisellä kerrallakin langoilla ovat lähes kaikki syyslomista ja kiireistä huolimatta. Keskustelu voi olla vähän laimeampaa kuin kahvikupin ääressä, mutta

asiassa pysytään tehokkaammin. Kuriositeettina voisi mainita, että pieni sairauskaan ei estä mukana oloa. Projektipäällikön sähköpostiin ilmestyi kokouspäivänä Rovaniemeltä viesti: ”Hei, olen saanut keväisen flunssakuumeen ja olen kotona lepäämässä. Yritän kuitenkin päästä mukaan kokoukseen kotikoneelta, mikäli laitteet toimivat.” Langoilla tavattiin. Toisella kerralla puheenjohtaja soitti, että lapsi on sairaana ja hän pitää kokouksen kotoa, jos pappa ei pääse lapsenvahdiksi.

Tekniset ongelmat ovat olleet enemmän poikkeus kuin sääntö, ja niihin on yleensä löytynyt selvä syy, esimerkiksi kuulokemikrofonin puuttuminen tai iLincille liian raskas tiedostotyyppi. Tammikuun kokouksessa sitten verkko hyytyi: yhteys Muonioon ei toiminut, Kemijärvelle se katkeili ja naapuritalossa olevakin putosi välillä pois ryhmästä. Päätösvaltaisuus onnistuttiin silti koko ajan säilyttämään. Kriitikolle voi muistuttaa, että tekniikka pettää välillä seminaareissa ja muissa tapaamisissakin. Sitä paitsi tammikuussa kokouksista myöhästytettiin ja jäätettiin rannalle muunkin kuin tietoliikenteen vuoksi: junat jäätivät pakkasessa, tuhkapilvet ja lakot pitivät lentokoneet maassa. Kaikissa kokouksissa on omat riskinsä.

Etäopetus Lapin ammattiopistossa

Etäopetus on laajentunut osaksi myös toisen asteen ammatillista opetusta. Etäopetus on niin opettajien kuin opiskelijoiden osalta vaativampaa kuin perinteinen lähiopetus. Vielä vaativammaksi sen tekee, että opetusta toteutetaan luokassa, jossa on samanaikaisesti opiskelijoita lähiopetuksessa sekä etäyhteydellä virtuaaliluokassa. Toimintatapa antaa kuitenkin enemmän mahdollisuuksia opiskella pitkien etäisyyksien tai muiden kulkuongelmien vuoksi normaaliluokkaopetuksen mukana. Tähän tarvitaan myös jatkuvaa etäopiskelun tukea, koska monestikin etäopetusta aloittelevilla opettajilla ja etäopiskelijoilla on ongelmia työaseman käytössä etäyhteydellä tai osaaamisessa etäyhteysohjelman kanssa.

Pääpaino etäopetuksessa on Lapin ammattiopiston Palvelualojen opiskelijaryhmissä ja lähinnä aikuisten näyttötutkintoperustaisessa koulutuksessa. Verkkopainotteisessa tieto- ja viestintäteknikan sekä liiketalouden näyttötutkintoperusteisessa aikuiskoulutuksessa on edelleen hyödynnetty etäopetusta yhdessä lähiopetuksen rinnalla. Etäopetusta ja -opiskelua on ollut myös valtakunnallisen Datanomin verkkokoulun kautta Oulun seudun ammattiopistoon sekä opettajan tutorointina etäopetuksen opintojakson toteuttamiseen Suomen liikemiesten kauppapistoon / Helsinki Business Collegeen. Etäopetusta on ollut myös valtakunnallisessa mittakaavassa tekstiilihuoltoalan koulutuksessa. iLinc-virtuaaliluokan käyttöä on sovellettu myös henkilökohtaisiin opiskelun ohjauksiin, työssäoppimisen ohjaukseen ja näyttöjen/opinnytöiden arviointiin etänä.

Entistä laajemmin on käytetty etäopetuksen palvelua erilaisissa hankkeiden koulutuksissa ja kokouksissa kuten Opinovi ja iTourism -hankkeet. Lisäksi on tuettu Aluehallintoviraston (AVI) järjestämää koulutustilaisuutta niin, että on mahdollistettu muulta paikkakunnalta koulutukseen osallistuminen (Utsjoen kunta). Lisäksi iLincin käyttö on vakiintunut henkilöstön sisäisiin kokouksiin eri toimintayksiköiden välillä.

Tieto- ja viestintätekniiikan verkkopainotteinen opetus

Tieto- ja viestintätekniiikan näyttötutkintoperusteisessa datanomikoulutuksessa on sovellettu verkkopainotteista opetusta, jossa opiskelijoille on annettu kannettavat tietokoneet käyttöönsä. Opetusta on toteutettu yhdessä myös merkonomien aikuiskoulutuksen kanssa niin, että on ollut mahdollista olla lähiopetuksessa luokassa tai sitten omalla koneella etäyhteydellä virtuaaliluokassa.

Lapin ammattiopisto on mukana Datanomin verkkokoulussa, joka tarjoaa datanomin opintoja verkko-opintoina valtakunnallisesti. Opintojen tarjoaminen aloitettiin syksyllä 2010. Verkkokoulu antaa mahdollisuuden suorittaa koko datanomitutkinnon verkko-opintoina. Lapin ammattiopiston lisäksi verkkokoulun opintoja tarjoavat oppilaitokset ovat Suomen Liikemiesten Kauppaopisto / Helsinki Business

Kuva 5. Datanomin verkkokoulu – www.datanomi.fi

College, Keski-Uudenmaan ammattiopisto, Oulun seudun ammattiopisto ja Mäntän seudun koulutuskeskus.

Datanomin verkkokoulu tarjoaa yhteistyönä kaikki datanomin opinnot verkko-opintoina. Verkko-opetuksen tarjonta toteutetaan Datanomin verkkokoulun portaalilla (www.datanomi.fi) kautta. Opiskelija voi valita haluamiaan ja itseään kiinnostavia opintoja verkko-opetuksen tarjonnasta, joita omassa oppilaitoksessa ei ole tarjolla.

Lapin ammattiopisto tarjoaa verkkokoulussa käytön tuen koulutusohjelmaan kuuluvia opintoja yhdessä Mäntän seudun koulutuskeskuksen kanssa. Esimerkiksi ohjelmoinnista kiinnostuneet opiskelijat ovat voineet suorittaa Oulun seudun ammattiopiston tarjoamia ohjelmistotuotannon opintoja, joita oppilaitos tarjoaa verkkokoulussa. Vastaavasti Oulun opiskelijoita on osallistunut Lapin ammattiopiston tarjoamiin käytön tuen opintoihin.

Oppilaitoksen näkökulmasta verkkokoulu on tiivistänyt partnerikoulujen välistä yhteistyötä ja verkko-opetuksen kehittämistä. Verkko-opintojen suunnitteluun ja kehittämiseen opettajille on järjestetty koulutusta ”verkko-opetuksen mahdollisuuksista ja ongelmista”. Myös verkko-kurssien toteutuksia on tarkasteltu ja arvioitu verkko-opetuksen asiantuntijan johdolla. Keskeisenä tavoitteena on opetuksen tasalaatuisuus ja opetussuunnitelmayhteistyö. Opiskelijan näkökulmasta verkkokoulu mahdollistaa henkilökohtaistetut opintopolut, tukee opintojen joustavaa loppuunsaattamista ja lisää opiskelijan valintamahdollisuuksia.

Etäopetus tekstiilihuoltajan koulutuksessa

Tekstiilihuoltoalan koulutusta annetaan Suomessa vain kahdessa oppilaitoksessa: Lapin matkailuopistossa (aiemmin osa Lapin ammattiopistoa) Rovaniemellä ja Keski-Uudenmaan ammattiopistossa Järvenpäässä. Alalle on ominaista, että koulutusmuoto on poikkeuksetta oppisopimuskoulutus, koska pesuteollisuuden prosesseja opitaan vain työskentelemällä laitospesulassa. Koska tekstiilihuoltoala on valtakunnallisesti pieni, opiskelijaryhmät ovat pieniä ja opiskelijat ovat joutuneet usein odottamaan koulutuksen aloitusta. Lisäksi koulutukseen on jouduttu matkustamaan hyvinkin pitkiä matkoja.

Aloitimme Lapin ammattiopistossa tammikuussa 2010 koulutustoteutuksen, jolla pyrimme parantamaan koulutuksen saavutettavuutta. Opinnot jaettiin selkeisiin kurssituotteisiin, jotka muodostavat opintotarjottimen. Jokaiseen kurssiin kuuluu vain yksi lähipäivä ja muu opetus toteutetaan virtuaaliluokassa. Lisäksi jokaiseen kurssiin liittyy verkko-osuus, joka on rakennettu Optima-oppimisalustaan.

Optimasta löytyvät tehtävät ja oppimateriaali, henkilökohtaistamissuunnitelmat, erilaiset keskustelualueet ja kalenterit. iLinc-virtuaaliluokan välityksellä toteutetaan verkkoluennot, henkilökohtaisten opetussuunnitelmien (hops) keskustelut ja muu henkilökohtainen ohjaus, ryhmäohjaus ja näyttöperehdytys. Tekstiilihuoltajan tutkinto suoritetaan näyttötutkintona ja ammattitaito osoitetaan tutkintotilaisuuksissa työpaikoilla tutkinnon osittain. Työelämän arvioijat perehdytetään arviointiin ennen tutkintotilaisuuksia ja siihen on käytetty myös etäyhteyttä.

Etäopetusohjelmasta on ollut selkeä hyöty opetuksessa. Olemme toteuttaneet pedagogisesti mielekkäämpiä opintojaksoja, kun opiskeltavaa kokonaisuutta on voinut pilkkoa pienempiin osiin. Aiemmin lähiopetuksesta on muodostunut erittäin tiivis paketti, jonka omaksuminen on vienyt aikaa. Säästöä on tullut matkustuskuluissa (opettaja, opiskelijat). Erityisesti se on havaittu näyttöperehdytyksissä, jotka ovat 1–3 tunnin kokonaisuuksia. Pitkien välimatkojen Lapissa on aiemmin käytetty enemmän aikaa auton ratissa kuin työelämän arvioijien parissa.

Tekstiilihuoltoalalla tietokoneet kuuluvat jokapäiväiseen työhön, joten verkkoympäristön haltuunotto ei ole pääosin tuottanut ongelmia. Ohjaukseen ja perehdytykseen on luonnollisesti panostettu verkkoympäristöön kohdistuvien ennakoasenteiden ja pelkojen lieventämiseksi. Teknisiä ongelmia on jonkin verran ollut, lähinnä johtuen verkkoyhteyden heikosta laadusta.

Etätyöskentely on haastanut opetuksen uudenaikaiseen suunnittelutyöhön. Vuorovaikutteisuuteen, vaihtelevuuteen ja tauotukseen on erityisesti kiinnitettävä huomiota. Oppimateriaalin on oltava monipuolinen ja opettajan on hallittava myös etäopetusohjelma niin, että pystyy teettämään ryhmätöitä, jakamaan opiskelijoiden tuotoksia ja niin edelleen. Opetuksen suunnittelussa on huomioitava erikseen opiskelijat, joilla on kielellisiä vaikeuksia tai oppimisvaikeuksia. Mielestäni pelkän kalvosarjan tuominen ympäristöön ei riitä, vähintäänkin pitää olla mukana kuvia tai muuta materiaalia elävöittämään luentoa. Oman haasteensa tuo myös materiaalin jakaminen – luentomateriaalin on oltava hyvissä ajoin valmiina, jotta se on opiskelijoiden käytävissä verkkoluennolla.

Ensimmäisestä kokeilustamme saimme opiskelijoilta niin myönteistä palautetta, että jatkossa toteutamme tekstiilihuoltajan koulutusta vain verkkopainotteisesti. Koulutuksen saavutettavuus on parantunut: samassa koulutuksessa on ollut opiskelijoita eri paikkakunnilta, välimatka jopa 700 kilometriä. Kehittämistavoitteenamme on tarkempi tuotteistaminen ja verkkotehtävien suunnittelu vielä paremmin tukemaan asiantuntijaluentoja.

Kokemuksia Optiman ja iLincin hyödyntämisestä luonto- ja ympäristöalan koulutuksessa

Usein kynnys lähteä hyödyntämään verkko-opetusta ja -välineitä on korkea siitä syystä, ettei luoteta omaan atk-osaamiseen. Tällaisena vähän varttuneempana ja kantapään kautta atk:ta oppineena myös minulla tilanne muuan vuosi sitten oli tällainen. Suorastaan huokaisin helpotuksesta kun asiasta keskusteltiin enkä ”joutunut” mukaan kehittämään verkko-opetusta.

Mutta aikaa kului hiukan ja Maaseudun kehittäjän erikoisammattitutkintoon liittyvien kehittämishankkeiden yhteydessä tuli pakosta tutustuttua Moodle-oppimisalustaan. Vuonna 2006 tuli ajankohtaiseksi käynnistää uusi tutkintoon valmistava koulutus ja yhtäkkiä olinkin innolla tutustumassa Optima-oppimisalustaan ja sen hyödyntämismahdollisuuksiin. Ensimmäiset kokemukset olivat vaihtelevia. Heti alusta saakka Optima toimi hyvin eräänlaisena tietovarastona. Oppilaat oppivat hakemaan alustukset, tehtävät, ohjelman ja tutkinnon perustiedot helposti. Mutta aktiivisempaan käyttöön kynnys olikin suurempi. Jostain syystä keskustelualueen aktiivinen käyttö oli vähäistä ja viestit alkoivat kulkea sähköpostin kautta. Kytämään jäi kuitenkin ajatus, että pitäisi pystyä entistä vuorovaikutteisempaan kanssakäyntiin.

Vuonna 2008 käynnistyi seuraava ryhmä ja taas aloitettiin samalla tavalla Optiman avulla. Ryhmä oli pieni, opiskelijat Salla – Kolari-akselilla. Huoli oppilaiden mukana pysymisestä oli suuri. Sattumalta Maaseudun kehittäjän virtuaaliympäristö-hankkeen (Makevi) kokouksessa oululainen yhteistyökumppanimme kertoi käyneensä tutustumassa Kemi-Tornion ammattikorkeakoulussa iLinc-virtuaaliluokkaan ja oli erittäin innostunut. Hän muisteli, että iLinc-virtuaaliluokka on ilmeisesti meidänkin käytettävissä. Muistaakseni Lapin etäopetuksen tukipalvelut -hankkeen sähköposteja oli siihen saakka tullut kuitattua nopealla vilkaisulla ja poista komennolla, mutta nyt mielenkiinto olikin suurempi ja tuli mentyä kuuntelemaan Kaisa Räikkösen esittelyä.

Tästä alkoi hyvin käytännön läheinen opiskelu. Ensimmäiset kokemuksen tulivat suorastaan vierihoidona. Jonkin verran onnistuin järjestämään aikaan hankkeen järjestämille ”verkko-opetus” tuokioille. Ja syksyllä 2009 oltiinkin tilanteessa jossa tutkintotilaisuus toteutettiin iLincin avulla. Kolarilainen ja sallalainen opiskelija antoivat näyttönsä ”kotoaan” ja arvioijat olivat Rovaniemellä. Kokemus oli niin positiivinen, että kaikki tutkintotilaisuudet tämän jälkeen pidettiin iLinc-virtuaaliluokan avulla.

2009 käynnistyi laajennetun työssäoppimisen hanke ”Aidosti luonnon varassa”. Sen tavoitteita ovat muun muassa opetuksen ja työssäoppimisen joustavampi yhteenliittyminen sekä työssäoppimisen tukeminen verkko-opetusalustoja hyödyntäen. Optima on tietovarasto opettajalle, oppilaalle ja työpaikkaohjaajalle, ja sen käyttö on aktiivisempaa kuin aikaisemmin. Opiskelijat muun muassa täyttävät työssäoppimisen päiväkirjansa sinne, josta ohjaava opettaja viikoittain seuraa työssäoppimisen edistymistä. Tarvittaessa ohjaavia keskusteluita käydään iLinc-virtuaaliluokan avulla. Eteen on tullut myös tilanteita, joissa näytön arviointikeskusteluita on käyty iLincissä. Kokemukset ovat olleet pääsääntöisesti myönteisiä.

Yksittäisiä kokeiluita työssäoppimisjaksolla olevan opiskelijan osallistumisesta lähiopetukseen iLincin avulla on tehty. Viimeisimmät iLincin käyttökokemukset ovat olleet opiskelijan antama suunnitelmaan pohjautuva näyttö Rovaniemi – Ivalo-linjalta sekä Kilpisjärvellä työharjoittelussa olleen opiskelijan suorittama opinnäytetyönsä esittely Rovaniemellä olleelle yleisölle.

Aloitin kynnyksestä. Itse ylitin kynnyksen kun tuli ”pakko”. Näköpiirissä ei ollut muuta järkevää vaihtoehtoa opetuksen toteutukselle. Mutta kynnyksen ylitys onnistui vain ”tukiopetuksessa”. Parhaiten olen oppinut sekä Optiman että iLincin käyttöä itse tekemällä siten, että varsinkin alkuvaiheessa on ollut tukihenkilö käytettävissä. Ensin konkreettisesti vieressä, sitten tavoitettavissa. Etäopetuksen tukihenkilö auttoi iLincin käytön opettelussa niin, että ensin hän käytti iLinc-virtuaaliluokkaa, sitten oli samassa tilassa ja viimeisessä vaiheessa seurasi yhtenä osallistujana tilanteen edistymistä. Riviopettajalle, joka ei ole ”nörtti” eikä käytä jatkuvasti näitä välineitä, tällainen tuki on välttämätöntä.

Takinkääntö on viimeaikoina ollut aika yleinen termi. Suorastaan innolla kerron olevani verkko-opetusvälineiden käytön suhteen sellainen. Ja hyvin itsekkäistä syistä. Innostuttuani käyttämään näitä välineitä olen kolmen viimeisen vuoden aikana säästynyt useiden vuorokausien autossa ja junissa istumiselta. Olen löytänyt uusia joustavampia tapoja pitää yhteyttä työssäoppijoihin, työpaikkaohjaajiin sekä muihinkin yhteistyökumppaneihin ja siten helpottanut työtäni. Isoin edellytys oli, että luovuin ennakkoluuloistani.

Lapin Opin ovi -projektin etätyöskentely

Lapin Opin ovi on Lapin ammattiopiston koordinoima maakunnallinen projekti, joka kehittää aikuisten tieto-, neuvonta- ja ohjaustoimintaa koko Lapin alueella. Projektissa on neljä alueryhmää: Länsi-Lappi, Itä-Lappi, Saamelaisalue ja Keski-Lappi, joita koordinoivat aluekoordinaattorit Ammattiopisto Lappiasta, Itä-Lapin ammattiopistosta, Kalottikeskuksesta ja Lapin ammattiopistosta. Muita aktiivisesti yhteistyössä toimivia partnereita ovat Lapin yliopiston Avoin yliopisto, Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu ja Rovaniemen ammattikorkeakoulu. Nämä toimijat muodostavat projektin koordinoivan ryhmän. Projekti kuuluu valtakunnalliseen Opin ovi -projektiperheeseen, joten yhteistyötahoja ja -kumppaneita on koko valtakunnan alueella, erityisesti Pohjois-Pohjanmaan maakunnassa. Lapin Opin ovi -projekti käynnistyi elokuussa 2008 ja aktiiviseen toimintaan päästiin saman vuoden marraskuussa. Projektiyhteistyöhön liittyi kesäkuussa 2009 Työ- ja elinkeinohallinnon vastaava projekti.

Projektin alusta saakka tiedostettiin, että Lapissa on pitkien etäisyyksien vuoksi haasteellista ja kallista saada toimijoita saman pöydän ääreen kovin usein. Projektissa päätettiin hyödyntää olemassa olevia sähköisiä työvälineitä. Optima-oppimisympäristö on ollut alusta saakka tietopankkina ja kiinteänä informaatiokanavana.

iLinc-virtuaaliluokan käyttöönottoaminen kokouksympäristönä on mahdollistanut kuukausittaiset koordinoivan ryhmän kokoukset, kun joka toinen kerta on voitu toteuttaa verkkokokouksena. Lapin Opin ovi -projektilla on iLincissä oma kokoustila. Koordinoivan ryhmän jäsenet ovat harjaantuneet toimimaan iLincissä aktiivisesti.

Omaa kokoustilaa on voitu hyödyntää tehokkaasti myös pienempien työryhmien työskentelytilana: esimerkiksi strategiatyöryhmä ja toimintamallin työryhmä ovat käyttäneet kokoustilaa kehittämistehtäviensä työstämiseen. Myös ohjausryhmän kokouksista suurin osa on järjestetty iLinc-kokouksina, mikä on mahdollistanut osallistumisen myös etäältä, eri puolilta Lappia. Pohjois-Pohjanmaan Opin ovi -projekti-toimijoiden kanssa on pidetty suunnittelupalavereita iLincissä. Yhteistä näille kaikille on ollut, että osallistuminen on koettu hyvin vaivattomana ja helppona – myös taloudellisesti järkevänä tapana osallistua.

Erinomaisen hyvät kokemukset Lapin Opin ovi -projektissa on iLinc-virtuaaliluokan käytöstä syksyn 2010 ja kevään 2011 aikana. Projektissa on ollut käynnissä Lapin koulutusneuvonnan puhelin- ja sähköpostipalvelun pilotointi. Tämän palvelun 21 ohjaajaa ovat eri puolilta Lappia. Ohjaajille on järjestetty useita koulutustilaisuuksia ja

verkostotyöskentelyn kokemusten vaihtotilaisuuksia. Työskentely-ympäristönä on ollut iLinc-virtuaaliluokka, johon on kutsuttu asiantuntijoita eri puolilta Suomea. iLinc on tarjonnut verrattoman ympäristön koulutuksiin ja edullisen mahdollisuuden hyödyntää asiantuntijoita. Ohjaajat ovat olleet erityisen tyytyväisiä järjestettyihin tilaisuuksiin ja ovat harjaantuneet toimimaan virtuaaliluokassa. Monet ohjaajista ja alustajina toimineista henkilöistä ovat olleet ensimmäistä kertaa tällaisessa ympäristössä. Hyvällä ohjeistuksella ja tukitoimilla yhteydet on saatu toimimaan.

Näiden toimintojen mahdollistuminen edellytti aluksi projektitoimijoiden perehtymisen verkkoympäristöön ja rohkeuden ottaa se käyttöön. Erinomaisen hyvä asia on ollut tekninen tuki, jota on saatu aina kun on pyydetty. iLinc-virtuaaliluokan käytöstä projektin kokous- ja työryhmien työskentely-ympäristönä olemme saaneet erinomaisen hyvän kokemuksen. Ottamalla projektissa haltuun uuden verkkoa hyödynnettävän ympäristön, olemme samalla edistäneet toimijoiden osaamista uudenlaisten oppimisympäristöjen käyttämisessä.

Onnistunut iLinc-työskentely ja onnistumisen kokemukset työskentelystä uudessa työympäristössä ovat edellyttäneet asiantuntevaa ja saumatonta opastusta ja verkko-tukea. Tämä on varmistunut Lapin etäopetuksen tukipalvelut -hankkeen kautta. Olemme saaneet toiminnan alussa erittäin asiantuntevan ohjauksen ja tuen projekti-päälliköltä sekä verkkotukihenkilöltä. Erityisen varman, asiantuntevan ja saumattomasti saavutettavan tuen olemme saaneet verkkotukihenkilöltä ohjaajien iLinc-koulutusten varmistamisessa. Kertaakaan emme ole jääneet pulaan.

Etäopetuksen ja tuen vakiinnuttaminen ammattiopistossa

Etäopetuksen vakiintuminen osaksi Lapin ammattiopiston perusopetus- ja koulutus-toimintaa vaatii edelleen ponnisteluja mahdollisuuksien markkinoinnin ja tukitoiminnan kehittämisen osalta. Ongelmana on ollut eri aineiden opettajien etäopetuksen hallinta ja siihen tarvittavan käytön tuen vakiinnuttaminen. Lapin etäopetuksen tukipalvelut -hankkeen avulla on saatu rahoitusta etäopetuksen tukihenkilön toimintaa varten, mutta ongelmana on ammattiopiston osalta johdon tietoisuus etäopetuksen tarpeesta sen laajentamisessa eri aloilla hyödynnettäväksi. Toisaalta perinteinen vastarinta opettajien taholta etäopetuksen vaikeudesta vaikuttaa edelleen etäopetuksen toiminnan laajentamiseen. Lisäksi etäopiskelijoiden tarvitsema etäopetuksen ohjelmisto- ja laitteistotuki on ollut hankkeen tukihenkilöiden varassa, mutta jatkossa tätä asiaa ei ole Lapin ammattiopiston osalta vielä sovittu. Ongelmaksi muodostuu hajanaisten ja suhteellisesti vähäisten opiskelijamäärien tukeminen myös iltaisin ja viikonloppuisin. Opettajien verkkopedagogiseen tukeen on sovittu yksikkökohtaiset tukihenkilöt, jotka toimivat lähitukena verkko-oppimisympäristöjen käytössä.

Etäopiskelu on varsinkin aikuisten opiskeluun tarvittava lisämahdollisuus. Etäopiskelu on vallannut tilaa jo ammattikorkeakoulun ja yliopiston opetuksessa, mutta myös toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa ja lukio-opetuksessa sitä tulisi yhä enemmän hyödyntää. Pieniä opiskelijaryhmiä voidaan laajentaa etäopiskelijoiden avulla, jolloin parannetaan koulutuksen kannattavuutta tai yleensäkin mahdollistetaan koulutuksen järjestäminen. Lisäksi verkostoitumisen avulla voidaan etäopintoja suorittaa tarvittaessa myös muihin oppilaitoksiin eri paikkakunnille, mikä mahdollistaa opintojen valinnaisuuden.

Verkko-opetus käsitteenä voi sisältää lähiopetuksessa käytettävän verkko-oppimisympäristön ja lisäksi etäopiskelumahdollisuuden reaaliaikaisessa virtuaaliluokassa. Verkkopainotteisessa opetuksessa on annettu mahdollisuus osallistua normaaliin lähiopetukseen tai sitten olla yhteydessä virtuaaliluokan avulla oppitunneille. Tämä on opetuksessa suurena haasteena, koska opettajan tulisi hallita normaalin lähiopetuksen vuorovaikutus ja lisäksi huomioida myös etänä olevia opiskelijoita. Käytännössä olisi siis parempi, että ollaan puhtaasti lähi- tai etäopetuksessa, jolloin opetuksessa voidaan keskittyä yhteen kanavaan, joko luokassa lähiopetuksena tai sitten tietokoneella etäyhteydellä.

Opettajakonkarit kertovat – etä- ja verkko-opetuksen laatutekijät ja hyvät käytännöt

JOHDANTO

Lappilaiset korkeakoulut ovat kehittäneet strategisten valintojensa pohjalta aikuis-koulutuksen ja avoimen yliopisto-opetuksen toteutusmuotoja etä- ja verkko-opetus-painotteiseksi. Käytännössä etä- ja verkko-opetusmäärät erityisesti tutkintoon johta-van aikuiskoulutuksen osalta ovat kasvaneet merkittävästi, minkä vuoksi uusien työskentelytapojen ja -menetelmien omaksuminen koskettaa valtaosaa opettajista. Käytämme termiä etä- ja verkko-opetus korostaaksemme sitä, että opiskelu tapahtuu pääosin kampuspaikkakuntien ulkopuolelta verkon välityksellä.

Artikkeli pohjautuu kuuden Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun opettajan, nel-jän Rovaniemen ammattikorkeakoulun opettajan ja yhden Lapin yliopiston avoimen yliopiston opettajan sähköpostihaastatteluihin. Valitsimme haastateltavaksi kuusi-toista eri alojen opettajaa, joilla tiesimme olevan etäopetuskokemusta pitkältä ajalta. Kemi-Tornion ammattikorkeakoulussa etäopetusta on toteutettu pidempään kuin muissa alueen korkeakouluissa ja aikaisimmat etäopetuskokemukset siellä ovat jo 1990-luvulta. Muutoin Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun haastatellut opettajat ovat opettaneet 2000-luvun alusta ja 2000-luvun puolesta välistä lähtien. Rovanie-men ammattikorkeakoulun ja Lapin yliopiston avoimen yliopiston haastatellut opet-tajat ovat keskimäärin toteuttaneet etäopetusta kolmisen vuotta vuodesta 2008 lähti-en. Järjestelimme haastatteluaineiston teemojen mukaan yhdeksi kokonaisuudeksi. Tämän jälkeen teemoittelimme uudelleen jokaisesta teemasta esille nousseet näkö-kulmat. Artikkeeliin päätyneet näkökulmat voi olla yksittäisen konkarin esille nostama tai sitten usean konkarin mainitsema.

Tässä artikkelissa keskitymme niihin kulmakiviin, joita pitkään verkossa opetta-neet opettajat korostavat onnistuneen etä- ja verkko-opetuksen lähtökohtina. Mitä opettajalta vaaditaan? Miten omaa osaamista tulisi kehittää? Millaisia ovat verkko-opetuksen hyvät käytännöt?

MITÄ JA MITEN?

Osalla konkariopettajista oli kokemusta parinkymmenen vuoden takaa kirje-, faksi- ja puhelinopetuksesta sekä audiografikan käytöstä. Nykyisin yleisin välineyhdistel-mä on oppimisalustan ja virtuaaliluokan yhteiskäyttö. Muutama konkari kertoi käyt-tävänsä sosiaalista mediaa opetuksessa mainiten esimerkiksi blogit, wikit, virtuaali-

maailma Second Lifen ja erilaisia sisältöjen jakopalveluita kuten YouTube, TeacherTube ja SlideShare. Tyypillinen tapa opettaa verkossa näissä organisaatioissa on ollut käyttää yhdessä reaaliaikaisista järjestelmistä virtuaaliluokkaa (iLinc) ja ei-reaaliaikaisista oppimislustoista joko Moodlea tai Optimaa. Tyypillisissä tapauksissa nämä kaksi järjestelmää muodostavat etä- ja verkko-opetuksen perustan. Näiden lisäksi opettajat ovat voineet omien tarpeidensa, halujensa ja opintojaksojensa perusteella käyttää muita sosiaalisen median ohjelmistoja.

Etä- ja verkko-opintoina on toteutettu monentyyppisiä opintojaksoja. Reaaliaikaisten ja ei-reaaliaikaisten järjestelmien avulla toteutettavaksi ovat soveltuneet niin luonnontieteelliset ja kasvatustieteelliset aineet, kielet ja viestintä, eri ohjelmistojen käytön opettelu, projektiopinnot, seminaarit kuin ohjauksetkin. Lapin alueen korkeakouluissa on etä- ja verkko-opintoina toteutettu muun muassa geodeettista laskentaa, mittaus- ja kartoitustekniikkaa, geofysiikkaa, erityispedagogiikkaa, päihdetyötä ja sosiaalipsykologiaa, espanjan ja englannin kieltä, viestintää, ohjelmointikieliä ja ohjelmointia, AutoCadia, käyttöliittymän suunnittelua, projektiopintoja ja orientoivia opintoja.

Opettajien kokemukset onnistuneesta etä- ja verkko-opetuksesta erilaisilla opintojaksoilla vahvistavat ajatusta siitä, että verkko-opetus ei suinkaan ole rajoittava tekijä tai opintojakson sisällöstä riippuvainen. Oleellista on se, miten opetuksen suunnittelee ja toteuttaa. Onnistunut verkko-opetus ei yksistään riipu opettajasta, hyvästä suunnittelusta tai toteutuksesta, vaikka nämä tärkeitä elementtejä ovatkin. Se on kokonaisuus, johon vaikuttavat lisäksi ohjelmistojen tekninen toimintavarmuus, osallistujien tieto- ja viestintätekniikan opetuskäyttöosaaminen sekä opiskelijoiden aktiivinen osallistaminen ja osallistuminen.

LAADUKKAAN VERKKO-OPETUKSEN ELEMENTIT

Onnistuneet kokemukset etä- ja verkko-opetuksesta ja hyvät oppimistulokset eivät synny itsestään. Laadukkaaseen verkko-opetukseen pätevät pääsääntöisesti samat periaatteet kuin perinteiseen lähiopetukseenkin. Huolellinen opintojen rakenteen suunnittelu, selkeiden tavoitteiden asettaminen, materiaalin valmistelu sekä opintojen, tehtävien ja harjoitusten suunnittelu, mitoitus, aikataulutus ja rytmitys kuuluvat oleellisena osana opettajan työhön. Myös yleinen pedagoginen taito ja johtajuus ovat hyvän opettajan ominaisuuksia, opettipa hän sitten verkossa tai luokkahuoneessa. Kuitenkaan kaikkia perinteisesti käytettyjä toimintatapoja, materiaaleja tai luennon rytmitystä ei ole mahdollista siirtää suoraan sellaisenaan verkkoon.

Opetuksen painopiste on siirtynyt itse opetustilanteesta yhä enemmän suunnitteluun. Opettajien haastatteluista käy ilmi, että verkko-opetukseen on asennoiduttava ja valmistauduttava eri tavalla kuin perinteiseen lähiopetukseen. Online-luennoille on valmistauduttava suunnittelemalla ja valikoimalla tarkoituksenmukainen materiaali ja menetelmät, rytmittämällä luentoa, sekä laatimalla myös varasuunnitelma mahdollisten teknisten ongelmien varalle. Vaikka verkko-opetuksen aikana teknistä tukea on saatavilla, on valmistauduttava myös tilanteisiin, joissa tukikaan ei voi auttaa.

”Hyvän ja laadukkaan verkko-opintojakson elementteihin kuuluu nimenomaan verkko-opetukseen soveltuvan oppimateriaalin suunnittelu ja tekeminen ennen opetuksen alkua. Hyvässä materiaalissa on runsaasti kuvia, kaavioita, www-sivuja, joskus videoita ja ydinasiat tekstinä joko tekstidokumentteina tai powerpointisivuina.”

Konkarit nostavat vuorovaikutuksen ja opiskelijoiden osallistamisen yhteiseen tiedonrakenteluun yhdeksi laadukkaan verkko-opetuksen tekijöistä. Tämä osoittaa virheelliseksi ajatuksen, että verkko-opetus ei voisi olla vuorovaikutteista. Yksisuuntainen luennointi virtuaaliluokassa puuduttaa helposti sekä opettajan, että osallistujat. Reaaliaikaisessa verkko-opetuksessa iLincillä vuorovaikutuksen keinoja ovat esimerkiksi parikeskustelut, ryhmätyöt, töiden purku ja erilaiset harjoitukset. Myös eriaikaisissa ympäristöissä tapahtuvan työskentelyn osalta opettajat korostivat vuorovaikutuksen ja toisilta oppimisen merkitystä. Tämä edellyttää rauhallista, virheitä sallivaa ja mielipiteiden esittämistä tukevaa ilmapiiriä.

”Hyvässä vuorovaikutuksessa opettaja saa opiskelijat osallistumaan opiskeltavan asian työstämiseen (. . .)” ”hyvä keino antaa jollekin opiskelijalle yhteinen työalue joksikin aikaa käyttöön (. . .)”

Vuorovaikutusprosessi voi olla jatkumo eriaikaisten ja samanaikaisten ympäristöjen välillä. Reaaliaikaisella järjestelmällä toteutetaan lyhyitä, ytimekkäitä opetus- ja ohjaustuokioita, jonka jälkeen opiskelijat ohjataan itsenäisen työskentelyn tai harjoitustehtävien pariin, jotka löytyvät oppimisalustalta tai sosiaalisen median ohjelmistoista. Tehtävien jälkeen voidaan palata takaisin reaaliaikaiseen järjestelmään purkamaan tehtävä. Opintojaksolla on toimittu esimerkiksi näin:

”Opiskelijoiden saatavilla moodlessa aiheeseen liittyvä materiaali, johon he voivat tutustua etukäteen. Luennolla (iLinc) käydään lyhyesti aluksi läpi kulloisenkin aiheen pääsisältö ja sitten näytän/teen esimerkin itse. Tässä vaiheessa opiskelijat voivat kysellä ja esittää omia kommenttejaan tekemiseen liittyen. Sen jälkeen opiskelijat saavat jonkin verran aikaa esimerkiksi jonkin tehtävän tekemiseen. Toisinaan voidaan tehdä lyhyt tehtävä opetustuokion välissä ja käydä se sitten yhdessä läpi. Seuraavaa kertaa varten moodlessa on aiheeseen liittyvä harjoitustehtävä, jonka opiskelijat tekevät itsenäisesti ja palauttavat moodleen ratkaisunsa. Seuraava kertaa varten opettaja käy nämä läpi ja ottaa niistä nousseita ongelmia tms. esille seuraavan kerran alussa.”

Konkareiden mukaan työskentelytapoja on hyvä vaihdella, jotta mahdollisimman moni oppija löytäisi itselleen sopivan tavan opiskella. Kuitenkin he varoittavat ottamasta liian paljon toimintamahdollisuuksia ja eri välineitä yhteen opintojaksoon. Tämä voi sekoittaa sekä opettajan että opiskelijan. Valintojen pohjana on oltava pedagogiset perusteet, sillä välineet eivät ole itsetarkoitus, mutta toisaalta mahdollistavat

erilaiset opintojaksototeutukset. Välineähkyn lisäksi verkossa piilee infoähkyn vaara, koska materiaalia on paljon saatavilla ja helposti linkitettävissä. Oppimateriaalin valikoinnissa onkin tärkeää pitää mielessä opintojakson ydinsisältö ja sitä tukevat sisällöt.

”Useiden lähteiden käyttö asiasisällön tukemiseksi, samalla huolehdittava, että tietöähkyä ei pääse syntymään.”

Opettajan aktiivinen läsnäolo ja ohjaus eriaikaisissa ympäristöissä on konkareiden mukaan laadukkaan etä- ja verkko-opetuksen merkki. Ohjauksen ja palautteen on oltava oikea-aikaista sekä prosessinaikaista, erään konkarin sanoin ”Sopiva määrä tehtäviä, opettajan on kyettävä antamaan palautetta opiskelijoille heti heidän tarvitessaan”. Ohjausta voi tehdä ohjausdialogin lisäksi myös opintojakson toteutuksen rakenteen ja toteutussuunnitelman kautta. Toteutuksen on hyvä edetä ohjatusti vaiheittain ja vaiheistus voi tapahtua esimerkiksi oppimistehtävä-, viikko- tai teemapohjaisesti.

”Koko opintojaksoa ei kannata pläjäyttää tehtäväksi kerrallaan, vaan esimerkiksi viikkokohtainen eteneminen toimii paremmin ja pitää opiskelijat vireessä koko opintojakson ajan.”

Opiskelijoiden täytyy myös tietää, mitä heiltä odotetaan milloinkin ja tämä voidaan kuvata esimerkiksi toteutussuunnitelmassa. Pelisäännöistä ohjauksen saatavuuden suhteen on hyvä sopia opintojakson alussa, jotta vääriä odotuksia ei pääse syntymään ja opiskelijat tietävät, että mahdollinen hetkellinen ”radiohiljaisuus” opettajan puolelta johtuu esimerkiksi työmatkasta. Ohjausta ja palautetta voivat opettajan lisäksi antaa opiskelijat, ja opintojaksolle voi suunnitella erilaisia toimintatapoja, jotka mahdollistavat vertais- ja yhteispalautteen käyttämisen esimerkiksi hyödyntämällä blogeja, yhteisöllistä oppimispäiväkirjaa tai portfolion osana. Yhteisiin keskusteluihin ja vertaisarviointiin käytettävä aika on huomioitava opiskelijan ajankäytön mitoituksessa.

HYVÄT KÄYTÄNNÖT

Haastateltavia opettajia pyydettiin kuvailemaan yhtä käyttämäänsä ja hyväksi havaitsemaansa elementtiä tai käytäntöä. Jokainen vastaaja määritteli siis hyvän käytännön omalla subjektiivisella tavallaan. Näin ollen kuvatut käytännöt vaihtelevat pedagogisista lähtökohdista yksittäisiin ohjelmistojen käyttötapoihin liittyviin käytäntöihin. Edellä käsitellyillä laadukkailla etä- ja verkko-opetuksen elementeillä ja hyvillä käytännöillä on yhteisiä nimittäjiä ja sen vuoksi ne on koottu alla olevaan yhteen kuvioon.

Sekä laadukkaissa elementeissä että hyvissä käytännöissä konkarit korostivat opintojakson pedagogisen suunnittelun tärkeyttä ja käytettävien välineiden ja niiden toiminnallisuuksien tarkoituksenmukaista valintaa. Ei myöskään ole olemassa yhtä oikeaa lähestymistapaa, vaan eri tarkoituksiin sopivia lähestymistapoja. Myös suoritus- tapa - yhteisöllinen tai yksilöopiskeluun perustuva - vaikuttaa käytänteisiin. Valitut toimintatavat ja tehtävät aikatauluineen on kuvattava etukäteen opiskelijoille. Eri ym-

Kuvio 1. Laadukkaat verkko-opetuksen elementit ja hyvät käytännöt

päristöissä tapahtuva toiminta pitää kyetä rakentamaan toiminnallisesti ja pedagogisesti eheäksi kokonaisuudeksi siten, että eri vaiheessa ja eri ympäristöissä tapahtuva toiminta tähtää kohti yhteistä tavoitetta ja ympäristöjä voidaan käyttää myös samanaikaisesti. Tällöin myös ohjaus on tärkeässä roolissa, ja ohjaavia tekijöitä ovat palautteen ja vuorovaikutuksen lisäksi muun muassa ohjeistukset, oppimisolustan rakenne ja oppimistehtävienannot. Näihin liittyen konkarit nostivat esille erilaisia oppimisolustan käyttötapoihin liittyviä työtapoja.

”Tehtävät selkeästi esille ja linkitettyinä kuvaukset ja aikataulut/deadlinet ja materiaalit.”

Opiskelijalähtöisten menetelmien, joiden lähtökohtana on opiskelijoiden aktiivinen toimijarooli, käyttöön liittyen konkarit nostivat esille sekä erilaisia välineiden käyttötapoja että yhteisöllisiä työskentelymenetelmiä. Pienryhmätyöskentely onnistuu sekä eriaikaisissa että samanaikaisissa ympäristöissä ja eri ympäristöissä tapahtuva työskentely muodostaa parhaimmillaan jatkumon.

”Pienryhmätyöskentely iLincissä, pienryhmätyöskentelyn jälkeen yhteinen koonti ja tuotoksen palautus Moodleen, jatkokeskustelu Moodlessa.”

”Taulumuistiinpanojen” kirjoittaminen suoraan Optiman kevyteditoriin ja linkki niihin kyseisen päivän kohdalta aikataulusta.”

Muita yhteisöllisen työskentelyn käytäntöjä olivat esimerkiksi ryhmäkeskustelut, joista ryhmä tekee yhteisen koosteen. Myös asioiden reaaliaikainen dokumentointi nähtiin yhtenä hyvänä käytäntönä, mikä voi tarkoittaa käytännössä sitä, että virtuaaliluokassa tapahtuvan opetus- tai ohjaussession aikana käydystä keskustelusta tehdään muistiinpanot samanaikaisesti esimerkiksi oppimisalustalle. Konkarit olivat hyödynäneet virtuaaliluokan toimintoja yhteisöllisten työskentelytapojen lisäksi myös opiskelijoiden aktivointiin yksilötasolla esimerkiksi käyttämällä monivalintakysymystyökalua.

OPETTAJUUS JA SEN MUUTOKSET

Opettajan roolin on nähty viime aikoina yleisesti muuttuneen. Kysyimme konkareilta siitä, miten opettajuus on heidän mielestään muuttunut. Useat haastatellut opettajat ovat kokeneet uuden roolinsa mielenkiintoisemmaksi kuin ennen. Uusi opettajuus sekä vaatii että mahdollistaa itsensä kehittämisen ja oman kehittymisen. Opettaja ei enää ole auktoriteetti ja tiedonjakaja, vaan hän on muuttunut ajatustenvirittäjäksi ja ohjaajaksi. Kuten eräs opettaja sanoo:

”Opettajan auktoriteetti pitää ansaita omalla osaamisella, ja sen menettää helposti, jos ei ole varasuunnitelmia ongelmatilanteisiin.”

Reaaliaikaisessa verkko-opetuksessa opettajan osaaminen tulee selkeästi esiin ja näkyväksi. Tekninen taitamattomuus ja huono valmistautuminen näkyvät opiskelijoille heti. Opetusprosessin painopiste onkin siirtynyt itse opetustilanteesta yhä enemmän opetusta edeltävään aikaan, suunnitteluun ja myös opetuksen jälkeiseen aikaan: arviointiin, palautteeseen ja kehittämiseen.

Opettajan on myönnettävä se, että enää hän ei olekaan se ainoa oikea tiedonlähde, vaan opiskelijalla on mahdollisuus valita mistä ja miten hän tietonsa hankkii. Opettajan rooli on muuttunut yhä enemmän ohjaajan suuntaan. Opettaja ohjaa oikeille tiedonlähteille, tukee ja kannustaa. Opettajan on hallittava suurempia kokonaisuuksia pedagogista ja didaktisista perusteista eri tekniikoiden ja järjestelmien hallintaan ja materiaalin tuottamiseen ja muokkaamiseen verkossa. Välineiden ei kuitenkaan saa antaa hallita opettajuutta. Opettajan on myös toimittava yhä aktiivisemmin erilaisissa verkostoissa. Uudenlaiset haasteet voi nähdä myös mahdollisuuksina: *”Jos olen avoin uusille mahdollisuuksille, niin opettajuuteni rikastuu.”*

OSAAMINEN JA KONKARIEN VINKIT OSAAMISEN KEHITTÄMISEKSI

Uudenlaisen opettajuuden seurauksena myös osaamisvaatimukset ovat muuttuneet. Konkareilta kysyimme, että millainen osaaminen on verkko-opetuksen toteuttamisessa tärkeintä ja mitkä ovat hyviä keinoja kasvattaa ja ylläpitää omaa tieto- ja viestintätekniiikan opetusikäyttöosaamista.

Konkareiden mukaan on tärkeää käyttää vaihtelevia toteutusmalleja, mikä edellyttää välineiden käyttömahdollisuuksien laajaa ymmärrystä. Opiskelijan näkökulmasta on puuduttavaa, jos kaikki opettajat toteuttavat opetuksen samalla mallilla. Toisaalta on vältettävä liian monimutkaisia ja epäselviä toteutusmalleja. Opettajien välinen yhteistyö ja keskustelu käytettävistä toteutustavoista ovat tarpeen; ei pelkästään yksitoikkoisten toteutustapojen takia, vaan myös siksi, että mahdolliset päällekkäisyydet ja opiskelijan työ määrän epätasainen kuormitus voitaisiin välttää.

Ennakkoluulottomuus ja uskallus kokeilla uusia välineitä ja toimintatapoja auttaa itselle ja opiskelijoille sopivimpien toimintatapojen löytämisessä. Taito suunnitella hyvää ja soveltuva verkko-oppimateriaalia sai myös mainintoja. Substanssin on oltava hallussa ja tarvittavaksi taidoksi nimettiin myös ydinaineksen hahmottaminen ja tehtävien mitoittaminen sekä hyvien etäopetusmateriaalien tekeminen.

”Alkuvaiheessa kävi niin, että vähäisempään kontaktiopetukseen (esim. 12 h) pyrittiin tunkemaan sama määrä asiaa kuin oli pidetty aiemmin esimerkiksi 28 tunnissa. Onneksi tämä on muuttunut.”

Konkareiden vastauksissa korostui erityisesti taito luoda opiskelijoihin vuorovaikutussuhde opiskelijoiden ollessa etäällä ja muutoinkin esimerkiksi yksisuuntaisen luennoinnin todettiin tappavan opiskeluinnon. Pedagogisen suunnittelun nähtiin olevan, jos oppimisalustaa käytetään vain materiaalipankkina. Opettajan on kyettävä miettimään toteutusprosessi etukäteen, mikä on osa pedagogista valmistelua. Ohjaustaitojen merkitystä ei voi liikaa korostaa. Toisaalta konkari valmistautuu myös tekemällä suunnitelman B:n mahdollisten teknisen ongelmien varalle, sillä konkarin sanoin ”*show must go on*”, ja ilman laite- ja ohjelmistojen käyttöosaamista etä- ja verkko-opetus ei onnistu.

Kuinka sitten kasvattaa ja ylläpitää tieto- ja viestintätekniiikan opetusikäyttöosaamista? Konkarit nimesivät useita keinoja. Säännöllinen etäopettaminen nähtiin yhtenä keinona kehittää omaa osaamista. Tällöinhän on mahdollista pikku hiljaa ottaa käyttöön uusia välineitä ja menetelmiä. Osaamisen kasvattaminen vaihteittain mainittiin sinälläänkin yhtenä hyvänä keinona.

”Pyrin toimimaan niin kuin laiva myrskyssä – ylitän yhden aallon kerrallaan, jolloin sataman tavoittelu ei tunnu mahdottomalta yhtälöltä.”

Liikaa ei voi myöskään korostaa käytännön harjoittelun merkitystä ja tekemällä oppimista. Tätä kuvaa hyvin toteamus ”ei näitä kuivaharjoittelulla opi” ja ”työ tekijäänsä opettaa”. Uusiin menetelmiin ja välineisiin voi perehtyä omaehtoisesti ja osallistua koulutuksiin, mutta lisäksi nostettiin esille tukipalveluiden käyttäminen osaamisen kehittymisen tukena sekä benchmarkkaus, jolla tässä tarkoitettiin vertaistukea eli keskustelua kollegoiden kanssa.

”Opintojakson tavoitteita ja toteutusta pohdittaessa olisi hyvä, jos voisi saada vertaistukea toisilta opettajilta. Korvaamattomana apuna olen pitänyt myös eOppimiskeskuksen väen asiantuntijuutta, kun mietin erilaisten välineiden käyttöä opintojaksototeutuksessa.”

Tukipalveluiden ylläpitämässä Viikon eVinkissä, jossa ilmestyy joka maanantai etä- ja verkko-opetuksen liittyvä tekninen tai pedagoginen vinkki, toivottiin olevan esimerkkejä erilaisista toteutusmahdollisuuksista. Uusien osaamishaasteiden edessä on myös varattava aikaa perehtyä uusiin menetelmiin ja välineisiin. Konkarikaan ei ole koskaan valmis, vaan hänen on erään konkarin sanoin on ”oltava mukana ajassa”.

POHDINTAA KONKAREIDEN KOKEMUSTEN POHJALTA

Aloittaville etäopettajille rohkaisun sanoina voisi välittää, että konkareiden mukaan etäopetusmenetelmillä voi opettaa ja oppia, mutta se vaatii onnistuakseen resursointia, omaa panostusta ja opiskelijoiden kuuntelemista. Tekemättä ja harjoittelematta ei opi eikä kehity. Osa olisi valmis siirtämään kaikki opintojaksot verkkokursseiksi. Välineet toimivat hyvin ja etänä opiskelevat aikuisryhmät ovat motivoituneita ja tekevät paljon töitä opintojensa eteen ja saavuttavat näin hyviä oppimistuloksia.

Kaikissa kolmessa organisaatiossa on ollut, ja on jatkossakin tarjolla tukea, niin verkko-opetuksen suunnitteluun kuin toteutukseenkin. Kaikkea ei tarvitse hallita heti. Järjestelmien käyttötaidot ja oma toimintavarmuus kasvavat askel askeleelta ja sitä kautta myös omat opetusmenetelmät ja -materiaalit monipuolistuvat. Ensimmäiseen vastoinkäymiseen ei kannata lopettaa, vaan siihen kannattaa suhtautua oppimistilanteena. Seuraavalla kerralla vastaavassa tilanteessa ongelmaan osaa jo reagoida oikein.

Konkareiden kokemuksissa korostuu erityisesti verkkopedagoginen osaaminen. On osattava valita kulloisenkin sisällön ja kohderyhmän kannalta tarkoituksenmukaiset menetelmät ja verkkovälineet. Tämä edellyttää jatkuvaa oman osaamisen kehittymistä, sillä verkkovälineiden mahdollisuudet kehittyvät hurjaa vauhtia. Konkarit kehittivät omaa tieto- ja viestintäteknologian opetuskäyttöosaamistaan ja pysyivät ”ajan hermolla” monin tavoin, sekä kokeilemalla itse uusia välineitä, keskustelemalla kollegojen kanssa, että hyödyntämällä etä- ja verkko-opintojen tukipalveluita. Par-

haimmillaan etä- ja verkko-opintojen tukipalveluprosessi ja opetuksen toteuttamisprosessi liittyvät saumattomasti yhteen opetuksen suunnittelu- ja toteutusvaiheissa. Konkarit korostivat pedagogiikan ja suunnitteluvaiheen merkitystä laadukkaan etä- ja verkko-opetuksen kannalta, joten näihin vaiheisiin myös tukipalveluiden on panostettava ja kehitettävä palveluitaan.

LIITE 1

Artikkelia varten lähetettiin haastatteluteemat sähköpostitse vastattavaksi kuudelletoista opettajalle, joista kymmenen vastasi haastattelupyynnöön. Kysyimme haastattelupyynnön yhteydessä lupaa mainita nimi asiantuntijalähteenä, mihin osa antoi luvan. Nimensä julkaistavaksi luvanneet etä- ja verkko-opetuksen konkarit ovat Seija Jäminki, Yrjö Koskenniemi, Outi Kyrö-Ämmälä, Jaakko Lampinen, Pasi Laurila, Juha Meriläinen, Heidi Pyyny ja Leena Ruokanen.

Haastattelukysymykset:

Mitä opintojaksoja opetat ja kuinka kauan olet etäopettanut?

Mitä järjestelmiä/välineitä ja niiden yhdistelmiä olet käyttänyt?

Kuvaile mielestäsi hyvän/laadukkaan verkko-opintojakson elementtejä oman kokemuksesi pohjalta

Kuvaile yhtä käyttämäsi ja hyväksi havaitsemaasi elementtiä/käytäntöä

Millainen osaaminen on verkko-opetuksen toteuttamisessa mielestäsi tärkeintä?

Mitkä ovat mielestäsi hyviä keinoja kasvattaa ja ylläpitää omaa tv:n opetuskäyttöosaamista?

Miten opettajuus on mielestäsi muuttunut?

Muita kommentteja?

Opiskelijat lähellä ja kaukana, avoin yliopisto verkko-opintojen järjestäjänä

JOHDANTO

Tämä kirjoitus perustuu Lapin yliopiston avoimen yliopiston henkilökunnan kertomuksiin verkko-opetusvälineiden käytöstä ja kokemuksista. Kertojat pohdiskelivat vapaamuotoisesti, miten oma työ on muuttunut verkko-opetuksen myötä ja miten yhteistyö toisen organisaatioon¹ (Ramk) tukipalveluiden kanssa on toiminut.

Avoimen yliopiston henkilökunnan kokemukset vaihtelevat verkkokokouksiin osallistumista tai kokouksen puheenjohtajuudesta verkko-opetuksen suunnitteluun ja verkossa opettamiseen. Kokemuksista käy ilmi, että lisääntynyt verkko-opetus on muuttanut omaa työnkuvaa. Sen lisäksi, että laajeneva tieto- ja viestintäteknologian käyttö opetuksessa muuttaa opettajien työtä (esim. Luukkainen 2000; Nevgi & Tirri 2003) se on muuttanut myös opetuksen järjestäjien, koulutussuunnittelijoiden ja koulutussihteerien työtä.

VERKKO-OPINTOJEN HISTORIAA AVOIMESSA YLIOPISTOSSA

Avoimen yliopiston perustehtävä on edistää koulutuksellista tasa-arvoa: tarjota yliopistotasoisia opintoja kaikille, pohjakoulutuksesta tai asuinpaikasta riippumatta. Suomalaisen avoimen yliopisto-opetuksen (aikaisemmin avoin korkeakouluopetus) erityispiirre on se, että yliopistot ovat järjestäneet sitä yhteistyössä vapaan sivistystyön oppilaitosten kanssa. Kattavan yhteistyöverkoston ansiosta yliopistotasoisia opintoja on pystytty tarjoamaan eri puolilla Suomea. Pitkien etäisyyksien Lapissa paikkakunnan omalla opistolla on ollut keskeinen rooli myös avoimien yliopisto-opintojen tarjoajana. Perinteisesti opinnot on järjestetty lähiopetuksena, niinpä yliopiston opettajien matkustaminen etäpaikkakunnalle onkin ollut perinteinen yliopisto-opintojen alueellistamisen muoto (Rintakanto & Nirvi, 2008, 16).

Lähiopetuksen ohella avoimissa yliopistoissa on koko ajan kehitelty uusia ja joustavia, aikuisopiskelijan elämäntilanteisiin sopivia opiskelumuotoja. Ennen verkko-

1. Rovaniemen ammattikorkeakoulun verkko-opetuksen tukipalveluhenkilöstö on vastannut myös mm. Lapin yliopiston iLinc (LearnLinc) käytön tuesta kuten Lapin etäopetuksen tukipalvelu (LATU) – hankesuunnitelmassa on määriteltä.

opintoja, 1980-luvulla, kehitettiin monimuoto-opetusta, jossa lähi- ja etäopetus sekä itseopiskelu yhdistyvät. Itseopiskelua tuettiin yhteistyöpisteissa tuutorin johdolla kokoontuvilla opintoryhmillä.

Lapin yliopiston avoin yliopisto käynnisti monimuoto-opinnot kasvatustieteen approbatur-opinnoilla vuonna 1991 ja psykologian approbatur-opinnoilla vuonna 1997. Monimuoto-opintojen alkuaikoina oppimis(etä)tehtävät postitettiin etäohjaajien tarkistettaviksi. Etäohjaajat antoivat laajan kirjallisen palautteen jokaisesta tehtävästä. Lähiopetuksen lisäksi luentoja ryhdyttiin välittämään ensin puhelimen ja siten videoneuvotteluvälineistön avulla etäoppilaitoksiin.

Internetin sekä tieto- ja viestintäteknikan kehittymisen myötä verkko-opetus alkoi laajentua myös avoimessa yliopistossa. Verkko-opinnot rakentuivat vanhan järjestelmän osaksi, muita opiskelumuotoja täydentäen. Esimerkiksi monimuoto-opinnot saivat uusia muotoja: etätehtäviä ryhdyttiin palauttamaan Optima-oppimisalustaan, ja iLinc-välitteiset luennot korvasivat puhelin- tai videoneuvotteluluennot.

VERKKO-OPINTOJEN JÄRJESTÄMINEN LAPIN YLIOPISTON AVOIMESSA YLIOPISTOSSA

Viimeisten vuosien aikana avoimen yliopiston opetusta on johdonmukaisesti siirretty verkkoympäristöön. Tämä on muuttanut avoimen yliopiston henkilöstön työnkuvaa. Onnistunut verkkokurssi vaatii paljon etukäteistyötä: virtuaaliluokan valmistelua, opettajan ja opiskelijoiden perehdyttämistä, käyttäjätunnusten hankkimista ja niin edelleen. Opetuksen järjestäjän täytyy olla myös itse perillä verkko-opetusvälineiden ja ympäristöjen toiminnasta, jotta voi ohjata opettajia ja opiskelijoita. Läsäolo verkkoympäristössä ja nopea reagointi erilaisiin ongelmiin on tärkeää.

Lapin yliopiston avoimessa yliopistossa verkko-opintoihin siirtymisessä on omaksuttu niin sanottu vaiheittainen käyttöönotto:

”Lähtökohtana on se, ettei opettajan tarvitse heti muuttaa kaikkea omassa opettamisessaan verrattuna ’perinteisiin’ luentoihin. Tärkeää on, ettei verkko-opetuksella viedä opettajilta mahdollisuutta luennoida ja opettaa. Halutessaan opettaja voi käyttää samoja opettamisen menetelmiä kuin luokkahuoneopetuksessa. Muutoksena on se, että luokkahuone on iLinc:ssä. Opettajille on annettava tilaa, aikaa ja mahdollisuuksia edetä henkilökohtaiseen tahtiin omassa verkko-opettajuudessaan.”

Avoimessa yliopistossa yleisintä ehkä edelleen on käyttää tietoverkkoa lähiopetuksen tukena esimerkiksi niin, että luentomateriaali löytyy yliopiston verkko-sivuilta tai Optimasta. Opintoihin voi liittyä myös esimerkiksi chat-keskustelua lähiopetusjakson välissä tai tehtäviä voidaan palauttaa oppimisalustaan, jossa ne myös arvioidaan. Tällöin verkko on melko vähällä käytöllä ja opetus onkin lähempänä monimuoto-opetusta.

Koko ajan kasvava avoimien yliopisto-opintojen määrä on kuitenkin jo opiskeltavissa täysin verkossa. Opettajat luennoivat iLincin välityksellä ja Optima-ympäristö

toimii paitsi materiaalivarastona myös esimerkiksi verkkotentiaalustana tai keskustelufoorumina. Verkko-opetukseen siirtyneistä opettajista osa ei halua enää palata entiseen. On koettu, että verkko on helpottanut opetustyötä selkeästi.

”iLinciä olen käyttänyt 4 vuotta ja se on minusta mukavampi tapa opettaa; voin opettaa vaikka kotoa uimahousuissa, työhuoneessa voi olla lisämateriaalia luennon aikana käytössä viljalti, voin mussuttaa eväitä välillä (mikki kiinni!). Jos jotain asiaa en luennoinnin aikana muista, voin vapaasti luntata kirjasta, ilman että open pedakominen itsetunto enemmälti naarmuuntuu...”

Avoimessa yliopistossa opiskelijoiden tiedottamisella ja erilaisten infotilaisuuksien järjestämisellä on vahva perinne. Myös verkko-opinnoissa opiskelijoiden perehdyttäminen on tärkeää.

”Mielestäni uudet verkko-opiskelijat pääsevät kiinni verkko-opetuksen ihmeelliseen maailmaan ällistyttävän hyvin. Ilmeisesti opintojen alussa järjestettävä verkko-info ja iLincin testaustilaisuus häivyttävät suuren osan alkuongelmista. Siitäkin huolimatta, että viime syksynä pari opiskelijaa tuli etsimään opettajan luokkaa konkreettisesti yliopistolta :) Se oli oppia itsellekin, että alkuvaiheen ohjeistuksissa kannattaa olla mahdollisimman selkeä.”

Verkko-opetusvälineitä on otettu avoimessa yliopistossa aktiiviseen käyttöön myös henkilöstön sisäisessä viestinnässä sekä kotimaisissa että kansainvälisissä kokouksissa.

”Kokouksen osallistujana on varsin helppoa olla, mikäli äänet kuuluvat alusta alkaen molempiin suuntiin. Tässä tilanteessa iLincista ei ole moitteen sanaa. Muussa tapauksessa vuorovaikutus jää huonoksi, mikäli tarkoitus on keskustella asioista.”

”Koen, että verkko kokoustilana ja opetustilanakin on aivan loistava. Se säästää sekä rahaa (kun ei tarvitse matkustaa) että aikaa.”

Verkko-opetuksen järjestämisessä ovat tukipalvelut keskiössä. Toimivilla tukipalveluilla on keskeinen merkitys myös verkko-opetuksen ja oppimisen laadun kannalta. (Verkko-opetuksen laatu yliopisto-opetuksessa 2005, 43.)

Lapin yliopiston avoimen yliopiston verkko-opintojen tuki koostuu useasta eri osasesta. Opettajien ja opiskelijoiden perehdytys on järjestetty pääosin aineen vastuusunnittelijan toimesta. Reaaliaikaisten verkkoluentojen tekninen tuki ja luentojen tallennus tulee Rovaniemen ammattikorkeakoulusta ja Optima-oppimisalustan tekninen tuki yliopistolta. Usein verkko-opintokokonaisuuksissa onkin näin: opetuksen ja oppimisen tuki koostuu eri opetuksen ja ohjauksen elementtien toisiaan täydentävästä vaikutuksesta. (Lakkala & Lipponen 2004). Yhteistyö eri toimijoiden välillä on äärimmäisen tärkeää.

Monenlaista tukea tarvitaan, teknisen tuen lisäksi opettajat kaipaavat myös vertaistukea verkko-opetuksen suunnitteluun ja toteutukseen (Hiltunen 2010). Opettajille tarjotun tuen lisäksi myös opiskelijoiden ohjaus on tärkeää: Tennon (2011) mukaan opiskelijat kokevat usein verkko-oppimisympäristöt ja niissä työskentelyn hankalaksi. Opiskelija ei esimerkiksi tiedä, miten verkkokurssilla voi esimerkiksi viestiä opettajalle tai keskustella kurssitovereidensa kanssa.

Avoimen yliopiston henkilökunnan pohdiskeluista käy ilmi myös yliopiston haasteellisuus toimintaympäristönä, vastuuopettajalla on valta päättää omista opetusjärjestelyistä. Yhdenkin opintokokonaisuuden sisällä vaihtelevat erilaiset käytännöt saattavat aiheuttaa sekaannusta:

”Joskus hankalaa onkin se, että opettajien suhtautuminen verkko-opetukseen vaihtelee suuresti. Toiset ovat verkossa kuin kotonaan ja haluavat hyödyntää iLinciä monipuolisesti. Toiset suhtautuvat varauksella nauhoituksiin, vaikka muuten verkko-opetusta suosivatkin. Ymmärrän, että nauhoittaminen/nauhoittamattomuus on opettajien oikeus, mutta erilaiset käytännöt opintojaksoilla hämmentävät opiskelijoita. En kuitenkaan usko, että nämä vaihtelut ovat ratkaisevalla tavalla opiskelijoille ongelmallisia. Hyvillä ohjeistuksilla näistä on selvitty.”

VERKKO-OPINTOJEN HAASTEET JA MAHDOLLISUUDET

Verkko tuo opetukseen uusia mahdollisuuksia ja mahdollistaa joustavan opiskelun. Suurin haaste verkko-opinnoissa liittyy opintojen pedagogisiin ratkaisuihin ja etukäteissuunnitteluun. Vanhojen opetusmenetelmien siirtäminen sellaisenaan uusiin, teknologiaa hyödyntäviin oppimisympäristöihin ei automaattisesti takaa hyvää opetusta. (mm. Beetham 2007; Weller 2007.)

Verkko-opintoja suunniteltaessa tavoitteena tulisi olla sellaisten opetuskäytänteiden edistäminen, jotka tukevat oppimista ja mahdollistavat toimijoiden vuorovaikutuksen ja edistävät aktiivisuutta (Järvelä, Häkkinen & Lehtinen, 2006). Verkkoympäristössä puutteellisesti suunnitelluilla opinnoilla on samoja ongelmia kuin esimerkiksi suurilla massaluennoilla, joissa opintojen suorittaminen jää opiskelijan oman aktiivisuuden ja itseohjautuvuuden varaan. Yksittäiset opiskelijat eivät välttämättä tunne kuuluvansa ryhmään tai hyötyvänsä siitä. Siten verkkoympäristön mahdollinen lisäarvo ja uudet oppimisympäristön tarjoamat mahdollisuudet jäävät käyttämättä tai niitä hyödynnetään vain vähän. (Pöysä, Hurme, Launonen, Hämäläinen, Järvelä & Häkkinen, 2007; Repo 31, 2010.)

Tutkimusten mukaan (mm. Mannisenmäki & Manninen 2004; Repo 2010) opiskelijat kaipaavat verkko-opintoihin lisää ohjausta, mutta myös vuorovaikutusta ja yhteisöllisyyttä. Vuorovaikutuksen ja yhteisöllisyyden problematiikkaa pohditaan myös avoimessa yliopistossa:

”Vuorovaikutteista toimintaa on kehitettävä sekä opettajien että opiskelijoiden puolelta. On siis mietittävä keino vuorovaikutuksen aikaan saamiseksi ja sitä mihiin pedagogisesti vuorovaikutusta tarvitaan. Jos siis opettajille vuorovaikutuksen lisääminen on haaste, niin ei se välttämättä ole ensisijainen tavoite opiskelijoillekaan. Jotkut opiskelijat ilmoittavatkin palautteessa, että eivät haluaakaan olla vuorovaikutteisia. Vuorovaikutus ei siis saa olla itseisarvo.”

Verkko-opetuksessa opiskelijoiden ohjauksen merkitys korostuu, sillä opiskelijat eivät välttämättä tapaa opettajaa lainkaan ja vuorovaikutus verkossa tai iLinc-luennolla on erilaista kuin lähiopetuksessa.

”Kun etäopetus yms. virtuaalisuus tuli, niin innoissa hehkutettiin, että nyt nekin jotka ei uskalla kysyä perinteisessä luokkahuoneopetuksessa uskaltavat osallistua kirjoittamalla - verhon takaa. Mihun unohdettiin - ei verbaaliset ja kehon ’puhe’ ”.

Hyvä ja toimiva verkko-opetus edellyttää, että opettajalla on taito käyttää monipuolisesti ja pedagogisesti mielekkäällä tavalla verkon tarjoamia mahdollisuuksia. Opettajan oma pedagoginen ajattelu ja ymmärrys verkko-oppimisympäristön luonteesta ja mahdollisuuksista on erittäin tärkeää. (Tenno 2011, 203).

Erityisen haasteellista on sekä opettajalle, opiskelijoille että tekniselle tuelle niin sanottu rinnakkaisopetus, jossa opettajalla on verkko-opiskelijoiden lisäksi edessään luentosalillinen opiskelija:

”Haasteellista on tilanne, jossa opettajalla on luentosalissa ryhmä ja iLincin päässä verkko-opiskelijat. Vaarana on tilanne, että jompikumpi jää paitsioon. ”

Tällainen rinnakkaisopetus ei ole varmastikaan paras vaihtoehto, mutta toisinaan opettajan aikapulana takia näihin ratkaisuihin on jouduttu turvautumaan.

”iLinc on ’second change’ luennoille osallistumisessa. Tämä ei ole kuitenkaan samanvertainen kuin ykkösvaihtoehto eli olla paikalla fyysisesti luentosalissa, mutta joillekin ainoa vaihtoehto. Yliopistossa on erittäin paljon jouduttu käyttämään iLinc:iä luokkaluennon välittämistapana, mikä ei ole toimivin tapa. Se on kuitenkin osoittautunut mahdolliseksi ja jälleen kerran opiskelijalle vastaantuloksi matkustamisen sijaan.”

LOPUKSI

Koko ajan kehittyvä tieto- ja viestintäteknikka tarjoaa uusia tapoja yhteydenpitoon, tiedon hankkimiseen ja sen jakamiseen. Muuttuva maailma tuo mukanaan sekä mahdollisuuksia että haasteita oppimiseen ja opettamiseen. Hyvä verkko-oppiminen edellyttää toimivan tekniikan lisäksi myös pedagogisesti oikeita ratkaisuja. Uusimman

teknologian käyttö opetuksessa ei voi olla itseisarvo, oleellista on miten tekniikkaa opetuksessa käytetään ja soveltuuko se opiskeltavaan asiaan (Knubb-Manninen, 2003).

Verkko-opetus on vakiintumassa osaksi avointa yliopisto-opetusta. Laajeneva verkko-opetus muuttaa avoimen yliopiston työprosesseja ja palveluja. Opettajille tarjottava pedagoginen ja tekninen tuki on opintotarjonnan laajenemisen ehto, myös opiskelijoiden ohjaus itseohjautuvuutta vaativissa opinnoissa on tärkeää. Eri toimijoiden yhteistyö on alati muuttavassa toimintaympäristössä kullannarvoista.

LÄHTEET

- BEETHAM, H. (2007) An approach to learning activity design. Teoksessa H. BEETHAM & R. SHARPE (eds.) Rethinking pedagogy for a digital age. Designing and delivering e-learning. New York: Routledge, 26-40.
- HILTUNEN, LEENA (2010) Enhancing web course design using action research. *Jyväskylän tutkimuskeskuksen julkaisuja* 125.
- JÄRVELÄ, S., HÄKKINEN, P. & LEHTINEN, E. (2006). Oppimisen teoria ja teknologian opetuskäyttö. Porvoo: WSOY Oppimateriaalit Oy.
- KNUBB-MANNINEN, G. (2003) Tieto- ja viestintätekniiikan käyttö opetuksen laadun määrittäjänä. Teoksessa G. KNUBB-MANNINEN (toim.), Laadun tekijät. Havaintoja yliopisto-opetuksesta. Jyväskylän yliopisto, Koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylä, 89-100.
- LAKKALA, M. & LIPPONEN, L. (2004) Oppimisen infrastruktuurit verkko-oppimisen tukena. Teoksessa V. Korhonen (toim.), Verkko-opetus ja yliopistopedagogiikka. Tampere: Tampere University Press, 113-134.
- LUUKKAINEN, O. (2000) Opettaja vuonna 2010. Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen ennakoitihankkeen (OPEPRO) selvitys 15. Opetushallitus.
- MANNISENMÄKI, E., & MANNINEN, J. (2004). Avoimen verkko-opiskelijan muotokuva. Tutkimus opetuksesta, opiskelusta ja opiskelijoista verkossa. *Palmenia-kustannus Raportteja ja selvityksiä* 44. Helsinki: Yliopistopaino.
- NEVGI, A. & TIRRI, K. (2003) Hyvää Verkko-opetusta etsimässä. Oppimista edistävät ja estävät tekijät verkko-oppimisympäristössä – opiskelijoiden kokemukset ja opettajien arvot. Suomen Kasvatustieteellinen Seura. Kasvatusalan tutkimuksia 15. Painosalama Oy, Turku.
- PÖYSÄ, J., HURME, T-R., LAUNONEN, A., HÄMÄLÄINEN, T., JÄRVELÄ, S. & HÄKKINEN, P. (2007) Millaista on laadukas yhteisöllinen oppiminen verkossa? Osallistujalähtöinen näkökulma yhteisöllisen oppimisen ja toiminnan käytänteisiin Suomen virtuaaliyliopiston tieteenalaverkoston verkkokursseilla. Suomen virtuaaliyliopiston julkaisuja 3/07. Helsinki: Paino Multiprint Oy. Saatavissa http://www.virtuaaliyliopisto.fi/data/files/svy-julkaisut/svy_julkaisu3.pdf. Luettu 22.5.2011.
- REPO, S. (2010) Yhteisöllisyys voimavarana yliopisto-opetuksen ja -opiskelun kehittämisessä. Helsingin yliopisto. Käyttäytymistieteiden laitos. Kasvatustieteellisiä tutkimuksia 228.

- RINTAKANTO, J. & NIRVI, M. (2008). Avoimen yliopiston asema, tehtävät ja tarpeet. Näkökulmia vapaan sivistystyön kehittämisen kannalta. Selvitys vapaan sivistystyön kehittämisohjelman johtoryhmälle.
- TENNO, T. (2011) Surffaajat ja syventyjät – verkko-oppimisympäristön pedagogisen rakenteen ja opiskelijoiden toimintaorientaatioiden tarkastelua. Acta Universitatis Lapponiensis 196. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Verkko-opetuksen laatu yliopisto-opetuksessa. Verkko-opetuksen laadunhallinta ja laatupalvelu -hankkeen raportti I. 2005. toim. J. Sariola, A. Evälä. http://www.vopla.fi/tiedostot/Artikkelit/Vopla_esiselvitys.pdf (luettu 12.5.2011)
- WELLER, M. (2007) Virtual learning environments. Using, choosing and developing your VLE. London: Routledge.

Tukipalveluiden puheenvuoro

MITKÄ TUKIPALVELUT?

Kemi-Tornion ja Rovaniemen ammattikorkeakouluilla toimivat etä- ja verkko-opetuksen tukipalvelut, jotka tarjoavat tukea eri asiakkaille: opiskelijoille, opettajille ja muulle henkilöstölle. Tuki on sekä pedagogista että teknistä, ja riippuen tuen tarpeesta, se kohdistuu prosessin eri vaiheisiin. Kuten Pruikkonen ja Rautiainen Sulautuva opetus -julkaisussa kirjoittavat, on etä- ja verkko-opetuksen tukipalveluiden suunnittelun ja toteuttamisen lähtökohtana opetus- ja tukiprosessin yhteennivoutuminen. Tuki on opintoja edeltävää, opintojen aikaista ja jälkeistä arviointia ja kehittämistä. (Pruikkonen & Rautiainen 2010, 215.)

Ennen opintojen ja opetuksen alkua tuki auttaa opettajia suunnittelemaan opintojaksojaan ja sen materiaaleja sekä kouluttaa käyttäjät järjestelmien käyttöön. Kuten Kullaslahti väitöksessään toteaa, suunnittelun aikana opettaja tarvitsee pääasiassa pedagogista tukea ja tuotannon aikana teknistä tukea (Kullaslahti 2011, 134). Tuki auttaa valitsemaan oikeantyyppiset järjestelmät eri opintojaksoille tai sen osille. Opintojakson jälkeen tuki auttaa tarvittaessa opettajaa kehittämään toimintaansa edelleen. Opintojaksojen aikana tuki on saatavilla koko ajan niin pedagogisissa kuin teknisissäkin kysymyksissä.

Etäopetustoiminnan ylläpitäminen ja siihen liittyvät toiminnot kuuluvat myös tukityöhön. Opettajat ja opiskelijat perehdytetään ohjelmien käyttöön ja tuki on aina saatavilla etäopintojen ajan. Tuki vastaanottaa erilaisia ongelmia ja ratkaisee asian tai vie sen eteenpäin oikealle taholle. Opettajien tulisi voida luottaa tukihenkilön verkko-pedagogisiin ja teknisiin taitoihin ja opiskelijan tulisi tuntea olevansa arvokas asiakas, jonka ongelma on tukihenkilölle tärkeä. Tukityöhön kuuluu myös opetuksen pedagogiset ja tekniset kehitystehtävät, uudenlaisten, entistä parempien toimintatapojen ja ohjelmien etsiminen, testaaminen sekä käyttöönotto ja -ohjaaminen.

Tukihenkilöt ovat koulutustaustoiltaan hyvin erityyppisiä: osaamista löytyy niin kasvatustieteistä, tekniikasta kuin viestinnästäkin. Pedagogiset opinnot ovat tärkeitä myös tukityössä. Tukihenkilöiden koulutusrakenne tukee tukipalveluiden tehtävää erinomaisesti, sillä se mahdollistaa tukipalveluiden kehittämisen pedagogisesti tarkoituksenmukaisella tavalla. Lisäksi se mahdollistaa teknisesti oikeanlaisten ratkaisujen löytämisen ja käytönaikaisen tuen tarjoamisen, mikä pääsääntöisesti tarkoittaa opintojen aikana ilmeneviä teknisiä ongelmia ja niiden ratkaisua. Tukihenkilöiden osaamista myös kehitetään jatkuvasti, pakostakin: ohjelmaversiot, tilat ja laitteet

Kuva 6. Tukihenkilö opettajan tukena.

vaihtuvat ja uudistuvat koko ajan. Tämä tarkoittaa uuden opiskelua ja omien toimintatapojen kriittistä tarkastelua ja kehittämistä työn tekemisen ajanakin. Etä- ja verkko-opetuksen kehittäminen toimii myös laajemman pedagogisen keskustelun herättäjänä ja ylläpitäjänä (Tanja Rautiainen 2007, 129), mikä onkin merkittävää kehityksen kannalta.

KEITÄ VARTEN TUKIHENKILÖT OVAT?

Monet asiakkaat kuten opiskelijat opiskelijapalautteissa ovat kiitelleet tukipalveluiden olemassaoloa. Vaikka akuuttia tarvetta tuelle ei olisikaan esimerkiksi etäluentojen aikana, opiskelijoita ja opettajia helpottaa tieto sen olemassaolosta ja saatavuudesta. Monet kokeneetkin opettajat ovat kertoneet yöunien menettämisestä ennen ensimmäisiä reaaliaikaisia etäopetusluentoja. Vaikka luennot olisivat hyvin valmisteltuja ja järjestelmien tekniikka olisi hallussa, saattaa epävarmuus saada opettajan sormet hiikoilemaan ja unohtamaan kaiken opitun. Oikean painikkeen klikkaaminen ei vain onnistu. Tällöin tarvitaan tukihenkilön rauhoittavaa läsnäoloa – joka voi olla myös etäläsnäoloa. Muutama rauhoittava sana ja tarvittaessa etähallinnan kautta tilanteen palauttaminen normaaliksi auttaa kummasti. Sekä järjestelmän käyttövarmuuden, että opettajan etäopetusvarmuuden lisääntyessä tuen todellinen tarve vähenee. Sen läsnäoloa tarvitaan, mutta apua ei välttämättä.

Myös monet opiskelijat ovat jännittäneet ensimmäisiä reaaliaikaisia etäopetusluentoja. Varsinkin aikuisopiskelijat, joiden aiemmista opinnoista saattaa olla useita vuosia, tarvitsevat tukea. Heillä on yhteensovittavana usein perhe, työt ja opiskelu, mikä vaatii sen, että opiskeluun on pystyttävä panostamaan juuri silloin, kun siihen

on varattu aikaa. Mikäli opiskelulle varattu aika menee sähläessä tekniikan kanssa, laskee opiskelumotivaatio helposti. Opiskelijoille on selvitettävä, mitä etä- ja verkko-opiskelu vaatii ja millaisia toimintatapoja siellä noudatetaan. Opittuaan ”etäopiskelutavoille” monet opiskelijat ovat olleet erittäin tyytyväisiä. Aktiivisuus ja vastuu omasta oppimisesta ovat avaimia parhaan oppimisen toteutumiseen (Bergström 2010, 13). Opiskelijat tarvitsevat tukipalveluja erityisesti opintojensa alussa. Heillä on myös mahdollisuus ottaa yhteyttä tukipalveluihin opintojen välilläkin esimerkiksi testataksaan uusia laitteita tai opetellakseen toimintaa iLinc-virtuaaliluokan pienryhmätiloissa.

Ihanteellinen tuettava on kiinnostunut työvälaineistään eikä pelkää turhia. Hän uskaltaa siis itsekin painaa nappia, vaikka tuki ei olisikaan vieressä. Kokeilunhalulla ja uskalluksella pärjää pitkälle. Taidoitan tarttuvat tekemisen ja oppimisen kautta. Verkko-opetuksen suunnittelun kannalta opettajan olisi hallittava työvälaineiden peruskäyttö ja tunnettava niiden tarjoamat mahdollisuudet ja toimintaperiaatteet (Pruikkonen 2007, 57). Hankalin tuettava on henkilö, joka pelkää tietokoneita. Hän on ehkä käyttänyt tietoteknisiä sovelluksia niin vähän työssään ja elämässään, että rohkeutta ”painaa nappia” ei ole syntynyt. Samoin ”lukusokeus” ja oman ajattelun ”nukahtaminen” ovat hankalia ominaisuuksia; silloin ehkä jäävät ohjelman selkeätkin ”Tee näin”-komennot huomioimatta.

HYVÄ TUKIHENKILÖ

Tukihenkilöt koettavat tehdä itseään tarpeettomaksi työtavoillaan. Osa virtuaalivälaineiden käyttäjistä tarvitsee näitä työvälaineita vain harvoin ja ohjelmat pääsevät unohdumaan. Lisäksi joka vuosi tulee uusi opiskelijasukupolvi, opettajia vaihtuu, ohjelma-versiot vaihtuvat, laite on mennyt rikki tai jotakin muuta yllättävää tapahtuu. Silloinkin tuki on tarpeen mm. auttamassa varasuunnitelman toimeenpanossa; keinoista huolimatta opetus on pääasia.

Tukihenkilö on asiakaspalvelija, jolta vaaditaan kärsivällisyyttä ja selkeää ulosantia. Tukihenkilön on omalla toiminnallaan madallettava asiakkaan kynnystä ottaa yhteyttä tukeen. Tukihenkilö ei saisi provosoitua tukitilanteessa. Asiakkaalla on usein ”tilanne päällä”, jolloin turhautumiskynnys on jo ylitetty ja asiakas on valmiiksi ärtyisä. Turhautuminen puretaan usein tukihenkilöön, jolta apua halutaan. Tukihenkilön on silti toimittava rauhallisesti. On asiakkaita, jotka käyttävät virtuaaliluokkaa lähes viikoittain, mutta silti toimintatavat tulevat joka kerta yllätyksenä. ”Ai, olisiko minun pitänyt ilmoittaa tästä?” ”Ai, mistä minun pitää painaa?” ”Kuuluuko ääni automaattisesti?”

Tukihenkilön tulisi yrittää tehdä itsensä tarpeettomaksi; joitakin sellaisia toistuvia ja opetuksen kannalta kriittisiä toimia on, jotka asiakkaan tulisi opetella ja osata itse. Tukihenkilö ohjaa ja neuvoa ja opettaa, eikä säntää näpyttelemään konetta itse ajatuksella: ”kun se sujuu niin nopeasti”. Yksi kerta kyllä sujuukin, mutta näin toimien tukihenkilö ikävä kyllä työllistää samassa yksinkertaisessa tehtävässä itsensä jatkosakin.

Tukihenkilön on usein luettava rivien välistä se, mitä asiakas haluaa sanoa. Ongelma voi olla asiakkaalle hyvinkin selvä, mutta hänellä ei välttämättä ole kieltä, jolla sen saisi ymmärrettävästi esitettyä tukihenkilölle. Kaikki asiakkaat eivät välttämättä huomaa, että myös heidän panostaan tarvitaan asian selvittämisessä. On tilanteita, joissa tukihenkilö on jäänyt yksin linjoille asiakkaan lähtiessä kahville. Tukihenkilö ei kuitenkaan yksin pysty tekemään mitään, ellei hän saa asiakkaalta tarvittavia vastauksia kysymyksiinsä.

Myös tukihenkilön on ymmärrettävä se, mitä kieltä hän itse käyttää ja millä tavoin hän asiakasta ohjaa. Joillekin asiakkaille palomuurit ja verkkojohdot ovat itsestäänselvyyksiä, kun taas joillekin hiiret ja työpöydät selitetään hyvin yksityiskohtaisesti kertauksen kanssa. Ei ole lainkaan harvinaista, että asiakasta pyydetään seuraamaan konkreettisesti tietokoneesta lähtevää johtoa ja kertomaan, mihin se päättyy tai kuvailemaan niitä värejä, muotoja ja tekstejä, joita näytöllä näkyy. Näin on toimittava, mikäli asiakas ei muutoin osaa kuvailla tilannettaan.

Perheriitojen kuuntelu puhelimesta ei ole tukihenkilölle lainkaan vierasta. Tilanne lähtee liikkeelle usein siitä, että asiakkaan puoliso on otettu mukaan tueksi auttamaan asiakasta opinnoissaan alkuun tai ensimmäisen teknisen ongelman ratkaisemiseksi. Asiakkaat harvoin uskaltavat hermostua tukihenkilölle, mutta epävarmuus ja turhautuminen on helppo purkaa omaan puolisoonsa. Tukihenkilöitä ei sentään ole koulutettu sosiaalialalle, mutta tukihenkilön on pystyttävä aistimaan tilanne ja puuttumaan asiallisesti tilanteeseen sen vaatimalla tavalla. Tukihenkilötkin saavat joskus osuutensa turhautuneista asiakkaista, mutta tähän on suhtauduttava asiallisesti. Tärkeintä lienee keskittyminen ongelman ratkaisemiseen.

Asiakas saattaa purkaa turhautumistaan laitteiden tai verkon - työpaikan tai kodin - toimimattomuudesta tukihenkilöön. Virtuaaliluokkaa saatetaan moittia, mutta ei välttämättä huomata, mikä olisi vaihtoehto: fyysisesti koululle opiskelemaan saapuminen. Etäopiskelu on usein aloitettu siksikin, että tavallinen luokkaopiskelu on opiskelijan elämäntilanteessa lähes mahdoton.

Tukihenkilön tulisi pystyä toimimaan tilanteen mukaan aina niin, ettei nolaa tai aliarvioi asiakasta. Tärkeintä on, että asiakas pääsee tilanteessa etenemään ja parhaassa tapauksessa se, että hän myös oppii. Seuraavalla kerralla tukihenkilöä ei mahdollisesti enää tarvitakaan. Tukihenkilön suurin palkkio on helpottunut, avun saanut asiakas, jonka äänestä kuulee, että turhautuminen ja ärtyisyys ovat poissa ja ongelma on ratkaistu.

TUKIHENKILÖVERKOSTO JA SEN TOIMINTA

Jokaisella tukihenkilöllä on omien läheisten kollegoiden lisäksi myös kollegoita ”etänä”. Lapin alueen tukihenkilöt muodostavat tiiviin verkoston, jonka osapuolet toimivat yhteistyössä toistensa kanssa. Tukihenkilöverkostoa käytetään hyväksi niin toiminnan suunnittelussa, kehittämisessä kuin akuuteissa tukitilanteissakin. Tukihenkilön työ ajoittuu arkisin välille klo 8.00–21.00 ja sopimuksen mukaan lauantaisin.

Tämä vaatii joustoa kaikilta työyhteisön jäseniltä. Tukihenkilöverkosto mahdollistaa joustavan työajan suunnittelun ja avun saannin kriittisissä tilanteissa.

Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun ja Rovaniemen ammattikorkeakoulun tukihenkilöt ovat tehneet jo vuosia yhteistyötä. Yhteistyö tulee kuitenkin entisestään tiivistymään lähitulevaisuudessa, kun Lapin korkeakoulukonsernin tukipalvelukeskus aloittaa toimintansa syksyllä 2011. Yhteistyötä on jo harjoiteltu, ja opettelemme edelleen tuntemaan toisiamme. Kehitämme yhteisiä toimintamalleja mahdollisuuksien mukaan – tarkoituksena on, että asiakas saa samanlaisen avun riippumatta auttavan tukihenkilön taustaorganisaatiosta. Tämä niin sanottu ristiintukeminen auttaa tehostamaan toimintaa, joka hyödyttää myös tukipalvelun asiakkaita.

Tukihenkilöiden taustakoulutuksesta johtuen henkilöiden osaaminen vaihtelee hieman. On suuri etu, että verkoston sisällä voidaan ohjata asiakkaita tietyn alan asiantuntijoille, mikäli oma osaaminen ei riitä. Avulle saattaa olla tarvetta myös ”moniajotilanteissa”. Samaan aikaan, kun tukihenkilö itse osallistuu suunnittelukokoukseen, hän tallentaa ja tukee menossa olevia luentoja, vastaa puhelimeen ja neuvoo virtuaalisten oppimisympäristöjen käytössä. Mikäli kädet ja korvat eivät tähän riitä, voi aina pyytää toista tukihenkilöä lisäavuksi.

Konkreettisen avun, suunnittelu- ja kehitysyhteistyön lisäksi tukihenkilöverkostolla on suuri merkitys oman työhyvinvoinnin kannalta. Työyhteisön tuki on tärkeää ja se auttaa myös tukihenkilöitä jaksamaan. Hyvinvoiva tukihenkilö pystyy auttamaan asiakkaitaan paremmin.

LOPUKSI

Tukihenkilö saa tyydytyksensä siitä, kun asiakkaat oppivat ja onnistuvat. Ongelmien ratkeamisen myötä epäilykset etäopetuksesta ja -opiskelusta hälvenevät. Alkuun kriittisesti etäopetukseen ja -opiskeluun suhtautuvat asiakkaat ovat usein muuttaneet mieltään onnistuneiden kokemusten myötä. Etäopetus ja -opiskelu ovat tietysti riippuvaista teknisistä ratkaisuksista, mutta merkittävin tekijä onnistuneessa prosessissa on käyttäjä itse. Pääosa ongelmista on inhimillisiä, ja niiden ratkaisemiseksi tarvitaan tukihenkilön inhimillistä otetta.

Tukihenkilö on omalla panoksellaan mahdollistamassa tasa-arvoisten koulutusmahdollisuuksien tarjoamisen kaikille asuinpaikasta riippumatta. Ilman tukea moni opiskelija olisi saattanut jättää etäopiskelun sikseen heti alkumetreillä.

LÄHTEET

BERGSTRÖM, SOILE 2010. Sulautuvan opetuksen tukipalvelut, 13. Teoksessa JOUTSEN-VIRTA, TAINA & MYYRY, LIISA (toim.) Sulautuva opetus – käytäntöjä ja pedagogiikkaa. Verkkojulkaisu. Verkkojulkaisu. Helsinki: Valtiotieteellisen tiedekunnan verkko-opetuksen kehittämissyksikkö. Hakupäivä 13.6.2011. <http://www.helsinki.fi/valtiotieteellinen/julkaisut/sulautuva2010.pdf>

- KULLASLAHTI, JAANA 2011. Ammattikorkeakoulun verkko-opettajan kompetenssi ja kehittyminen. Akateeminen väitöskirja 2011. Tampere: Tampereen Yliopisto.
- PRUIKKONEN, ANU & RAUTIAINEN, TANJA 2010. Sulautuvan opetuksen tukipalvelut, 116. Teoksessa JOUTSENVIRTA, TAINA & MYYRY, LIISA (toim.), Sulautuva opetus – käytäntöjä ja pedagogiikkaa. Verkkojulkaisu. Helsinki: Valtiotieteellisen tiedekunnan verkko-opetuksen kehittämissyksikkö. Hakupäivä 13.6.2011. <http://www.helsinki.fi/valtiotieteellinen/julkaisut/sulautuva2010.pdf>
- RAUTIAINEN, TANJA & SAARI, ERKKI & PRUIKKONEN, ANU & TOMPURI, HELENA & KESKITALO, TUULIKKI & MÖLLÄRI ANNA-MARIA 2007. Laadukkaita sisältöjä ja oppimisen tukea. Lapin kokeakoulujen etä- ja virtuaaliopetuksen kokonaishankkeen arviointi. Sarja C: Rovaniemen ammattikorkeakoulun julkaisusarja 2007. Rovaniemi: Painatuskeskus Finland.

Etäopetuksen lappilainen malli verkostoi Lapin lukiot

LÄHTÖKOHDAT TOISEN ASTEEN ETÄOPETUKSEN KEHITTÄMISELLE

Lapin lukioverkolla oli hankesuunnitelmaa laadittaessa taustalla toimiva yhteistyöverkosto Lapin toisen asteen verkkokoulu -hankkeen pohjalta. Tälle pohjalle rakennettiin Lapin etäopetuksen tukipalvelut -hankkeessa (LATU) lukioiden yhteistyö.

Hankesuunnitelman tavoitteen mukaisesti lähtökohtana oli lukiokoulutuksen etäopetuksen toimintamallin vakiinnuttaminen.

Tavoitteen saavuttaminen vaati:

- etäopetuksen edellyttämien opettajien tieto ja viestintäteknologia -taitojen parantamista
- etäopetuksen edellyttämän teknisen välineistön hankkimista koko toiselle asteelle
- toimivaa tukipalvelua
- toimivaa synkronista etäopetusjärjestelmää.

OPETTAJIEN KOULUTUS

Tavoitteena oli kouluttaa opettajia etäopetuksessa tarvittavien laitteiden ja eri oppiaineissa tarvittavien työvälineohjelmien käyttöön sekä tukea aineryhmien perustamista edistävää verkostomaista koulutusta.

Koulutussisällöt jakaantuivat seuraavasti:

- oppimisalustan (Moodle, Optima) käyttöön perehdyttävään koulutukseen,
- synkronisen virtuaaliluokan (iLinc) käytön koulutukseen,
- interaktiivisen taulun (SmartBoard) Notebook-ohjelman koulutukseen,
- aineryhmäkoulutuksiin, joissa oli esillä aineryhmälle yhteisiä etäopetuksen kehittämistä tukevia aiheita
- verkoston yhteisiin koulutuksiin

Toiselle asteelle kohdennettuja koulutustilaisuuksia järjestettiin hankeaikana 41 ja niihin osallistui 439 opettajaa.

Taulukko 1. Koulutustilaisuudet

Vuosi	Tilaisuuksia	Osallistujia	Henkilötyöpäivää
2008	3	37	38
2009	19	245	184
2010	19	157	113
Yhteensä	41	439	335

ETÄOPETUKSEN LAITEHANKINNAT

LATU/ESR -hankkeen rinnalla toteutettiin LATU/EAKR -hanke. Tämän laitehankintaa tukevan rahoituksen avulla hankittiin kaikkiin 44 toisen asteen koulutusyksikköön etäopetuksen perusvälineistö ja etäopetukseen tarvittavia lisenssejä.

Taulukko 2. Laitehankinnat

Laite	Kappaletta	Euroa
Piirtoalusta	28	12 904
Dataprojektori	54	35 723
Interaktiivinen taulu	48	75 720
Kannettava tietokone	58	56 589
PC	25	12 154
Näyttö	45	7 729
Dokumenttikamera	65	45 412
Äänentoisto	111	34 913
Palvelin	1	3 020
Lisenssit	19	8 550

ETÄOPETTAMINEN

Etäopetus lukioden kesken toteutettiin yhteisajassa ja lähes kokonaan samanaikaisopetuksena. Lapin lukioden kesken sovittiin yhteisaika (5 tuntia/vko) ja tämän ajan puitteissa opiskelijoilla oli mahdollisuus suorittaa päivälukiassa enintään 5 kurssia etäopintoina lukuvuodessa. Tämän lisäksi oli tarjolla etäopintoina kaikki aikuislukion iltakurssit.

Samanaikaisopetus tarkoitti tilannetta, jossa kontakti- ja etäopiskelijat käyttivät samaa virtuaaliluokkaa. Virtuaaliluokassa (iLinc) oli käytössä mm. reaaliaikainen audio (ääni), sovellusten jako, chat ja istunnon tallennus. Perinteisen taulun korvasi interaktiivinen sähköinen taulu, johon tuotettu teksti oli tallennettavissa, ja se näkyi etäopiskelijoiden näytöillä.

Etäopetuksen toteutus samanaikaisopetuksena varmisti sen, että etäopintona tarjotun ja valitun kurssin opetus myös toteutui, koska opetusta antavan lukion opettajalla oli oma kontaktiryhmä. Tämän ryhmän opetus oli sijoitettu yhteisaikaan ja se toteutui etäoppilailla täydennettynä tai ilman.

Lukuvuoden aikana verkossa oli ollut tarjolla 120–130 kurssia. Etätarjontaan sisältyi runsaasti lukion lyhyiden kielten (saksa, ranska, venäjä, espanja) kursseja ja reaalin lähes kaikkien oppiaineiden syventäviä kursseja. Nämä muodostivat ja muodostavat jatkossakin etätarjonnan pysyvän osan.

Lukuvuoden 2010–2011 aikana yli 100 Lapin lukioden opiskelijaa suoritti 160 etäkurssia. Opiskelijoita oli 14 eri lukiosta ja etäopetusta annettiin 13 lukiosta.

TIEDOTUS

Verkostomaisessa toiminnassa tiedonkulku on ongelma. Hankkeen alkuvaiheessa etäopintojen valitsemattomuuteen vaikutti kolme asiaa:

- verkossa olleesta etätarjonnasta ei tiedetty, eikä osattu sen perusteella tiedottaa opiskelijoita
- verkon kautta annettavaan etäopetuksen toteutukseen ei täysin luotettu
- joissakin tilanteissa lukioissa pelättiin etätarjonnan ”syövän” oppilaita oman koulun opetuksesta.

VERKKO-OPOSTA APUA TIEDOTTAMISEN JA TIEDONSAANNIN ONGELMIIN

Lukuvuoden 2010–2011 aikana useimmissa lukioissa nimettiin verkko-opo, jonka toimenkuvaan kuului mm.

- tiedottaa opiskelijoille etäopinnoista

- varmistaa ilmoittautumiset etäopintoihin
- perehdyttää opiskelija etäopinnoissa tarvittavan tekniikan käyttöön
- huolehtia etäteknikan toimivuudesta
- kehittää etäopetusta
- informoida ja ohjata opettajia etäopintoihin liittyvissä asioissa

MITÄ HANKKEEN JÄLKEEN?

Tällä hetkellä on nähtävissä, että etäopetuksen tarve kasvaa lähivuosina huomattavasti. Kasvu ja tarve ovat suurinta pienissä lukioissa, mutta verkostomaisessa toiminnassa kaikki osapuolet hyötyvät lukion koosta riippumatta. Nuoren kannalta on merkityksellistä se, että omassa kunnassa on saatavissa lukio-opetusta ja etäopetuksella tasa-arvoistetaan opetustarjontaa pienten ja isojen lukioiden kesken.

Hankkeen aikana luodun toimintamallin pohjalta Lapin lukiot jatkavat verkosto- maista etäopetusta ja käytössä oleva etäopetusjärjestelmä antaa puitteet laajentaa toimintaa myös kansalliselle tasolle.

Etäopetuksen toiminnot taloudellisesti tarkasteltuna

Etäopetuksen tukipalvelut ovat keskeisessä roolissa etäopetuksen toteutuksessa. Tukipalveluiden merkitys koulutusorganisaatioissa tulee välittömästi ydintoiminnan, eli opetuksen jälkeen. Tukipalveluita ajateltaessa tulisi niitä tarkastella sekä etäopetuksen että etäopiskelun näkökannalta. Useasti käytetään ainoastaan etäopetus-termiä, jolloin tukitoimintojen hahmottaminen saattaa herkästi rinnastua opettajatuki-keskeiseksi. Etäopintoihin, kuten myös lähiopintoihin, liittyy tukipalveluiden kautta useita eri palvelualueita, esimerkiksi kirjasto-, IT- ja toimistopalvelut. Artikkelissani tarkastelen kuitenkin etäopetuksen tukipalveluiden kustannuksia käytönaikaisen- ja koulutustyyppisen tuen sekä kehitystoiminnan ja ylläpitotehtävien näkökulmasta. Lisäksi tarkastelen hieman käytettävistä etäopetusjärjestelmistä aiheutuvia kuluja sekä sitä, tuleeko tukipalvelut katsoa ainoastaan menoeränä.

HENKILÖSTÖRESURSSI, PALJONKO ON RIITTÄVÄSTI JA MITÄ SILLÄ SAADAAN?

Taloudellisesti tarkasteltuna tukipalvelusta aiheutuva suurin menoerä on henkilöstökulut. Pelkkinä lukuina tarkasteltuna on selvää, että yhä kiristyvässä taloustilanteessa tukipalveluiden tulee lunastaa paikkansa jokaisessa organisaatioissa. Jo keskisuurissa organisaatioissa tukipalveluiden palveluaika saattaa olla arkisin 13 tuntia vuorokaudessa, mikä tarkoittaa vähintään kahden henkilön resurssia. Jotta palvelu tuona aikana vastaisi mahdollisimman tasapuolisesti organisaation eri yksiköiden tarpeisiin, vaikkapa eri paikoissa olevien opettajien lähitukemiseen, sekä aikuiskoulutuksessa yleisesti ilta-aikaan painottuvaan opetuksen toteutukseen, jolloin kiireisimpinä hetkinä tukipalvelun tuettavana on 10-16 opiskelijaryhmää, tullaan tilanteeseen, missä kaksi henkilöä ei enää riitä.

Reaaliaikainen etäopetustoiminta on aina tukiresursseja sitovaa toimintaa, mihin myös edellä mainitut laskelmat perustuvat. Lapin etäopetuksen tukipalvelut -hankkeen aikana havaittiin, että keskisuurella organisaatiolla reaaliaikaisen etäopetustoiminnan tuen toteuttamiseen tarvitaan minimissään kolme henkilöä. Miten olen laskelmissani määritellyt keskisuuren organisaation? Keskisuurella tarkoitan organisaatioita, joilla reaaliaikaisen etäopetusjärjestelmän käyttäjätunnuksen omaavia käyttä-

jiä on noin 1 500–2 000 kappaletta. Luvulla tarkoitetaan järjestelmän käyttäjiä kuten opiskelijoita, opettajia, projekti- ja tukipalveluiden henkilöitä sekä hallinnon ihmisiä.

Edellä mainittu kolmen henkilön minimiresurssi saattaa tuntua suurelta, mutta on todennäköistä, että sillä pystytään toteuttamaan vain minimitarpeet. Mikäli tukipalvelut haluavat toteuttaa kehitystehtävää, mikä tulisi olla tukipalveluiden toiminta-ehdo, tarvitaan lisää henkilöstöä. Kehitystehtäviksi voidaan katsoa esimerkiksi uusien etäopetuksessa hyödynnettävien välineiden ja järjestelmien etsiminen ja niiden soveltuvuuden testaaminen, sekä vaikkapa etäopetusprosessien kehittäminen yhdessä opettajien kanssa. Lisäksi tukipalveluilla on koulutustoiminnan vastuu, ainakin niiltä osin, mikä liittyy toiminnassa käytettyihin etäopetusvälineisiin ja -ohjelmistoihin.

Tukipalvelut voivat olla myös ylläpitäjän roolissa etäopetuksessa käytetyissä ohjelmistoissa. Miksi ylläpito ei kuulukaan automaattisesti IT-palveluihin? Päälimmäinen syy tähän on palvelualuejen erilaiset palveluajat. Siinä missä etäopetuksen tukipalvelut palvelevat verkossa tapahtuvaa koulutusta kello 8-21 välillä, eivät IT-palvelut ainakaan loppilaisissa koulutusorganisaatioissa tee 13 tunnin työpäivää, vaan palvelu pääsääntöisesti rajoittuu normaaliin toimistoaikaan. Reaaliaikainen etäopetus ei toteutuisi riittävällä varmuudella, jos toimintojen ylläpito olisi sellaisen palvelualueen alaisuudessa, missä palvelulupausta ei olisi annettu koko palvelutarpeen ajalle.

Toinen merkittävä tekijä ylläpitovastuussa on tilanteisiin reagoiminen. Etäopetuksen tukipalveluissa työskentelevät ylläpitovastuulliset henkilöt ovat mukana tukitoiminnan arjessa, joten havaittujen järjestelmävirheiden ja käyttäjiltä tulleiden palautteiden kohdistaminen oikeisiin korjaus- tai kehitystoimenpiteisiin tapahtuu nopeasti osana palvelualueen omaa toimintaprosessia. Joissakin järjestelmissä, kuten esimerkiksi Moodle-, Wiki- ja blogipalveluissa, ylläpitoroolia on jaettu myös IT-palveluille, usein käyttöjärjestelmien ja palvelinohjelmistojen päivitysten osalta. Kyseessä ovat etäopetuksen asynkroniset palvelut, jotka vikatilanteessa eivät keskeytä suunnitellun opetusta ja opiskelua siinä laajuudessa, mikä olisi peruuttamatonta. Näissäkin palveluissa etäopetuksen tukipalveluilla on silti ylläpitorooli, jotta tarvittavaa kehitystyötä ja käytönaikaista ylläpitotyötä voidaan toteuttaa.

Reaaliaikaisen etäopetuksen häiriöalttius, jossa jokainen opetuksen minuutti voi olla mahdollinen ongelmaminuutti, on tuki- ja ylläpitoressurssia vaativa tekijä. Samalla toiminnan peruuttamattomuus aiheuttaa vaateet toiminnan onnistumisesta. Peruuttamattomuus syntyy toiminnan ainutkertaisuudesta tai se voi olla myös merkki tehokkuudesta. Reaaliaikaista opetus- tai ohjaustilannetta ei ehkä voida uusua, koska esimerkiksi aikuisopiskelijoilta ei löydykään ”ylimääräistä” vapaa-aikaa korvaavaan istuntoon osallistumiseen tai monipuolisesti suunniteltu opintojakson toteutus ei kestäkään yhden istunnon puuttumista. Aikoinaan lähiopetuksen käytönaikaiseksi tueksi riitti monesti vahtimestari, joka kävi vaihtamassa piirtoheittimen palaneen lampun. Jos lamput olivat päässeet loppumaan, opettajan oli helpompi improvisoida sen kerran opetussisällön kanssa. Teknologian merkitys tilanteisiin oli vähäistä. Nykyään etäopetuksessa esimerkiksi iLincin lyhytkin vikatilanne voi aiheuttaa harmia heti yli 300 käyttäjälle. Jos vikatilanne jatkuisi esimerkiksi yhden päivän, vaikeuttaisi se keskimäärin 800–1 000 henkilön työskentelyä ja opiskelua.

Etäopetuksen tukipalvelut tukevat myös verkko-opetuksen tukitarpeita (ks. Anttila & Prukkonen s. 81). Verkko-opetuksella tarkoitetaan opetusta, joka tapahtuu usein kampusalueella normaalina lähiopetuksena. Kyseessä ovat lähiopiskelijat ja opettajat, jotka hyödyntävät opintojaksoillaan oppimisoluita; esimerkiksi Moodlea ja Optimaa tai sosiaalista mediaa. Monessa organisaatiossa tämä ryhmä on vielä suurempi kuin etäopetukseen osallistuvien määrä.

Tukipalvelun työnkuva voi olla hyvinkin laaja. Toiminnan lisäarvona organisaatiolle syntyy arvokasta opetushenkilöstön tieto- ja viestintäteknikan osaamisen kasvua, koska tilanteiden tukeminen on aina kokonaisvaltaista, kuten esimerkiksi millä tavalla etäopetusmateriaaliin saadaan käyttöön tiettyjä elementtejä, missä muodossa materiaali kannattaa tallentaa ja kuinka materiaali saadaan siirrettyä käytössä oleviin järjestelmiin.

Tieto- ja viestintäteknologian opetusikäytön osaamisen lisäämisessä tukipalveluiden tuottama koulutus ja muut tukimuodot ovat sekä vaikuttavuudeltaan että kustannustehokkuudeltaan erittäin kilpailukykyisiä. Kaikki tuki- ja koulutustoiminta kytkeytyy opettajan omien opintojaksojen suunnitteluun ja toteutukseen, jolloin siirtovaikutus työhön on välitön. Kustannustehokkuudesta esimerkkinä voisi mainita viime keväänä Ammattiopisto Lapiassa toteutetun opettajien Tietokoneet kaikille -koulutuksen (117 opettajaa, 20 tunnin koulutuspaketti), jossa kehitettiin opettajien omien opintojaksojen toteutusta verkossa. Koulutus kustansi organisaatiolle noin 5 000 € kouluttajina toimineiden tukihenkilöiden palkkana.

RAUTAA JA SOFTAA

Etäopetuksen toteutukseen tarvitaan toki välineet. Nykyaikaisessa tavassa toteuttaa opetusta työpöydältä työpöydälle -toteutukseen tarvittavien investointien määrä on vähentynyt. Millaisia summia toimintaan joudutaan sijoittamaan hankintahetkellä ja vuosittain? Tarkastelen asiaa niiltä osin, mitkä oman organisaationi kautta ovat minulle tuttuja. Palvelun perustamiskuluja palvelinlaitteiston osalta syntyy noin 5 000 €–15 000 € palvelua kohden. Esimerkiksi iLinc-palvelinlaitteiston hinta oli noin 7 000 €. Tulevaan uuteen palvelimeen on budjetoitu 15 000 € johtuen iLinc-järjestelmän muuttumisesta vanhaan versioon nähden. Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun hallinnoima ja ylläpitämä iLinc-palvelin palvelee koko Lapin läänin koulutusorganisaatioita. Palvelinten linkaarena pidetään kolmea vuotta.

Ohjelmissa voidaan hyödyntää avoimen lähdekoodin tuotteita, kuten Moodlea, joiden käyttöönotto on edullista, tai kaupallisia tuotteita, kuten iLinc ja Optima, joiden hinta perustuu tarpeen mukaiseen lisenssihankintaan. Keskisuudessa organisaatiossa pelkkiin iLinc-lisenssien hankintaan saattaa kuluja 50 000 €–70 000 €. Luvut tuntuvat varmasti suurilta, ja kun lisäksi kuluja syntyy vuosittain lisenssien ylläpitomaksuista 15 % lisenssin hankintahinnasta, voisi pelkkiä lukuja arvioimalla tehdä liian hätäisiä ja vääriä johtopäätöksiä. Nopeasti laskettuna keskisuuren organisaation pelkän iLinc-palvelun perustamishinnaksi tulisi noin 100 000 €. Totuus ei ole kuitenkaan ihan noin hurja.

Lisenssihankintoja tuskin tehdään yhdellä kertaa, koska toiminta kasvaa keskisuuraksi ajan saatossa. Lisenssejä ei siis kannata hankkia varastoon, vaan käyttää tehokkaasti. Käytäntö on osoittanut, että tehokkaalla lisenssikäytöllä keskisuuressa organisaatiossa iLinc-lisenssien tarve on noin 4–6 % käyttäjämäärästä. Lisäksi Lapin iLinc-palvelin on keskitetty palvelin, jolloin lisenssien tilapäinen lainaaminen toisen organisaation käyttöön onnistuu organisaatioiden keskinäisellä hyväksynnällä. Näin voidaan toimia huomattavasti joustavammin, kuin palvelinten hajautetussa mallissa. Vaikka luvut tuntuvat isoilta, on tekemieni vertailulaskelmien perusteella iLinc huomattavasti edullisempi, kuin esimerkiksi Adobe Connect -järjestelmä. Laskelmani olen perustanut malliin, jossa jokainen käyttäjä tunnustetaan henkilökohtaisella tunnuksella iLinc-järjestelmässä. Tunnistusta tarvitaan, koska esimerkiksi etäopetuksen opintojaksoissa, joihin liittyy arviointi, on todistustaakka riitatilanteissa oppilaitoksella. Samoin esimerkiksi projektirahoitteisten toimintojen, kuten etäkokousten ja -koulutusten yleistyessä, seurantatietojen todentaminen on mahdollista suoraan iLincistä saatavilla raporteilla. Ilman tunnustusta näissäkin tilanteissa jouduttaisiin kierrättämään perinteistä osallistujalistaa allekirjoitettavana, mikä prosessina olisi melko työläs.

TOIMINNAN RAHOITUS

Millä tavalla etäopetuksen kuluja tulisi ajatella, jotta kuluista syntyisi todenmukaisin kuva? Onko mahdollista, että tämä toiminta kattaa toimintamenoja? Organisaatiolla on mahdollisuus vaikuttaa henkilöstökuluihin järkevällä rekrytoinnilla. Koska etäopetuksen tukihenkilön tehtävään ei ole olemassa pätevää tutkintoa, tulisi rekrytoinnit suorittaa painottaen henkilön ominaisuuksia: asiakaspalveluhenkisyys, joustavuus, vastuullisuus, kykeneminen tiimityöhön sekä asioiden esittämisen selkeys ovat keskeisiä ominaisuuksia hyvällä tukihenkilöllä.

Nykyaikainen etäopetus vaatii tukea. Tekniset ongelmatilanteet ovat sekä opettajien, että opiskelijoiden arkea. Nykyaikaisella etäopetuksella lappilaiset koulutusorganisaatiot ovat kuitenkin pystyneet laajentamaan toimintakenttäänsä. Kun aikoinaan suunniteltiin koulutuksia, johon etänä saattoi osallistua esimerkiksi parilta muultakin paikkakunnalta tietyistä ”pisteestä”, ollaan nyt siirrytty jopa täysin rajattomiksi toimijoiksi. Opetusta menee koteihin, työpaikoille, ulkomaille, missä vain on koulutuksesta kiinnostuneita opiskelijoita. Käytäntö on osoittanut, että mitä verkkopainotteisempi toteutus opetuksessa on käytössä, sitä laajemmalla alueella opiskelijoita hakeutuu opiskelemaan. Tästä syntyy positiivinen kehityssuuntaus: tukitoimintojen ensimmäinen rahoituspohja. Mitä enemmän hakijoita opiskelijapaikkaa kohden on, sitä todennäköisempää on, että saadaan valittua motivoitunutta opiskelijainesta ja lopputuloksena on enemmän suoritettuja tutkintoja. Kemi-Tornion laatu-yksikköarvioinnin 2008–2009 mukaan perinteisellä tavalla toteutetusta liikelähdön ryhmästä valmistui normaaliajassa 38 % opiskelijoista, kun taas virtuaaliopetuksena toteutetusta ryhmästä valmistui 70 % opiskelijoista. Koulutusorganisaatioiden rahoitus perustuu valtionosuuksiin, joiden saaminen edellyttää, että opiskelija ei keskeytä opintojaan, sekä ammattikorkeakoulussa lisäksi suoritettujen tutkintojen valtion-

osuudesta. Toki keskeytyksiä voi tulla opiskelijan henkilökohtaisista syistä, vaikka opetus ja tukipalvelut toimisivat kuinka hyvin. Tukipalveluiden toimivuudella tai toimimattomuudella voi kuitenkin olla huomattava rooli opintojen keskeytyksessä ja sen myötä valmistumisessa.

Keskisuudessa koulutusorganisaatioissa tukipalvelut voivat vuositason katta omia toimintamenoja noin 157 000 € omalla työllään. Luku on laskettu oletuksella, että vuosittain aloittaa 10 uutta etätoteutusryhmää, joista jokaisesta saadaan keskimäärin yksi henkilö (valtionosuus 4500 € / vuosi) enemmän valmistumaan toimivien tukipalveluiden ansiosta.

Aivan lopuksi ei saa unohtaa myöskään sitä vaihtoehtoa, että tiettyjä investointeja voidaan tehdä julkisella tuella. Lapin alueella Lapin lääninhallitus ja myöhemmin Lapin Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus ovat myötämielisesti olleet rahoittamassa lappilaisen etäopetuksen tukitoimintojen kehittämistä. Näillä päätöksillä on ollut merkittävä rooli toiminnassamme.

Kuokasta kuulokkeisiin – syntyikö satoa?

Edellä olevissa artikkeleissa on kuvattu yksityiskohtaisesti lukuisia etäopetuksen ja tukipalveluiden toimintamalleja erilaisissa toimintaympäristöissä, joten tässä artikkelissa käsittelemme hankkeen toimintaa ja tuloksia yleisemmällä tasolla yhteenvedonomaaisesti sekä luomme näkökulmia tulevaan.

LAPIN ETÄOPETUKSEN TUKIPALVELUT -HANKKEEN MÄÄRÄLLISET TULOKSET

Lapin etäopetuksen tukipalvelut -hankkeelle asetettiin hankesuunnitelmassa Euroopan sosiaalirahaston (ESR) -hanketoiminnan mukaisia määrällisiä tavoitteita. Hankekaikaisten tukipalveluiden mitoittaminen hankesuunnitelman mukaisiin tavoitteisiin oli haasteellista, koska lähtötilanteessa maakunnan alueen koulutusorganisaatioissa oli etäopetuksen toteutuksen suhteen suuriakin eroavaisuuksia.

Koska tämä julkaisu on kirjoitettu ennen hankkeen viimeistä seurantaraporttia, saattaa seuraavaksi esitettyihin osallistujalukuihin tulla pieniä muutoksia. Koko hankkeen ajalle tavoitteeksi asetettiin, että 537 henkeä osallistuisi hankkeen järjestämiin toimenpiteisiin. Järjestetyt koulutukset ovat olleet erilaisia virtuaaliluokan käyttöön sekä eriaikaisen ja samanaikaisten oppimisympäristöjen yhteiskäyttöön liittyviä koulutuksia opettajille ja opiskelijoille. Henkilökoulutus- ja henkilötöypäivämäärän tavoite oli yhteensä 903 päivää.

Hankkeeseen osallistui yhteensä 1 000 henkeä, joista 656 oli naisia. Lisäksi lyhytkestoisiin toimenpiteisiin osallistui 1 785 henkeä. Aloittaneista 145 henkeä oli opettajia ja heistä 97 oli naisia. Lyhytkestoisiin toimenpiteisiin osallistui yhteensä 396 opettajaa. Lyhytkestoisia toimenpiteitä ovat olleet muun muassa kertaluonteiset työvälinekoulutukset sekä etäopetukseen ja virtuaaliluokan käytön aktivointiin liittyneet esittelytyyppiset tilaisuudet. Koulutus- ja henkilötöypäiviä kertyi yli 2 700 ja lyhytkestoisissa toiminnoissa työskenneltiin noin 630 henkilötöypäivän verran. Koulutukseen osallistuneista suurimmalla osalla oli keskiasteen koulutus ja suurimpana ikäryhmänä 25–44-vuotiaat.

Taulukko 3. Toteutuneet osallistujamäärät ja osallistujien ikäjakama

Aloittaneiden koulutustaso	
1: Perusasteen koulutus	131
joista naisia	98
2: Keskiasteen koulutus	645
joista naisia	394
3: Keskiasteen jälk. koulutus	37
joista naisia	32
4. korkea-asteen koulutus	187
joista naisia	132

Osallistujien ikäryhmät	
A: 15–24 vuotiaita	162
joista naisia	102
B: 25–44 vuotiaita	559
joista naisia	363
C: 45–54 vuotiaita	221
joista naisia	154
D: 55–64 vuotiaita	56
joista naisia	35
E: Yli 64 vuotiaita	2
joista naisia	2

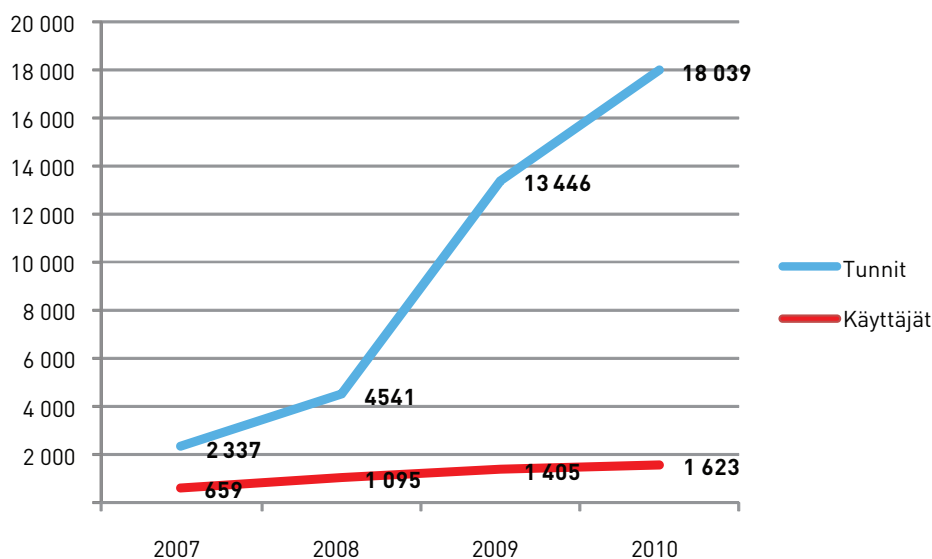
Luvut antavat kokonaiskuvan hankkeen määrällisistä tuloksista. Hankekumppaneiden välillä on luonnollisesti osallistuneiden määrissä eroja. Näitä eroja osaltaan selittää organisaation koko, mutta myös organisaatioiden etäopetusta tukevat linjaukset, jotka ovat olleet merkittävässä roolissa etäopetuksen kasvun edistäjänä.

Kaavio 1. esittää reaaliaikaisen etäopetuksen käyttäjämäärien ja suoritettujen istuntojen (60 minuuttisia henkilöoppitunteja) määrää Rovaniemen ammattikorkeakoulussa. Kaaviosta on selkeästi havaittavissa, että vaikka käyttäjämäärässä ei ole tapahtunut normaalista poikkeavaa kasvua, on käyttömäärässä tapahtunut suuri

muutos. Tämä selittyy organisaation strategisella linjauksella lähteä toteuttamaan etäopetusta, mitä on voitu tukea hankkeen kautta koulutuksella ja käytönaikaisella tuella.

Kuluneella lukukaudella 2010-2011 iLinc-virtuaaliluokan käyttömäärä lappilaisissa koulutusorganisaatioissa on ollut 45 minuuttiseksi oppitunneiksi muutettuna yli 22 000 henkilöoppituntia kuukaudessa. Viimeisen kahden vuoden aikana käyttömäärän kasvu on ollut yli 90 %:ia ja käyttäjämäärä vaihtelee arkipäivisin 800–1 000 käyttäjän välillä.

Kaavio 1. Etäopetuksen käyttäjämäärät ja käyttötunnit Rovaniemen ammattikorkeakoulussa

TUKEA TIIMISTÄ

Lapin etäopetuksen tukipalveluhankkeen tukipalvelutiimi muodosti koko hanke- ja tukitoiminnan ytimen. Tukipalvelutiimin jäsenet olivat palkattuina hanketoteuttaja-organisaatioihin, mutta käytännössä työskentelivät yhdessä, hajautettuna tiiminä, ympäri maakuntaa. Lisäksi organisaation sisällä hallinnollisesti keskitetyt tukipalvelut saattoivat työskennellä hajautetusti, esimerkiksi Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun Torniossa sijaitsevan eOppimiskeskuksen yksi tukihenkilö työskenteli Pellossa.

Tukihenkilötiimin jäsenten yhteydenpito tapahtui päivittäin. Yleensä tiimiläiset auttoivat toisiaan erilaisissa teknisissä ongelmatilanteissa, mutta myös keskustelua asiakaspalvelun toteuttamisesta käytiin. Tukitiimin jäsenten erikoisosaamisalueet puolestaan hyödynnettiin hankkeen kehitystoiminnassa, esimerkiksi eLuennot ja eTukipalvelut –palveluiden rakentamisessa. Kyseisten palveluiden suunnittelu toteutettiin yhdessä ja palveluiden koodaamisesta vastasi kaksi henkilöä. Tukipalvelutiimi

eLuennot

eTukipalvelut

kokoontui verkkopalaveriin tarvittaessa, mutta kuitenkin vähintään kerran kuukaudessa. Näiden kokoontumiskertojen asialistoilla esiintyivät useasti ongelmatilanteet ja niihin ratkaisun etsiminen.

Tukipalvelutiimi kokoontui myös ”face to face” -tapaamisiin kaksi kertaa hankkeen aikana. Nämä tapaamiset onnistuttiin toteuttamaan opetuksettomana aikana kesäisin. Ensimmäisellä kerralla tiimiläiset työskentelivät uuden, iLinc 10 -version käyttöönnoton suunnittelussa ja ohjemateriaalin tuottamisen parissa Rovaniemellä. Toisella kerralla tiimi kokoontui Torniossa, jolloin vuorossa oli yhdessä tehdyn iLinc 11 -version lokalisoinnin (kääntäminen suomeksi) loppuun saattaminen. Hankkeen aikana pidettiin myös pienempiä tiimipalavereja, varsinkin korkeakoulujen tukitoiminnoista vastaavien henkilöiden kesken.

Hankkeen aikana toteutettiin myös ristiinkoulutuksia, jolloin etäopetuksessa käytettyjen Moodle ja Optima -oppimisalustojen osaamis- ja tukipohjaa saatiin laajennettua. Tukitiimiläiset suorittivat myös ristiintukemista, jolloin tietyissä etäopetus-tilanteissa tukea hoitivat toisen koulutusorganisaation tiimiläiset. Lukioverkostossa tuki oli huomattavasti keskitetympää ja yleensä koko Lapin alueen lukioverkoston tuki suoritettiin 2-3 henkilön voimin. Tämä oli haasteellista, kun huomioidaan verkoston laajuus sekä maantieteellisesti, että myös etäopetusta antaneiden lukioiden toteuttajamäärä. Tätä tilannetta pyrittiin helpottamaan hankkeen viimeiselle toimintavuodelle muuttamalla aineryhmätiimin resurssia niin kutsutuksi verkko-opoksiksi, joka muun muassa tiedottaa opiskelijoita etäopinnoista ja perehdyttää opettajia ja opiskelijoita työvälineiden käyttöön (Pelttari s. 77). Tällöin kaikilla lukioilla oli mahdollisuus vastuuttaa yksi henkilö edellä mainittuun tehtävään.

MONTA TAPAA TOTEUTTAA TUKEA

Etäopetusvälineiden tarkoituksenmukainen ja laadukas käyttö edellyttää käyttäjien kouluttamista ja oikea-aikaista käytön tukea. Hankkeen aikana tarvelähtöinen, räätälöity tukipalvelu vakiinnutti asemansa tukipalvelun muotona. Käytännössä tästä koulutustyyppisestä tuen muodosta käytetään useimmiten nimeä ”vierihoito”, mikä tarkoittaa sitä, että opettaja saa tuen tarvitsemaansa asiaan silloin, kun tarve on ajankohtainen. Tuki voi olla synkronisen etäopetuksen käytönaikaista tukea tai suunnitteluvaiheessa tapahtuvaa tukea. Parhaimmillaan vierituki on suunnitteluvaiheessa erittäin tehokasta tieto- ja viestintätekniikan opetuskäytön pedagogista ja teknistä tukea, kun opettaja ja tukihenkilö ”paikallistavat” keskustellen parhaimman mahdollisen opetusmenetelmän ja välineen käyttötavan ja ottavat ne käyttöön.

Räätälöityä työpajatyypistä tukea on järjestetty useilla erilaisilla sisällöillä ja tavoilla myös pienryhmille. Työpajamaisen henkilöstökoulutuksen lisäksi etäopetuksen toteutusmalleja on arvioitu ja kehitetty yhdessä opettajien kanssa myös erilaisilla osallistavilla työtavoilla. Esimerkiksi koulutusohjelman opettajat ja etä- ja verkko-opintojen tukihenkilöstö ovat ensin pari- tai pienryhmätyöskentelyä miettineet koulutuksen sen hetkisten toteutus- ja toimintatapojen vahvuuksia, heikkouksia, uhkia ja mahdollisuuksia, jotka on koottu yhteiseksi SWOT-analyysiksi. Tämän jälkeen on

valikoitu kriittisimmät kehittämiskohteet, esimerkiksi heikkoudet, ja tehty toimenpidesuunnitelma niiden kehittämiseksi, mikä usein tarkoittanut koulutuksen toteutustavan uudistamista ja muutosprosessin tukemista räätälöidyllä henkilöstökoulutuksella. Tätä toimintamallia voidaan pitää esimerkkinä koulutusohjelmalle suunnatus- ta tuki- ja kehittämismuodosta.

Toimivaksi tieto- ja viestintätekniiikan opetuskäytön tukipalvelumuodoksi ovat käytönaikaisen tuen lisäksi osoittautuneet sellaiset tarvelähtöiset työskentely- ja kou- lutusmuodot, joissa teoria ja käytäntöön soveltaminen nivoutuvat yhteen jo suunnit- teluvaiheessa. Koulutuksen kohteena ja kehittämiskumppanina voi olla yksittäinen opettaja, pienryhmä opettajia ja/tai koulutusohjelmasta vastaavat. Sekä käytönaikai- sella tuella että suunnitteluvaiheessa tapahtuvalla tarvelähtöisellä tuella on merkittä- vä vaikutus opetustyöhön, mikä näkyy parhaimmillaan monipuolistuneena ja laa- dukkaana etäopetustoteutuksena.

NÄKÖKULMIA TULEVAAN

Aikuiskoulutuksen merkitys sekä korkeakouluissa että ammatillisessa toisen koulu- tuksessa tulee kasvamaan. Jatkossakin on keskeistä turvata osaavan työvoiman saa- tavuus muuttuvassa toimintaympäristössä, joustavien koulutusmahdollisuuksien kehittäminen kaikissa koulutuksen toteutusmuodoissa sekä koulutuspalveluiden ta- sapuolinen saavutettavuus eri puolilla Lappia. Lappilaisten ammattikorkeakoulujen tarjoamassa tutkintoon johtavassa aikuiskoulutuksessa yksilöpohjaisen ja paikka- kuntariippumattoman osallistumisen mahdollistavia koulutusohjelmia on jo run- saasti eri aloilla. Lisäksi Lapin yliopisto toteuttaa etäopetuksena alueellisia kandi- daatti- ja maisteriohjelmia. Etäopetuspainotteisissa tutkintoryhmissä on tällä hetkel- lä noin 700 aikuisopiskelijaa. Etäopetuksen laajentumisen painopistealueet ovat ei- tutkintoon johtavassa, työelämän ja seutukuntien tarpeisiin keskittyvässä koulutuk- sessa sekä korkeakouluissa että ammatillisella toisella asteella. Lisäksi toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa jäämme vielä odottamaan organisaatioiden strategiaa valintoja toteuttaa myös tutkintoon johtava koulutus määritellyllä etäopetusmallilla, mihin tässä julkaisussa kuvatut ammatillisen koulutuksen etäopetuspilottit viitoitta- vat tietä.

Aikuiskoulutuksen laadulla on tulevaisuudessa entistä suurempi merkitys, kun opetuksen ollessa verkossa opiskelija voi vaihtaa opiskelupaikkaa kotisohvalla. Lisäk- si aikuiskoulutuksen kysyntälähtöisyyteen on panostettava, mikä pitää sisällään sekä sisällöllisen että menetelmällisen näkökulman. Laadukas etä- ja verkko-opetus edel- lyttää opettajalta vahvaa tieto- ja viestintätekniiikan opetuskäytön osaamista ja jatku- vaa oman osaamisen kehittämistä kuten opettajakonkareiden näkemyksiä laaduk- kaasta etä- ja verkko-opetuksesta käsittelevä artikkeli tässä julkaisussa kertoo (Ant- tila & Pruikkonen, s. 51). Laadun osatekijöitä ovat toimivien järjestelmien lisäksi monipuoliset ja vaihtelevat opetuksen toteutusmenetelmät samanaikaisissa ja eriai- kaisissa ympäristöissä.

Etä- ja verkko-opintojen tukipalvelut ovat jatkossakin merkittävässä roolissa opettajien tieto- ja viestintätekniikan opetuskäyttöosaamisen kehittymisen tukemisessa. Verkossa opettaminen koskettaa tai tulee koskettamaan lähes jokaista opettajaa, jolloin tukipalveluiden kohderyhmä on heterogeeninen ja edellyttää tukihenkilöstöltä laaja-alaista osaamista. Parhaimmillaan opetus- ja tukiprosessi integroituvat kiinteästi toisiinsa siten, että tukipalvelut ovat mukana jo koulutusohjelman ja opintojakson verkkototeutuksen suunnitteluvaiheessa. Tällöin tukipalveluiden työn painopiste siirtyy teknisten ongelmien ratkaisemisesta välineiden menetelmällisten käyttötapojen pohdintaan ja käyttöön yhdessä opettajan kanssa, sekä eri välineiden ominaisuuksien pedagogisesti mielekkään yhteiskäytön edistämiseen.

Hankkeen aikana käytetyt etäopetusvälineet ja -menetelmät ovat käytössä jatkossakin ja ne muodostavat etäopetuksen ytimen. Päivittyvät ohjelmistot, uudet toiminnallisuudet ja ominaisuudet sekä monipuolistuvat opetus- ja työskentelymenetelmät haastavat myös tukihenkilöstön jatkuvaan osaamisen kehittämiseen. Hajautettu, koko maakunnan alueella toimiva tukitiimi tarjoaa myös jatkossa mahdollisuuden osaamisen jakamiseen ja jaettuun asiantuntijuuteen. Hankkeen loppupuolella tukitiimi otti käyttöön uusia yhteisöllisiä menetelmiä ja työkaluja viestinnässä, esimerkiksi Häiriötiedotteet-sivun Facebookissa etäopetusvälineiden häiriötilanteista viestimiseen sekä sisäiseen viestintään Facebook-ryhmän. Muuttuvat ja kehittyvät palvelu- ja yhteistoimintamallit edellyttävätkin erilaisten yhteisöllisten välineiden ja toimintatapojen käyttöönottoa yhä laajemmin.

Hankkeen aikana lappilaisten korkeakoulujen rakenteellinen kehittäminen eteni koskemaan myös tukipalveluja. Näin ollen Lapin korkeakoulukonsernin tukipalvelukeskuksen rakentuminen on ollut tärkeää huomioida hankkeen toiminnoissa, ja tukipalvelukeskusta valmistelevien on ollut tärkeää olla tietoisia hankkeessa tehdystä kehittämistyöstä. Korkeakoulujen osalta yhteistyön askeleet ovat selkeät, sillä etä- ja verkko-opintojen tukipalvelut tuotetaan osana yhteistä palvelukeskusta 1.8.2011 lähtien. Hankkeen aikana luotu tukipalveluverkosto jatkaa toimintaansa, ja maakunnan alueelle syntyneitä etäopetuksen tuki- ja koulutusosaamista tullaan hyödyntämään tarvelähtöisesti. Verkosto mahdollistaa esimerkiksi tuen riittävyyden ja saatavuuden ruuhka- ja sairastapauksissa, tarjoaa ammattitaitoiselle tukihenkilöstölle työtä sekä mahdollistaa etäopiskelun ja -opetuksen eri puolilla Lappia.

Kirjoittajat

KYLLIKKI ALAJÄRVI työskentelee äidinkielen lehtorina Ammattiopisto Lappian palvelualalla. Hän toimii myös Palsu-hankkeen (Palvelualan suomea maahanmuuttajille) projektipäällikkönä ja käsikirjoittajana.

KRISTIINA ANTTILA toimii etä- ja verkko-opetuksen suunnittelijana Rovaniemen ammattikorkeakoulussa.

HENNA JÄRVI toimii Kemin lyseon lukion äidinkielen aikuisopettajana.

SEPPÖ KARKKOLA työskentelee Lapin ammattiopistossa tietojenkäsittelyn opettajana ja Lapin ammattiopiston edustajana Datanomin verkkokoulussa.

SIRPA KOKKONEN toimii etä- ja verkko-opetuksen suunnittelijana Kemi-Tornion ammattikorkeakoulussa.

MIRJA LAMPELA työskentelee verkko-opetuksen tukena Itä-Lapin ammattiopistossa.

MARKO MEHTÄLÄ, erikoissuunnittelija, on Lapin etäopetuksen tukipalvelut ESR-hankkeen projektipäällikkö ja toimii Kemi-Tornion ammattikorkeakoulussa eOppimiskeskuksessa erikoissuunnittelijana. Hän on koulutukseltaan insinööri, joka on vuodesta 1996 toiminut tietojenkäsittelyn opettajana, josta vuonna 2004 siirtyi projektipäälliköksi Lapin etäopetuksen kehittäminen tieto- ja viestintäteknikka hyödyntäen -hankkeeseen.

JYRKI NISKANEN toimii tieto- ja viestintäteknikan lehtorina sekä verkkopedagogia ja etäopetuksen tukihenkilönä Lapin ammattiopistossa.

ELLEN PAUTAMO, työskentelee Saamelaisalueen koulutuskeskuksen virtuaalikou- lussa etäopettajana ja Sápmi Miehtá -hankkeen pedagogisena kehittäjänä. Pautamo aloitti etäopettajan työn syksyllä 2010. Normaalin opettajan työn lisäksi hän suunnit- telee ja valmistaa verkko-opetusmateriaalia sekä etsii uusia käyttötapoja internetistä löytyvän materiaalin hyödyntämiseen kielenopetuksessa. Lisäksi Pautamo on opet- tanut saamenkielisiä opettajaopiskelijoita Norjassa Saamelaisessa korkeakoulussa. Suomen ja Euroopan vähemmistökielet ovat tulleet tutuksi FiBLUL ry:n eli Suomen perinteisten vähemmistökielten yhdistyksen sihteerin tehtäviä hoitaessa.

PEKKA PELTTARI, erikoissuunnittelija, on matemaattisten aineiden lehtori Tornion Yhteislyseon lukiossa ja on toiminut Lapin etäopetuksen tukipalvelut -hankkeen EAKR-projektipäällikkönä. Pekka Pelttari on toiminut aiemmin Länsi-Lapin vir- tuaaliverkko - VIRVE-projektissa ja Lapin toisen asteen verkkokoulu-hankkeen pro- jektipäällikkönä.

ANU PRUIKKONEN toimii Kemi-Tornion ammattikorkeakoulussa etä- ja verkko-opin- tojen tukipalveluissa koordinaattorina ja Lapin maakuntakorkeakoulussa vs. johtaja- na. Kummassakin työtehtävässä ovat keskeisessä asemassa erilaiset etä- ja verkko- opintojen kehittämistehtävät.

SIRPA PURTILO-NIEMINEN toimii Lapin yliopistossa verkko-opetuksen kehittämis- päällikkönä.

EEVA-LIISA RASMUS, projektipäällikkö, on kehittänyt Saamelaisalueen koulutuskes- kuksen virtuaalikouluissa saamen kielen ja kulttuurin etäopetusta vuodesta 2004 läh- tien. Rasmus on työskennellyt virtuaalikouluissa sekä projektipäällikkönä että suun- nittelijana. Työhön kuuluu hankeideoinnin ja -työskentelyn lisäksi opetuksen orga- nisointiin liittyvät tehtävät, opettajien pedagoginen kouluttaminen ja -tuki sekä uu- sien oppimisympäristöjen kehittäminen yhteistyössä opettajien ja tukipalvelun kans- sa. Tällä hetkellä projektipäällikkönä hankkeessa: Saamen kielen ja kulttuurin virtu- aalinen kehittämis- ja oppimisympäristö –Sápmi Miehtá projektin.

KAISA RÄISÄNEN työskentelee Lapin ammattiopistossa Opin ovi –hankkeen projek- tisuunnittelijana.

ESA SÄKKINEN toimii Lapin ammattiopiston rakennus- ja ympäristöalan opettajana.

RIITTA TAMMENOKSA työskentelee Lapin ammattiopistossa aikuiskouluttajana.

PAULA UUSITALO toimii Kemin lyseon lukion lehtorina.

LEENA YLÄVAARA toimii Kemin lyseon lukiolla atk-tukihenkilönä.

Lapin etäopetuksen tukipalvelut -hanke toteutettiin yhdessä Ammattiopisto Lappian, Lapin ammattiopiston, Itä-Lapin ammattiopiston, Saamelaisalueen koulutuskeskuksen, kaikkien Lapin kuntien lukioiden, Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun, Rovaniemen ammattikorkeakoulun sekä Lapin yliopiston kanssa. Hankkeen tavoitteena oli muun muassa etäopetuksen tukipalvelumallin ja tukipalveluiden klusterityyppisen toiminnan sekä toisen asteen verkkokoulutusmallin vakiinnuttaminen maakunnan alueella.

Tämän julkaisun artikkelit kuvaavat Lapin etäopetuksen tukipalvelut (LATU) -hankkeen avulla tuettua etäopetuksen toimintaa Lapin läänin oppilaitoksissa. Artikkelien kirjoittajia pyydettiin kirjoittamaan ”tarinoita elävästä elämästä”, eli oman työn ja organisaationsa kautta nähtynä hankkeen vaikuttavuutta vaikkapa opettajuuden muuttumiseen tai opiskelijan uudensuuntaamiseen mahdollisuuksiin.

Lapin etäopetuksen tukipalvelut -hankkeen toiminnallinen ajanjakso oli syyskuun alusta 2008 toukokuun loppuun 2011. Hankkeen kokonaisbudjetti oli noin yksi miljoonaa euroa ja hanke rahoitettiin Suomen valtion, Euroopan sosiaalirahaston (ESR) sekä osatoteuttajien omarahoituksen avulla.